

ศาสนพิธี เล่ม ๒

(หลักสูตรนักธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นโท)

ของ

องค์การศึกษา

โรงพิมพ์การศาสนา

294, 3138

๑ 114๗

๑. 2

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

จัดพิมพ์จำหน่าย

(สงวนลิขสิทธิ์)

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ฉบับนี้พิมพ์มาจากการจาก
นายอมร อนันตชัย
ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี
2540

ศาสนพิธี เล่ม ๒

[หลักสูตรนิกกรรม และ ธรรมศึกษาชั้นโท]

ของ
องค์การศึกษา

โรงพิมพ์การศาสนา

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
จัดพิมพ์จำหน่าย

(สงวนลิขสิทธิ์)

เลขห้อง

ท. ๑๖

เลขหมู่

294.3138

๐11405

ก. ๒

เลขทะเบียน

๖. ๕๖ ม. ๕๑๙๑๗/๗๗(๕)

ประกาศองค์การศึกษา

เรื่อง ให้ใช้วิชาศาสนพิธีแทนวิชาภาษาไทย
ในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น

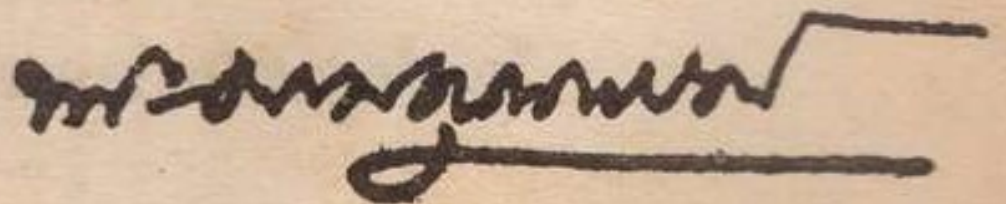
ตามที่องค์การศึกษาได้ประกาศลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เรื่องเพิ่มวิชาภาษาไทยเข้าในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้นนั้น บัดนี้องค์การศึกษาได้พิจารณาเห็นว่า หากได้ใช้วิชาศาสนพิธีเข้าในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น แทนวิชาภาษาไทย ตามที่ได้ประกาศไปแล้ว จะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้นำเสนอคณะสังฆมนตรีเพื่อพิจารณา คณะสังฆมนตรีมีมติให้ใช้วิชาศาสนพิธีแทนวิชาภาษาไทย ตามข้อเสนอขององค์การศึกษา และอนุมัติให้จัดทำหนังสือเป็นหลักสูตรได้

องค์การศึกษา จึงขอประกาศให้สำนักเรียนธรรมทั้งหลายได้ทราบทั่วกันว่า นับตั้งแต่ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นไปให้ใช้วิชาศาสนพิธีตามหนังสือหลักสูตรขององค์การศึกษา แทนวิชาภาษาไทย ในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น แต่เนื่องด้วยการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรศาสนพิธีสำเร็จเพียง เล่ม ๑ จึง ในปีการศึกษาแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๐๓ สนามหลวงจะออกข้อสอบไล่วิชาศาสนพิธีเฉพาะชั้นตรีชั้นเดียวก่อนสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท-ชั้นเอก จะได้ดำเนินการในปีการศึกษาต่อไป

(๒)

อนึ่งวิชาศาสนพิธีที่ออกสอบไล่ในปัญหานักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น
จะสอบไม่เกิน ๒ ข้อ ให้รวมอยู่ในวิชาพุทธประวัติ วิชาอนุพุทธประวัติ และวิชา
พุทธานุพุทธประวัติ.

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๓

(พระธรรมคุณาภรณ์)

สั่งสมมนตรีว่าการองค์การศึกษา

คำนำ

เนื่องด้วยคณะสังฆมนตรีอนุมติหลักการ และมอบให้สังฆมนตรีว่าการ
องค์การศึกษา หัวหน้ากองสังฆการี กรมการศาสนา และนายวิเชียร บำรุงผล ป.๕
อนุศาสนาจารย์โท กองอนุศาสน์ กรมการศาสนา ร่วมกันพิจารณาจัดทำหลักสูตร
วิชาศาสนพิธี สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๓
และมีประกาศองค์การศึกษา เรื่องให้ใช้วิชาศาสนพิธีแทนวิชาภาษาไทยในหลักสูตร
นักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น ลงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๓ เจ้าหน้าที่ผู้ได้รับมอบหมาย
ดังกล่าว จึงพิจารณาดกกลงให้ นายวิเชียร บำรุงผล รับภาระเป็นผู้เรียบเรียงต้นฉบับ
หนังสือศาสนพิธีเพื่อใช้เป็นหลักสูตรซึ่งจัดทำสำเร็จไปเล่มหนึ่งแล้ว และใช้เป็นหลักสูตร
นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรีอยู่ในขณะนี้

สำหรับหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒ และเล่มต่อไปผู้เรียบเรียงได้ยกร่างสำเร็จ
รูปแล้วเช่นกันหากแต่ยังต้องสอบสวนหลักวิชาบางประการและการจัดพิมพ์ในหน้าที่
ของโรงพิมพ์การศาสนา ซึ่งต้องใช้เวลามีใช้น้อยเพื่อดีพิมพ์เล่ม ๒ เสร็จดังปรากฏนี้
ฉะนั้น องค์การศึกษาจึงเห็นเป็นการสมควร จะได้ใช้หนังสือศาสนพิธีเล่ม ๒ นี้
เป็นหลักสูตรสอบไล่วิชาศาสนพิธี สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท ตั้งแต่ปี
พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นไป

ความรู้เรื่องศาสนพิธีที่กำหนดเป็นหลักให้ศึกษาในเล่ม ๒ นี้ ส่วนใหญ่
เป็นความรู้หนักไป ในพิธีฝ่ายสงฆ์ ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่าพิธีสงฆ์ อันพิธีสงฆ์นั้นแทบทั้ง
มวลล้วนมีต้นเค้ามาแต่สังฆกรรม ซึ่งเป็นวินัยพิธีที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ การ
ปฏิบัติสังฆกรรมตามวินัยพิธีที่ทำสืบๆ กันมา อาจมีนิยมปลีกย่อยเกิดขึ้นภายหลัง

ตามกาลเทศะที่ผ่านมานานได้ความนิยมต่าง ๆ ซึ่งไม่ผิดหลักสังฆกรรมนั้น ๆ แทะละ คือ พิธีสงฆ์เป็นศาสนพิธีที่ควรศึกษาแท้ เพื่อรอบรู้ในเหตุผลและวิธีการ จะได้เป็นรากฐานแห่งการนำพระศาสนาสืบ ๆ ไปโดยไม่งมงายแต่พิธีสงฆ์ที่นำมาบรรจุไว้ในเล่ม ๒ นี้ ได้คัดเลือกเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย อันท่านกำหนดให้เป็นความรู้ของนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท ทั้งสิ้น เมื่อได้ศึกษาศาสนพิธีเล่มนี้แล้วอาจทำให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งเรื่องปฏิบัติวินัยพิธี ในความรู้ชั้นโทดีขึ้นได้ นอกจากนี้ ยังประมวลศาสนพิธีอื่น ๆ อันควรแก่มุมนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโทมากล่าวไว้ โดยสมบูรณ์ด้วย หวังใจว่าหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒ นี้ จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่นักศึกษาและผู้สนใจในความรู้เรื่องพระศาสนาโดยทั่วไป.

องค์การศึกษา

๑ เมษายน ๒๕๐๕

สารบัญ

	หน้า
ประกาศองค์การศึกษา	(๑)
คำนำ	(๓)
ศาสนพิธี เล่ม ๒	๑
บทนิเทศ	๑
หมวดที่ ๑ กุศลพิธี (๒)	
พิธีเข้าพรรษา	๔
ระเบียบพิธี	๕
กรณีเยที่พึงปฏิบัติ	๖
สาระสำคัญของคำประกาศวัสสุปนายิกา	๗
ระเบียบขมาโทษกันในวันเข้าพรรษา	๘
ระเบียบสวดมนต์ในวันเข้าพรรษา	๙
ตัวอย่างคำประกาศวัสสุปนายิกา	๑๐
พิธีถือนิสสัย	๑๓
ระเบียบพิธี	๑๔
ภาระของเจ้าอาวาสผู้เป็นประธานสงฆ์	๑๕
พิธีทำสามัคจกรรม	๑๖
ระเบียบพิธี	๑๗
สามัคจกรรมแบบขอขมาโทษ	๑๗
สามัคจกรรมแบบถวายสักการะ	๑๗

	หน้า
คำขอขมาแบบโบราณ	๑๘
คำขอขมาแบบทั่วไปในปัจจุบัน	๑๘
คำขอขมาแบบพิเศษหลายรูป	๑๙
คำขอขมาแบบพิเศษรูปเดียว	๒๐
พิธีทำวัตรสวดมนต์	๒๑
ระเบียบพิธี	๒๒
ทำวัตรเช้า	๒๒
ทำวัตรเย็น	๒๓
พิธีกรรมวันธรรมสวนะ	๒๔
ระเบียบพิธี	๒๔
พิธีทำสังฆอุโบสถ	๒๗
หลักการทำสังฆอุโบสถ	๒๘
ระเบียบพิธี	๒๘
ระเบียบทำปาริสุทธิอุโบสถ	๓๑
พิธีทำปาริสุทธิอุโบสถ	๓๑
ระเบียบทำอธิษฐานอุโบสถ	๓๑
หน้าที่ในพระวินัยเกี่ยวกับอุโบสถ	๓๒
พิธีออกพรรษา	๓๓
ระเบียบพิธี	๓๔
ระเบียบสวดมนต์ท้ายปวารณา	๓๔
กิจที่ภิกษุผู้ปวารณาแล้วต้องรักษา	๓๕

หมวดที่ ๒ บุญพิธี (๒)	๓๖
พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ	๓๘
เรื่องกำเนิดวันเทโวโรหณะ	๓๘
ระเบียบพิธีฝ่ายทางวัด	๔๒
ระเบียบพิธีฝ่ายทายกทายิกา	๔๓
ระเบียบพิธีสำหรับภิกษุสามเณร	๔๔
พิธีเจริญพระพุทธมนต์	๔๔
ลักษณะบทพระพุทธมนต์	๔๕
ระเบียบพิธีและนิยมของบทพระพุทธมนต์	๔๖
บทเจ็ดตำนานตามที่กำหนดไว้	๔๖
บทเจ็ดตำนาน ๓ แบบ	๔๗
นิยมบทเจ็ดตำนานแบบเต็ม	๔๗
นิยมบทเจ็ดตำนานแบบย่อ	๔๙
นิยมบทเจ็ดตำนานแบบลัด	๕๑
ระเบียบงานฉลองพระบวชใหม่	๕๒
ระเบียบพิธีทำบุญงานมงคลสมรส	๕๓
ระเบียบพิธีงานทำบุญอายุ	๕๗
งานทำบุญอายุใหญ่สามัญ	๕๙
งานทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์	๕๙
พิธีสวดนพเคราะห์ประกอบพิธีโหร	๖๐
คติโหรกำหนดกำลังพระเคราะห์	๖๓

	หน้า
พิธีสวดนพเคราะห์ที่ไม่มีพิธีโหรอย่างที ๑	๖๓
พิธีสวดนพเคราะห์ที่ไม่มีพิธีโหรอย่างที ๒	๖๓
ระเบียบงานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล	๖๖
งานทำบุญต่อนาม	๖๗
เหตุเกิดพิธีทำบุญต่อนาม	๖๘
ระเบียบสวดมนต์งานทำบุญต่อนาม	๗๐
พิธีสวดพระพุทธรูป	๗๒
งานทำบุญหน้าศพ	๗๒
งานทำบุญเปิดศพ	๗๓
งานทำบุญอัฐิ	๗๔
พิธีสวดพระอภิธรรม	๗๖
การสวดพระอภิธรรมประจำยาม	๗๖
ระเบียบพิธีสวดพระอภิธรรมประจำยาม	๗๖
การสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ	๗๘
พิธีสวดมอดิกา	๗๙
ความรู้เรื่องชื่อเรียกสวดมอดิกาและลำดับปกรณ์	๗๙
ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพ	๗๙
ระเบียบพิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์	๘๐
พิธีสวดแจ้ง	๘๒
ความรู้เรื่องชื่อเรียกเทศน์แจ้งและสวดแจ้ง	๘๒
ระเบียบพิธีเทศน์แจ้งและสวดแจ้ง	๘๓

พิธีสวดถวายพรพระ	๘๕
ระเบียบพิธี	๘๕
การสวดถวายพรพระกรณีสามัญ	๘๕
พิธีตักบาตรระหว่างถวายพรพระ	๘๖
การสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ	๘๖
ถวายพรพระในพระราชพิธีมีพระฤกษ์	๘๗
ถวายพรพระในพระราชพิธีมีพระฤกษ์อีกแบบหนึ่ง	๘๗
พิธีอนุโมทนากรณีต่าง ๆ	๘๙
ระเบียบพิธี	๘๙
สามัญอนุโมทนา	๘๙
วิเสสอนุโมทนา	๙๐
อนุโมทนาอาหารบิณฑบาต	๙๐
อนุโมทนาวิหารทาน	๙๐
อนุโมทนาการสร้างปูชนียวัตถุสถาน	๙๑
วิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะกาล	๙๑
วิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะเรื่อง	๙๑
อนุโมทนาในงานทำบุญปี	๙๒
อนุโมทนาในงานทำบุญอายุใหญ่	๙๒
อนุโมทนาในงานทำบุญอายุธรรมดา	๙๒
อนุโมทนาในงานบรรพชาอุปสมบท	๙๒
อนุโมทนาในงานมงคลสมรส	๙๒

	หน้า
อนุโมทนาในงานแจกประกาศนียบัตร	๙๒
อนุโมทนาในงานอวมงคล	๙๒
พิธีมีพระธรรมเทศนา	๙๔
มีเทศน์ในงานทำบุญ	๙๔
ระเบียบพิธีมีเทศน์ในงานทำบุญ	๙๖
ระเบียบแสดงธรรมในงาน	๙๙
การเทศน์ปัจฉาวิสาขนา	๑๐๐
มีเทศน์ตามกาลนิยม	๑๐๑
ระเบียบพิธีมีเทศน์ตามกาลนิยม	๑๐๑
มีเทศน์พิเศษ	๑๐๒
มีเทศน์มหาชาติ	๑๐๒
ระเบียบพิธีเทศน์มหาชาติ	๑๐๓
หมวดที่ ๓ ทานพิธี (๒)	๑๐๔
เรื่องถวายสังฆทาน	๑๐๔
เรื่องถวายสลากภัต	๑๐๗
เรื่องตักบาตรข้าวสาร	๑๐๙
เรื่องตักบาตรน้ำผึ้ง	๑๑๐
เรื่องถวายเสนาสนะ กุฏิวิหาร	๑๑๒
เรื่องถวายศาลาโรงธรรม	๑๑๓
เรื่องถวายผ้าวัสสิกสาฎก	๑๑๔
เขตกาลทำ กาลนุ่งห่ม และกาลอธิษฐาน	๑๑๔

	หน้า
ระเบียบการถวาย	๑๑๕
เรื่องถวายผ้าจ่านำพรษา	๑๑๖
เรื่องถวายผ้าอังแจกจีวร	๑๑๘
เรื่องทอดผ้าป่า	๑๑๙
พิธีชักผ้าป่า	๑๒๐
เรื่องถวายผ้ากฐิน	๑๒๑
เรื่องถวายรูปเทียนดอกไม้	๑๒๑
เรื่องลอยกระทงตามประทีป	๑๒๒
เรื่องถวายธงเพื่อบูชา	๑๒๕
เรื่องถวายเวจกุฎี	๑๒๗
เรื่องถวายสะพาน	๑๒๗
คำถวายปราสาทผึ้ง	๑๒๙
คำถวายโรงอุโบสถ	๑๒๙
คำถวายยานพาหนะ	๑๓๐
คำถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก	๑๓๐
คำถวายคัมภีร์พระธรรม	๑๓๑
หมวดที่ ๔ ปกิณกะ (๒)	๑๓๒
วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน	๑๓๒
ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ	๑๓๓
แบบสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน	๑๓๕
วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน	๑๔๗

	หน้า
ระเบียบพิธีของนักเรียน	๑๔๗
บทสวดมนต์ไหว้พระก่อนไหว้ครู	๑๔๙
คำไหว้ครู	๑๕๐
วิธีจับด้ายสายสิญจน์	๑๕๑
วิธีบังสกุลเป็น	๑๕๓
ระเบียบพิธีบังสกุลเป็น	๑๕๓
คาถาบังสกุลเป็น	๑๕๔
พิธีบังสกุลแปรรูป	๑๕๕
วิธีบอกศักราช	๑๕๖
คำบอกศักราช	๑๕๖
หลักการเปลี่ยนคำตามวัน เดือน ปี	๑๕๗
คำเปลี่ยนจำนวน พ.ศ.	๑๕๗
คำเปลี่ยนชื่อเดือน	๑๕๙
คำเปลี่ยนจำนวนวันที่	๑๖๐
คำเปลี่ยนชื่อวาร	๑๖๐

ศาสนพิธี

เล่ม ๒

บทนิเทศ

ความรู้เรื่องศาสนพิธีย่อมมีกว้างขวางลึกซึ้งประณีตขึ้นเป็นชั้น ๆ ยิ่งรู้กว้างและประณีตเพียงไร ก็ย่อมเป็นประโยชน์อันไพศาลแก่การพระศาสนาเพียงนั้น เพราะพิธีแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเป็นความนิยมในพระศาสนานี้ ย่อมเกิดมีโดยเหตุผล และมีจุดหมายทั้งในบั้นต้นและในบั้นปลายทุกพิธีไม่ใช่เกิดมีนิยมกันขึ้นลอย ๆ โดยไร้เหตุผล ถ้านักศึกษาไม่ศึกษาให้รู้เหตุผลต้นปลาย และจุดมุ่งหมายลึกซึ้งแล้ว อาจจะเข้าใจเรื่องของพิธีบางประการก็ได้และอาจเห็นเป็นความรุ่มร่ามไร้สาระไปเลย หรือไม่ก็อาจมกมายในการปฏิบัติผิดเพี้ยนจนเกินกว่าเหตุได้ ทั้งนี้เพราะกาลเวลาที่เกิดพิธีนิยมบางอย่างนั้นล่วงเลยมานาน ฉะนั้น จึงจำต้องศึกษาให้ละเอียดเป็นชั้น ๆ สูงขึ้นโดยลำดับ จะได้เป็นประโยชน์แก่การพระศาสนาอย่างแท้จริง

ในศาสนพิธี เล่ม ๑ ได้แสดงพิธี ๔ หมวด คือ

(๑) หมวดกุศลพิธี	ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
(๒) หมวดบุญพิธี	ว่าด้วยพิธีทำบุญ
(๓) หมวดทานพิธี	ว่าด้วยพิธีถวายทาน และ
(๔) หมวดปกิณกะ	ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

กล่าวเฉพาะสามัญอันเป็นพิธีที่พุทธบริษัทควรศึกษาในเบื้องต้น บางหมวดยังมีได้แสดงเหตุผลและจุดมุ่งหมาย บางหมวดแม้ให้ศึกษาละเอียดแล้วก็ยังเป็นเพียงพิธีบางเรื่องยังมีพิธีอื่นที่ควรรู้เพิ่มเติมอีกมาก และพิธีบางหมวดเกี่ยวข้องกับพระวินัยบัญญัติถึงเป็นพิธีสามัญควรรู้จักก่อน แต่พระวินัยที่เกี่ยวกับพิธีนั้น ท่านจัดไว้เป็นความรู้ของนักศึกษาระดับชั้นสูงจึงจำเป็นต้องระงับไว้ก่อน เพื่อแสดงในเล่มสำหรับชั้นสูงต่อไป ฉะนั้น จึงอนุมานได้ในที่นี้ว่า เรื่องของศาสนพิธีบางเรื่องยังไม่จบลงในเล่มเดียว อาจต้องกล่าวเหตุผลหรือรายละเอียดในเล่มอื่นๆ อีกตามพื้นความรู้ของนักศึกษาระดับชั้นนั้นๆ และบางเรื่องแม้ควรจะกล่าวในเล่มต้น ก็จำเป็นต้องระงับไว้กล่าวในเล่มหลัง เพื่อให้ นักศึกษาศึกษาตามพื้นของนักศึกษาระดับชั้นกัน

ในเล่มที่ ๒ นี้ สำหรับภูมินักศึกษาระดับชั้นโทศึกษาโดยเฉพาะแสดงเรื่องของศาสนพิธีเป็น ๔ หมวด อย่างเล่มแรกแต่จะแยกเรื่องของแต่ละหมวดให้เหมาะแก่ภูมินักศึกษาระดับชั้นโทขอให้ นักศึกษากำหนดพิจารณาให้ติดต่อกันไป และเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งในบางเรื่อง ควรมีหนังสือศาสนพิธีเล่ม ๑ เป็นอุเทศกำกับด้วย.

หมวดที่ ๑ กุศลพิธี ^(๒)

กุศลพิธีคืออะไร ไม่จำเป็นต้องชี้แจงให้ซ้ำความอีก แต่กุศลพิธีที่จะกล่าวในหมวดนี้ จัดสำหรับภุมินักศึกษาธรรมชั้นโทโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิธีของสงฆ์ เป็นพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะ บางอย่างเป็นจารีตนิยมปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ถือเป็นความชอบในคณะสงฆ์ แล้วจึงกลายเป็นพิธีประเพณีของสงฆ์หรือพิธีประเพณีของหมู่คณะ จะนำมาชี้แจงในที่นี้ ๗ เรื่อง คือ

- ก. พิธีเข้าพรรษา
- ข. พิธีถือเนสัสย
- ค. พิธีทำสามเณรกรรม
- ฅ. พิธีทำวัตรสวดมนต์
- ง. พิธีกรรมวันธรรมสวนะ
- จ. พิธีทำสังฆอุโบสถ
- ฉ. พิธีออกพรรษา

แต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญแก่ชีวิตพระสงฆ์ทั้งนั้น ซึ่งจะได้ชี้แจงรายละเอียดโดยลำดับไป

พิธีเข้าพรรษา

การเข้าพรรษา คือ การที่ภิกษุผูกใจว่าจะอยู่ประจำเสนาสนะวัดใดวัดหนึ่งตลอดเวลา ๓ เดือนในฤดูฝนไม่ไปค้างแรมให้ล่วงราตรีในที่แห่งอื่นระหว่างที่ผูกใจนั้นเป็นพิธีกรรมสำหรับภิกษุโดยตรง ซึ่งมีวินัยนियมบรมพุทธานุญาตไว้ให้ปฏิบัติทุกรูปจะเว้นเสียมิได้ไม่ว่าในกรณีใด ๆ มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในวัสสุภณายกชั้นธกะ พระวินัยปิฎกใจความย่อ ๆ ว่าสมัยเมื่อผ่านปฐมโพธิกาลไปแล้ว มีกุลบุตรเข้ามาบวชเป็นภิกษุมากขึ้น พระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษา ถึงฤดูฝนมีน้ำซึ่งเต็มพื้นที่ไร่นาทั่วไป ชาวบ้านอาศัยพื้นที่เหล่านั้นประกอบอาชีพทางการสิกรรม พวกพ่อค้าเป็นต้นที่มีใช้ชาวสิกรต่างพักผ่อนหยุดสัญจรกันในฤดูนี้เพราะนอกจากไม่สะดวกแล้วยังเป็นอันตรายแก่พืชผลของชาวไร่ชาวนาแต่ภิกษุในสมัยนั้นบางจำพวกหาพักการจาริกไม่ บ้างพากันฆ่าเหยียบบดเหยียบสัตว์เล็กเป็นอันตราย ชาวบ้านพากันติเตียนพระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษาในฤดูฝนตลอด ๓ เดือนนับแต่วันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ เหลือเวลา ๑ เดือนท้ายฤดูฝนคือแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นเวลาน้ำลดและพืชผลเริ่มสุกแล้วไว้เป็นจีวรกาล คือ เวลาแสวงหาจีวรผลัดเปลี่ยนของภิกษุ ต่อมาทรงบัญญัติซ้ำเติมในเรื่องการจำพรรษานี้อีก ให้ภิกษุทุกรูปถือเสนาสนะ จะเป็นถ้ำ คูหา หรือกุฏิอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ที่มีที่มุงที่บังแดดฝนครบถ้วน ห้ามจำพรรษาในที่กลางแจ้งในโพรงไม้ ในหลุมที่ขุด หรือในกุฎิดิน ซึ่งมีลักษณะเหมือนตุ่ม อาจเป็นอันตรายพังลงมาทับเพราะน้ำฝนได้ โดยพระพุทธบัญญัติดังกล่าวนี้ จึงถือเป็นธรรมเนียมในหมู่ภิกษุที่ต้องเข้าพรรษา และมีกำหนดพิธีปฏิบัติสืบ ๆ กันมา โดยหลักดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ถึงวันเข้าพรรษา คือ วันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ ถ้าเป็นปีมีอธิกมาส ตกวันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ หลัง ภิกษุสามเณรทั้งหมดภายในวัดเตรียม ดอกไม้ รูป เทียน ใส่พานหรือภาชนะที่สมควร เพื่อใช้สักการะบูชาในวันวิสาขบูชา ในวัด และใช้ทำ สามัคคีธรรมกันตามธรรมเนียมให้พร้อมก่อนกำหนดเวลา การประกอบพิธีต้องประชุมพร้อมกันในอุโบสถ ควรกำหนดในตอนเย็นก่อนค่ำ เพื่อความสะดวกแก่สถานที่

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวันหรือสองวันมักมีธรรมเนียมสำหรับทายก ทายิกานำสักการะมาถวายภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือ สักการะนั้นนิยมมีดอกไม้ รูป เทียน ผ้าอาบน้ำฝน และเครื่องสุขภัณฑ์ เช่น สบู่ แปรงสีฟัน ยาสีฟัน กระดาษชำระ เป็นต้น จัดเป็นสักการะถวายเฉพาะรูป นอกจากนี้นิยมหล่อเทียนขนาดใหญ่ กะให้จุดอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนตลอด ๓ เดือนถวายสงฆ์เพื่อจุดเป็นพุทธบูชาในโรงอุโบสถ เริ่มแต่วันเข้าพรรษาด้วยบางแห่งบางวัดร่วมกันหล่อเทียนนี้เป็นงานใหญ่โตก่อนวันเข้าพรรษาดัง ๗ วันก็มี จะอย่างไรก็ตามถ้าวันนั้นมีทายกศรัทธานำดอกไม้รูปเทียน มาถวายรายรูปทั่วกันทุกรูปตามจำนวน ควรให้ภิกษุสามเณรลงรับพร้อมกันที่ลาน พระอุโบสถ หรือที่อื่นใด สุดแต่ความเหมาะสม หรือจะจัดส่งไปถวายเป็นรูปๆ ก็ได้ แล้วแต่สะดวก

๒. ถึงกำหนดเวลาตีระฆังสัญญาณ ให้ภิกษุสามเณรลงพร้อมกันในโรงอุโบสถจัดให้นั่งตามลำดับอาวุโส แก่ก่อน ไม่ใช่นั่งตามศักดิ์เรียงแถวจากขวามือ

ไปซ้ายมือ หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน เป็นแถวๆ ไปจนครบให้ภิกษุอยู่ใน
กลุ่มภิกษุ สามเณรอยู่ในกลุ่มสามเณรข้างหลัง แยกกลุ่มออกให้พ้นหัตถบาตรของ
กลุ่มภิกษุ

ลำดับต่อไปนี้ มีกรณียะที่จะพึงปฏิบัติ คือ

ก) ทำวัตรเย็น

ข) แสดงพระธรรมเทศนา เรื่องวัสสุปนายิกากถา หรืออ่านประกาศเรื่อง
วัสสุปนายิกา

ค) ทำสามมีจิกรรม คือ ขอขมาโทษต่อกัน

ฌ) อธิษฐานพรพร

ง) เจริญพระพุทธรูป

จ) สักการบูชาปูชนียวัตถุสถานภายในวัด

สำหรับวัดใหญ่มีเสนาสนะมากภิกษุสามเณรอยู่รวมกันจำพรรษาจำนวน
นับร้อยถ้าเจ้าอาวาสมิได้เป็นผู้จัดให้ภิกษุสามเณรถือเสนาสนะอยู่ประจำด้วยตนเอง
ตั้งแต่ก่อนวันเข้าพรรษา โดยมอบหมายให้ภิกษุผู้ช่วยจัดการมาก่อน จำเป็นจะต้อง
ตั้งผู้ช่วยจัดนั้นให้เป็นเจ้าอธิการเสนาสนะคาทาปกะตามธรรมเนียมพระวินัย และ
ควรประกาศตั้งด้วยญัตติกรรมในพิธีเข้าพรรษานี้ ประกาศในลำดับเมื่อเทศน์เรื่อง
วัสสุปนายิกากถา หรือประกาศเรื่องวัสสุปนายิกาจบ ก่อนภิกษุสามเณรอาคันตูกะ
ถือนิสัย หรือก่อนทำสามมีจิกรรมแล้วแต่กรณี ถ้าตั้งผู้ช่วยเป็นเจ้าอธิการเสนาสนะคาทาปกะ
ดังกล่าวนี้ หลังจากเสร็จพิธีภายในพระอุโบสถคือ เมื่อเจริญพระพุทธรูปจบแล้ว
ก่อนออกจากพระอุโบสถไป เจ้าอธิการเสนาสนะคาทาปกะควรมอบหมายให้ภิกษุสามเณร
ทุกรูปรับถือเสนาสนะตามพระวินัยด้วยวาจาอีกครั้งหนึ่ง หรือจะทำพิธีมอบให้ด้วย
น้ำหยดลงในฝ่ามือของภิกษุสามเณรทีละรูปๆ เรียงตัวไปเป็นสัญญาณว่าได้มอบหมายก็ได้

ทั้งนี้แล้วแต่จะเห็นสมควร แต่เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการเรื่องเสนาสนะด้วยตนเองมาตลอดตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว กิจด้วยการตั้งเจ้าอธิการเสนาสนคาหาปกะ และกิจด้วยการซื้อบอกหรือมอบหมายเสนาสนะในวันเข้าพรรษานี้ก็เป็นอันไม่มี พิธีเข้าพรรษาคงดำเนินไปตามระเบียบข้างต้นนี้ ฟังทราบระเบียบปฏิบัติบางกรณีจะพอสมควรสืบไป

การทำวัตรเย็น เริ่มต้นด้วยเจ้าอาวาสหรือพระเถระผู้เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วนำทำวัตรเย็นตามธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ

การแสดงพระธรรมเทศนา หรือประกาศเรื่องวัสสุปนายิกา เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง ถ้าจำเป็นจะมอบหมายให้พระเถระที่สมควรปฏิบัติแทนก็ได้ โดยแสดงเป็นเทศนาตามหนังสือเทศน์ที่มี หรือโดยอ่านเป็นประกาศเพื่อให้ภิกษุสามเณรที่ประชุมกันนั้น ได้ทราบเรื่องวัสสุปนายิกาเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ให้ถือตามธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ ถ้าจะใช้แบบอ่านประกาศ คำประกาศนั้นควรมีสาระสำคัญดังนี้

- ๑) บอกให้รู้เรื่องเข้าพรรษา
- ๒) แสดงเรื่องที่มาในบาลีวัสสุปนายิกขันธ์กะวินัย โดยใจความ
- ๓) บอกเขตของวัดนั้น ๆ ที่จะต้องรักษาพรรษา หรือที่เรียกกันว่ารักษาอรุณ
- ๔) บอกเรื่องการถือเสนาสนะ และประกาศให้รู้ว่า จะให้ถืออย่างไรเมื่อถือเสนาสนะแล้วจะต้องปฏิบัติอย่างไรพอสมควร (ถ้ามีการสมมติภิกษุ... เป็นเจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ ซึ่งเรียกว่าเสนาสนคาหาปกะ)
- ๕) จะมีกติกาดูอื่นได้อีกในเรื่องจำพรรษาร่วมกันนี้ ก็ให้บอกได้ในประกาศนี้

ตัวอย่างคำประกาศทำนองนี้แสดงไว้แล้วท้ายพิธี พิจารณาใช้ตามความเหมาะสม และการอ่านประกาศนี้ จะอ่านบนธรรมมาสน์เทศน์หรือบนเตียงสวดปาติโมกข์หรือนั่งประกาศข้างหน้าสงฆ์ก็ได้

การทำสามัคคีกรรม ขอขมาโทษต่อกัน เป็นหน้าที่ของภิกษุสามเณรทุกรูปในวัดนั้น ๆ จะต้องทำตามวินัยนิยมวิธีทำและระเบียบสำหรับทำทั่ว ๆ ไปได้แสดงไว้ต่างหากแล้วข้างหน้าแต่สำหรับที่จะทำกันในวันเข้าพรรษา บางแห่งทำหลังจากเจริญพระพุทธมนต์จบแล้วก่อนออกจากโรงอุโบสถ แม้ทำลำดับหลังท่านก็ไม่ห้าม สำหรับวัดที่มีภิกษุสามเณรจำพรรษาไม่มากนักควรทำร่วมกันทั้งวัดให้เสร็จภายในโรงอุโบสถในวันเข้าพรรษานี้ ทำเรียงตามลำดับอาวุโสจากพระสังฆเถระลงมาจนถึงสามเณรรูปสุดท้าย ถ้ามีจำนวนมาก จะแบ่งทำร่วมกันเฉพาะต่อท่านผู้มีพรรษาพันสิบซึ่งเป็นพระเถระท่านนั้นก่อนในโรงอุโบสถ นอกนั้นแยกกันไปทำตามกุฎิโดยอสังคยก็ได้การทำร่วมกันในโรงอุโบสถเป็นการแสดงหน้าที่ผู้ใหญ่ผู้น้อย และแสดงความสามัคคีในหมู่คณะ มีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติดังนี้

- ก) ผู้รับขอขมาโทษ นั่งพับเพียบหันหน้ามาทางผู้ขอขมา เมื่อผู้ขอขมากราบเริ่มประนมมือรับ
- ข) ผู้ขอขมาโทษคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง เฉพาะรูปที่เป็นพระสังฆเถระและเจ้าอาวาส
- ค) กราบแล้ว ยกพานเครื่องสักการะขึ้นประคองแค่อกน้อมกายลงเล็กน้อย กล่าวคำขอขมาตามแบบของวัดนั้นพร้อมกัน (ตามแบบที่ ๑ หรือที่ ๒ ซึ่งมีอยู่ข้างหน้า)
- ฅ) เมื่อผู้รับขมา กล่าวคำอภัยโทษตามแบบแล้วผู้ขอทั้งหมดรับคำให้อภัยตามแบบพร้อมกันด้วยอาการยกพานเครื่องสักการะขึ้นในท่าจบนิดหน่อย(เฉพาะที่ทำต่อพระสังฆเถระหรือเจ้าอาวาสวางพานเครื่อง

สักการะลงตรงหน้าแล้วกราบอีก ๓ ครั้ง ในบางแห่งท่านปฏิบัติกัน
อย่างนี้)

ง) เสร็จจากรูปหนึ่งแล้วทำกับอีกรูปหนึ่ง โดยวิธีดังกล่าวต่อเนื่องกันไป
จนถึงสามเณรรูปสุดท้าย เป็นอันเสร็จพิธีสามเณรกรรมในโรงอุโบสถวันนี้

การอธิษฐานพรรษา มีระเบียบปฏิบัติสืบกันมา คือ เมื่อเสร็จพิธีที่ควร
ปฏิบัติในเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว ให้ภิกษุสามเณรทั้งหมดคุกเข่าขึ้นพร้อมกันหันหน้า
ทางพระพุทธรูปประธานกราบพระ ๓ ครั้งแล้วพระสังฆเถระผู้เป็นประธานหรือ
เจ้าอาวาสนำประนมมือนำโม่ พร้อมกัน ๓ จบต่อนั้นนำเปล่งคำอธิษฐานพรรษา
พร้อมกัน ๓ จบ ว่า

“อิมสฺมี อาวาเส อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ” (หรือ“อุเปม”) เสร็จแล้วกราบ
พระอีก ๓ ครั้ง นั่งราบพับเพียบตามเดิม

การเจริญพระพุทธมนต์ ต่อท้ายการอธิษฐานพรรษาเป็นหน้าที่ของผู้เป็น
ประธานสงฆ์ จะพึงนำสวดมนต์พร้อมกันตามควรแก่เวลา และจะสวดบทใดบ้างก็
แล้วแต่จะเห็นสมควรซึ่งบทสวดที่เหมาะสมแก่พิธี มีดังนี้

- ก) นโม...
- ข) พุทธ...
- ค) โย จกฺขมา...
- ฌ) นตฺถิ เม...
- ง) มหาการุณิ โก...
- จ) อเสวนา...
- ฉ) ยงฺกิญฺจิ วิตตํ...
- ช) กรณียมตฺถกฺขเลน...
- ซ) วิรูปกฺเข...
- ฌ) วิปสฺสิสฺส นมตฺถ...
- ญ) โพชฌงฺโก...

ฎ) สาราณียธรรมสูตร...

ฏ) อปริหานิยธรรมสูตร...

ฐ) ยนทุนิमित्त...

ฑ) ภวตุ สพพมงคล...

ฒ) กรวดน้ำ อิมินา ปุณณกมเมน...

การสักการบูชาปูชนียวัตถุสถานภายในวัด หากมิได้สักการบูชาปูชนียวัตถุสถานก่อนเข้าโรงอุโบสถ เมื่อออกจากโรงอุโบสถแล้ว ฟังถือเครื่องสักการะรวมกันไปสักการะปูชนียวัตถุสถานอื่นๆ ในบริเวณวัดเท่าที่มี เช่น พระเจดีย์ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น เสร็จแล้วถ้าต้องทำสามัคคีธรรมกันตามกฐีต่อ ก็พึงทำในระยนี้ กลับถึงกฐีของตนแล้ว ถ้าจะอุตสาหะอธิษฐานพรพรชาจำกััดเฉพาะเขตกฐีของตนอีกก็ทำได้ ฟังตั้งใจอธิษฐานเฉพาะตนว่า “อิมสมิ วิหาเร อิม เตมาส วสส อูเปมิ” เป็นอันเสร็จพิธีเข้าพรรษา

ตัวอย่างคำประกาศวัสสุปนายิกา

แรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ ปีนี้เป็นวัสสุปนายิกาดีถีเข้าพรรษาหยุดพักชั่วคราวหนึ่งในฤดูฝน ตามวินัยนิยมบรมพุทธานุญาต ภิกษุสามเณรสหธรรมิกบริษัทมาสโมสรสันนิบาตประชุมกัน ณ โรงพระอุโบสถนี้เพื่ออธิษฐานจิตคิดจำวัสสาตามวินัยนิยมบรมพุทธานุญาตวิธีนั้น ก็แหละวัสสุปนายิกา นี้ เป็นอาจิณปฏิบัติทำปีละครั้ง ท่านผู้ดำรงเพศบรรพชิตเป็นภิกษุสามเณรมานานแล้วนั้นก็ได้อดับและทราบเรื่องวัสสุปนายิกาแล้ว แต่ภิกษุสามเณรบวชใหม่ในวัสสานี้ ยังหาได้อดับและทราบเรื่องวัสสุปนายิกานี้ไม่ เพราะฉะนั้น จะให้ภิกษุสามเณรที่บวชใหม่ ได้อดับได้ทราบเรื่องวัสสุปนายิกาวีธีจะแสดงวินัยบาลีในวันวัสสุปนายิกาชั้นธกัโดยย่อ พอให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้สดับแล้วตั้งจิตคิดปฏิบัติตาม ดำเนินความว่าเมื่อต้นปฐมโพธิกาลไม่ได้ทรงอนุญาตวัสสุปนายิกาวีธีนั้น ภิกษุสามเณรทั้งหลายเที่ยวจาริกไปทุกฤดูไม่มีเวลาที่จะหยุดหย่อนผ่อนพักแต่สักฤดูหนึ่ง เวลาฤดูฝนเที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้าหญ้าระบัดและสัตว์เล็ก ๆ

ให้ถึงมรณะด้วยผีเท้า มนุษย์ทั้งหลายกล่าวยกโทษติเตียนเป็นโกลาหล สมเด็จพระ-
 ทศพลพุทธเจ้าทรงอาศัยเหตุนั้น จึงดำรัสให้ประชุมสงฆ์ทรงอนุญาตวัสสุภนายิกา
 วิธีว่า “**อนุชานามิ ภิกขเว วสฺสํ อุปคณฺตุ**” ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตอนุญาตเพื่อ
 จำวาสสาหยุดพักในฤดูฝน และมี नियมวิภาคลงเป็นสอง คือเดือน ๘ แรมหนึ่งค่ำวันนี้
 เป็นวันเข้าปุริมพรรษาเดือน ๙ แรมหนึ่งค่ำเป็นวันเข้าปัจฉิมพรรษา แตกต่างกัน
 เป็นสองวิธี ดังนี้ และห้ามมิให้จำพรรษาในอัฟโฆภาสกลางแจ้ง หรือจำพรรษาในโพรงไม้
 หรือจำพรรษาในตุ่ม ที่มีไข้เสนาสนะ ทรงอนุญาตให้จำพรรษาในกุฏิที่มุงที่บังมีหลังคา
 และฝารอบชิด อยู่ให้ครบ ๓ เดือน ถ้าอยู่ไม่ครบ ๓ เดือนหลักไปเสียพรรษาขาด
 และต้องอาบัติด้วย ยกเว้นเสียแต่เกิดภัยซึ่งทรงอนุญาตไม่ให้เป็นการอาบัติ เมื่อเข้าพรรษา
 แล้วมีกิจจำเป็นที่จะต้องไป ก็ทรงอนุญาตให้ไปด้วย สัตตาหสันนิวัตติ เจ็ดวันกลับมา
 พรรษาไม่ขาด

อนึ่ง โบราณคติสืบๆ มา ท่านสอนให้บอกเขตวัด เมื่อมีกิจภายนอกต้อง
 รีบกลับมาให้ทันอรุณ ในวัด นี้ ด้านตะวันออก เป็นเขตวัด ด้าน
 ใต้ เป็นเขตวัด ด้านตะวันตก เป็นเขตวัด ด้านเหนือ เป็น
 เขตวัด

เพราะฉะนั้น เมื่ออธิษฐานให้ตั้งใจจะอยู่ในอาวาสซึ่งกำหนดไว้นี้ตลอด
 สามเดือนไม่เที่ยวค้างคืนให้อรุณขึ้นในที่อื่น ฟังเปล่งวจีเภท พร้อมกันว่า “**อิมสฺมิ
 อาวาเส อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุปเปมิ**” (๓ ทน) ว่าข้าพเจ้าเข้าจำพรรษาในอาวาสนี้ตลอด
 สามเดือน ดังนี้ อันนี้วิธีเข้าพรรษากำหนดเขตวัด

อนึ่ง การเข้าพรรษานี้ เนื่องด้วยการถือเสนาสนะ สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค
 ทรงอนุญาตให้สงฆ์สมมติภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้บังคับให้ถือเสนาสนะเพราะ ฉะนั้น วันนี้
 เป็นวันให้ภิกษุถือเสนาสนะเพื่อจะให้อธิษฐานพรรษาในกุฏิอีกครั้งหนึ่ง ณ วัด.....นี้
 ท่านได้รับสมมติเป็นผู้บังคับให้ภิกษุสามเณรถือเสนาสนะนั้น คือ พระ เสนาสนะ

กฏินั้นท่านทั้งหลายก็เคยอยู่มาแล้ว กิจที่พระ... จะต้องไปเที่ยวขึ้นนั้นก็ไม่ได้มีเพราะฉะนั้น (จะมอบให้ด้วยน้ำเป็นสำคัญ เมื่อได้รับน้ำแต่พระ... แล้ว) พึงเข้าใจเถิดว่าท่านให้ถือ เสนาสนะกฏีที่ตนอยู่มาแล้วนั้นแหละมีอำนาจอยู่ไปเป็นสิทธิได้ตลอดสามเดือน เมื่อ (ได้รับน้ำแล้ว) กับถึงกฏีพึงชำระแผ้วกวาด เสนาสนะกฏี ทำสามิจกรรมแล้วพึงเปล่ง วจีภทอชฐฐานพรราชาอีกหนหนึ่งว่า **“อิมสฺมี วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ”** (๓ ทน) ว่า ข้าพเจ้าจำพรราชาในกฏีนี้ตลอดสามเดือน ดังนี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงวัสสุปนายิกาวิธี แก่ภิกษุสามเณร พุทธบริษัทมีอรรถนัยมดั่งวิสัยชานาจะนี้ ฯ

พิธีถือนิสสัย

เป็นธรรมเนียมในพระวินัย ที่ภิกษุผู้ยังอยู่ในเขตเป็นนวกะ คือ พรรษา
ยังไม่พ้น ๕ หรือพ้นแล้ว แต่ยังไม่สามารถจะรักษาตนตามพระวินัยบัญญัติได้ หมายความว่า
ว่ายังไม่มีความรู้ว่าอะไรควรไม่ควรแก่ภาวะของตนอย่างไร จะต้องถือนิสสัยต่อภิกษุ
ผู้ใหญ่ในสำนักที่ตนอาศัยอยู่ และสามเณรทุกรูปทั้งที่บวชใหม่และบวชแล้วนาน ถ้า
มิได้อยู่ในสำนักพระอุปัชฌายะสมควรถือนิสสัย ต่อภิกษุผู้ใหญ่ในสำนักที่ตนอาศัยอยู่
เช่นเดียวกัน หมายความว่าทั้งภิกษุนวกะและสามเณรที่ห่างพระอุปัชฌายะจะต้อง
มอบตัวเป็นศิษย์ขออาศัยต่อพระภิกษุผู้ใหญ่ในสำนักของตนยอมรับนับถือพระภิกษุ
ผู้ใหญ่ในสำนักนั้นเป็นอาจารย์ และยอมเชื่อฟังคำอาจารย์ทุกประการ พระภิกษุผู้ใหญ่
ในสำนักผู้ควรเป็นอาจารย์ของภิกษุสามเณรได้ในขณะนี้ก็ยอมรับนับถือกันว่า ผู้ดำรง
ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ๆ รูปเดียว ในวัดหนึ่ง ๆ จะมีอาจารย์ให้ภิกษุสามเณรถือนิสสัย
หลายรูปไม่ชอบด้วยระเบียบ แบบแผน ฉะนั้น การถือนิสสัยอาจารย์นี้จึงถือต่อภิกษุ
ผู้เป็นเจ้าอาวาสเท่านั้น ภิกษุนวกะหรือสามเณร ถ้าเป็นผู้ย้ายมาจากสำนักอื่น ซึ่งวินัย
โวหารเรียกว่า “**พระอาคันตุกะ**” หรือ “**สามเณรอาคันตุกะ**” ทุกรูปจะต้องประกอบ
พิธีถือนิสสัยต่อท่านเจ้าอาวาสวัดที่ตนมาสำนักใหม่นั้นแต่ในระยะแรกที่ย้ายมา แต่
ถือกันเป็นธรรมเนียมว่าพิธีถือนิสสัยนี้ควรทำในวันเข้าพรรษาพร้อมกับพิธีเข้าพรรษา
ต่อหน้าสงฆ์สามเณรทั้งวัดที่ชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีเข้าพรรษาในวันนั้นทั้งนี้เพื่อ
ประกาศตนให้สงฆ์สามเณรทั้งวัดทราบไปในตัวว่าผู้อาคันตุกะมาอยู่ใหม่นี้ยอมนับถือ
ท่านเจ้าอาวาสผู้เป็นประธานของวัดเป็นอาจารย์จริง ๆ นิยมกันแต่ถ้าจะถือนิสสัยก่อน
เมื่อย้ายมาใหม่ท่านก็ไม่ห้าม การถือนิสสัยที่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ มีระเบียบพิธีดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. **ภิกษุสามเณรผู้อาคันตุกะ** เมื่อจะประกอบพิธีถือนิสสัยมอบตัวต่ออาจารย์ ฟังพระไตรปิฎกเครื่องสักการะไว้ให้พร้อม มีพานหรือกระบะเป็นภาชนะแล้วแต่เหมาะสมและสะดวกแก่ตนใส่ดอกไม้กระถางหรือดอกบัว ๑ ดอก หรือมัดเป็นกำก็ได้ ถ้าดอกไม้อื่นนอกจากดอกบัวแล้ว ควรจัดใส่กระถางจะเหมาะสมที่สุด และวางรูปสำหรับจุด ๓ ดอก เทียนสำหรับจุด ๑ เล่ม วางเทียนไว้ข้างในทางตัวเรา ต่อไปวางรูป สุตทักขวางดอกไม้ไว้ข้างนอก เพื่อให้พานหรือกระบะเครื่องสักการะนั้นหันหน้าทางดอกไม้ เข้าหาอาจารย์ เป็นลำดับเครื่องบูชา คือ ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อเตรียมพร้อมแล้ว ครองผ้าตามธรรมเนียมนิยมของวัดนั้น และตามลักษณะภาวะของตนถ้าประกอบพิธีในท่ามกลางสงฆ์ในวันเข้าพรรษาพอได้กำหนดเวลาแล้ว ฟังปฏิบัติดังนี้

- ก. เข้าไปนั่งยังที่ที่จัดเตรียมไว้ ถ้าถือพร้อมกันหลายรูป ภิกษุนั่งหน้าสามเณรนั่งหลังนั่งพับเพียบเรียบร้อยก่อน รोजนพร้อมกันแล้วท่านเจ้าอาวาสจะมานั่งรับอยู่ข้างหน้า
- ข. เมื่อท่านเจ้าอาวาสนั่งเรียบร้อยพร้อมที่จะรับนิสสัยแล้ว คุณเข้าขึ้นพร้อมกันกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง
- ค. กราบเสร็จแล้ว สองมื่อยกเครื่องสักการะขึ้นถือประคองแค่ออกให้ดอกไม้อยู่ด้านนอกตัวเพื่อหันเข้าหาอาจารย์นั้นนมัสการลงเล็กน้อย แล้วกล่าวคำขอนิสสัยต่ออาจารย์ตามแบบในพระวินัย ถ้าถือพร้อมกันหลายรูป ควรระวังว่าคำขอนิสสัยนั้นให้พร้อมๆ กันชัดถ้อยชัดคำตลอด แม้แต่คำรับคำท่านอาจารย์ทุกคำตามแบบ ก็ควรพยายามว่าให้ชัดและพร้อมกัน จนกระทั่งจบคำปฎิญาณตนท้ายคำขอนิสสัย

๑. เมื่อกล่าวจบคำปฎิญาณท้ายคำขอนิสสัยนั้นแล้ว ฟังพระเคนสักการะต่ออาจารย์ ถ้าหลายรูปฟังเดินเข้าเข้าพระเคนตามลำดับผู้พระเคนแล้ว ถอยกลับมาคุกเข่าอยู่ที่เดิม จนเสร็จการพระเคนแล้ว กราบอาจารย์พร้อมกันอีก ๓ ครั้ง

๒. กราบแล้วนั่งราบพับเพียบประนมมือ เพื่อฟังโอวาทของอาจารย์พอสมควร จบโอวาทแล้วเป็นเสร็จพิธีถอนนิสสัย

๓. เจ้าอาวาสผู้เป็นประธานสงฆ์ในวัด เมื่อรับภิกษุหรือสามเณรอาคันตุกะไว้โดยชอบด้วยระเบียบ ควรถือเป็นภาระที่จะต้องอบรมสั่งสอนอาคันตุกะนั้นๆ ให้รู้และปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่ตั้งงามและในการรับพิธีถอนนิสสัยนั้น ต้องเตรียมให้โอวาทตามสมควรด้วยโอวาทที่จะให้ในพิธีนี้ควรเป็นเรื่องหน้าที่ศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ ตามพระธรรมวินัย และเรื่องเกี่ยวข้องกับระเบียบของวัดตามสมควรและเมื่อเสร็จพิธีรับนิตสัยแล้ว ควรปฏิบัติหน้าที่ของอาจารย์ให้สมบูรณ์ จึงจะชื่อว่าพิธีถอนนิตสัยให้ประโยชน์จริง ๆ ไม่สักแต่ว่าพิธี

พิธีทำสามัคจิกรรรม

เป็นธรรมเนียมของสงฆ์อย่างหนึ่งที่ภิกษุสามเณรพึงทำความชอบต่อกัน เพื่อความสามัคคีกัน อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข การทำความชอบนี้เรียกว่า สามัคจิกรรรม หมายถึงการขอมาโทษกัน ให้ภัยกัน ทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกัน หรือไม่ก็ตาม ถึงโอกาสที่ควรทำสามัคจิกรรรมกันแล้ว ทุกรูปไม่พึงละโอกาสเสีย จึงได้ชื่อว่า เป็นภิกษุสามเณรที่ดีปฏิบัติชอบตามระบอบพระธรรมวินัย โอกาสควรทำสามัคจิกรรรม นั้นโดยนิยมนี้นี้

๑) ในวันเข้าพรรษา ทั้งภิกษุและสามเณรที่ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสามัคจิกรรรมต่อกัน เรียงตัวตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุดถึงสามเณรรูปสุดท้ายในวัด ไม่ควรเว้น เพื่อความสามัคคีในวัด

๒) ในระยะเข้าพรรษา เริ่มแต่วันเข้าพรรษาและหลังวันเข้าพรรษา ระยะ เวลาประมาณ ๗ วัน ควรทำสามัคจิกรรรมต่อท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งอยู่ต่างวัดโดยทั่วถึงกัน

๓) ในโอกาสจะจากกันไปอยู่วัดอื่นหรือถิ่นอื่น นิยมทำต่อท่านผู้มีอาวุโส กว่าตนในวัด และต่อท่านที่เคารพนับถือทั่วไป เป็นการลาจากกัน

ทั้ง ๒ กรณีนี้ เป็นการทำสามัคจิกรรรม แบบขอมาโทษ นอกจากนี้อีกมี สามัคจิกรรรม แบบถวายสักการะเป็นการแสดงมุทิตาจิตอีกแบบหนึ่ง นิยมทำต่อท่าน ที่ตนเคารพนับถือในโอกาสที่ท่านผู้นั้นได้รับอิสริยศักดิ์ หรือได้รับยกย่องในฐานะนัทรศักดิ์ เป็นการแสดงจิตใจที่พลอยยินดีให้ปรากฏ

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลของการทำสามัคจิกรรรมมีดังกล่าว การ กระทำจึงเกิดพิธีขึ้นโดยนิยมนี้นี้เป็นแบบ ๆ ดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. สามีจิกรรมแบบขอขมาโทษ นอกโรงอุโบสถหรือนอกวัด

ก) จัดเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ รูป เทียน ใส่พาน หรือภาชนะที่สมควร รูปเทียนที่นิยมกัน ใช้รูปเทียนที่มีดรวมกันเป็นแพผูกโบว์วางบนพาน ดอกไม้จัดใส่ กระถางขนาดพอเหมาะกับรูปเทียนแพ วางกระถางดอกไม้ลงบนแพรูปเทียนนั้นหรือจะใช้ดอกไม้ รูปเทียน เป็นเล่ม ๆ หรือเป็นดอก ๆ ก็ได้ สุดแต่จะจัดได้อย่างไร

ข) ครองผ้าเรียบร้อยตามนิยมของวัดที่สังกัด ถ้าเป็นภิกษุพาดสังฆาฏิด้วย

ค) ถือพานดอกไม้รูปเทียน ประคองสองมือเข้าไปหาท่านที่ตนจะขอขมาคุกเข่าลงตรงหน้า ระยะห่างกันประมาณศอกเศษ วางพานทางซ้ายมือของตน กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วยกพานขึ้นประคองสองมือแคะอกกล่าวคำขอขมาตามแบบนิยม

ฅ) เมื่อท่านที่ตนขอขมากล่าวคำให้อภัยโทษแล้ว ฟังรับคำตามแบบนิยมต่อนี้ ถ้าท่านที่ตนขอขมาให้พรต่อท้าย ฟังสงบใจรับพรท่านจนจบ และรับคำด้วยคำว่า “ สาธุ ภาณุเต ” ถ้าไม่มีพรให้ต่อ หรือให้พรและรับพรเสร็จแล้ว ฟังน้อมพานสักการะนั้นเข้าไปประเคน และกราบอีก ๓ ครั้ง เป็นเสร็จพิธีขอขมา

๒. สามีจิกรรมแบบถวายสักการะ

ก) จัดเตรียมเครื่องสักการะอย่างเดียวกับแบบขอขมา แต่ในกรณีนี้อาจเพิ่มเติมของใช้หรือสิ่งอื่นใดที่ควรแก่สมณบริโภคด้วยก็ได้

ข) การทำในแบบนี้ ไม่นิยมว่าผู้ที่ตนทำจะต้องแก่อาวุโสกว่าตนเหมือนในแบบขอขมา แม้ผู้นั้นอ่อนอาวุโสกว่า ก็ทำได้

ค) ครองผ้าเรียบร้อยดั่งกล่าวในเรื่องขอขมา ถือเครื่องสักการะเข้าไปหา
ท่านที่ท่านจะทำแล้วประเคนทันที ถ้าตนอ่อนอาวุโสกว่าพึงกราบ ๓ ครั้ง ถ้าแก่กว่า
ไม่ต้องกราบ เพียงแต่รับไหว้โดยนั่งพับเพียบประนมมือ ในเมื่อผู้น้อยกว่ากราบ เท่านั้น
เป็นอันเสร็จพิธี.

คำขอขมาและคำอวยพรภาษาบาลีแบบต่าง ๆ

๑. แบบโบราณที่ใช้มาแต่ดั้งเดิม

(ผู้ขอขอ)

สพฺพํ อปฺราธํ ขมถ เม ภนฺเต. อุทาส ทฺวารตฺตเยน กตํ, สพฺพํ
อปฺราธํ ขมถ เม ภนฺเต. (ขอทลายรูป เปลี่ยน เม เป็น โน)

(ผู้รับให้)

อหํ เต ขมามิ ตยาปิ เม ขมิตพฺพํ. (ถ้าผู้ขอมีทลายรูปเปลี่ยน
เต เป็น โว เปลี่ยน ตยาปิ เป็น ตุมฺเหหิปี)

(ผู้ขอรับ)

อุทาส ขมามิ ภนฺเต. (ถ้าผู้ขอทลายรูปรับเปลี่ยน ขมามิ เป็น
ขมาม)

๒. แบบทั่วไปที่แก้ไขให้อยู่ในปัจจุบัน

(ผู้ขอขอ)

อายุสมฺนฺเต ปมาเทน, ทฺวารตฺตเยน กตํ, สพฺพํ อปฺราธํ ขมถ
เม ภนฺเต (ถ้าผู้รับมีพรรษาเกินกว่า ๑๐ ใช้ เถเร แทน อายุสมฺนฺเต
ถ้าเกินกว่า ๒๐ ใช้ มหาเถเร แทน เถเร ระหว่าง ๑๐ ขึ้นไป
ไม่ถึง ๒๐ คงใช้ เถเร ตามแบบ และถ้าผู้ขอร่วมกัน ทลายรูป
เปลี่ยน เม เป็น โน) นี้กล่าวตามหลักนิยมในทางพระธรรมวินัย
แต่ตามที่สังเกตในปัจจุบัน ท่านผู้ดำรงสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้น
สมเด็จพระราชาคณะขึ้นไป ใช้ มหาเถเร ต่ำกว่านั้นใช้ไม่ยิ่น
ที่ใช้ มหาเถเร ก็มี เถเร ก็มี สุดแต่ว่าสูงต่ำหรืออ่อนแก่กว่ากัน
ห่างกันหรือใกล้กัน

(ผู้รับให้)

อหํ ขมามิ ตยาปิ เม ขมิตพฺพํ (ถ้าผู้ขอมีหลายรูปเปลี่ยน
ตยาปิ เป็น ตุมฺเหหิปี)

(ผู้ขอรับ)

ขมามิ ภาณเต. (ถ้าผู้ขอหลายรูปรับ เปลี่ยน ขมามิ เป็น ขมาม)

๓. แบบพิเศษนิยมใช้ถวายพระมหาเถระเป็นพิเศษ

(ผู้ขอหลายรูปขอ)

อจฺจโย โน ภาณเต อจฺจคฺคมา, ยถาพาเล ยถามุฬฺเห ยถากุสเล.
เย มยํ ภาณเต, กทาจิ กรหฺจิ, ปมาทํ วา อาคมฺม อโยนิโสมนสิการํ
วา อาคมฺม, มหาเถเร อการวํ อกริมฺหา, กาเยน วา วาจา ย วา
มนสา วา, สมฺมุขปิ ปรมฺมุขปิ, เตสํ โน ภาณเต มหาเถโร,
อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตี สํวราย.

(ผู้รับให้) คำรับขมา: —

ตคฺช โว อาวุโส อจฺจโย อจฺจคฺคมา, ยถาพาเล ยถามุฬฺเห
ยถากุสเล, เย ตุมฺเห กทาจิ กรหฺจิ, ปมาทํ วา อาคมฺม อโยนิโส-
มนสิการํ วา อาคมฺม, มยิ อการวํ อกตฺถ, กาเยน วา วาจา ย วา
มนสา วา, สมฺมุขปิ ปรมฺมุขปิ, ยโต จ โข ตุมฺเห อจฺจยํ อจฺจยโต
ทิสฺวา, ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรถ อายตี สํวรํ อาปชฺชถ ตํ โว ปฏิค-
คณฺหามิ, วุฑฺฒิ เทสา อาวุโส อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยํ อจฺจยโต
ทิสฺวา, ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรติ, อาปชฺชติ.

คำอำนวยการ: —

ยํ ยํ ปุณฺณํ มया กตํ อุปจิตํ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา
วา, ตํ ตํ อายสฺมนฺตานํ อาทิสฺสามิ, สาธายสฺมนโต อสฺมี อสฺมี
ปุณฺณเฏ ปตฺติกา หุตฺวา อนฺโมทนตุ, เตน อนฺโมทนามเยนปิ
ปุณฺณเณ สฺขิตา โทหนตุ อโรคา นิรुพฺพทา, จิรํ ทิสมฺมทฺธานํ อิมสฺมี
ตถาคตปฺปเวทิตะ ธมฺมวินเย, วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ อาปชฺชนตุ.

(ผู้ขอรับพร้อมกัน) สาธุ ภาณุเต.

ถ้าขอรูปเดียว คำขอและคำกล่าวรับก็ทำนองเดียวกันต่างแต่
แก้คำไวยากรณ์บางคำให้ถูกต้องดังนี้

(ผู้ขอรูปเดียวขอ) อัจฉโย มํ ภาณุเต อัจฉคคมา, ยถาพาลํ ยถามูฟุทํ ยถาอกุสลํ.
โยทํ ภาณุเต กทาจิ กรทจิ, ปมาทํวา อาคมม อโยนิโสมนสิการํ
วา อาคมม, มหาเถเร อการวํ อกาสิ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา
วา, สมมุขาปิ ปรมมุขาปิ ตสฺส เม ภาณุเต, มหาเถโร, อัจฉยํ
อัจฉยโต ปฏิคคณทาตุ อายตี สํวราย.

(ผู้รับให้) คำรับขมา: —

ตคฺชม ตํ อาวุโส อัจฉโย อัจฉคคมา, ยถาพาลํ ยถามูฟุทํ ยถา-
อกุสลํ, โย ตวํ กทาจิ กรทจิ, ปมาทํ วา อาคมม อโยนิโสมนสิการํ
วา อาคมม, มยิ อการวํ อกาสิ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา วา,
สมมุขาปิ ปรมมุขาปิ, ยโต จ โห ตวํ อัจฉยํ อัจฉยโต ทิสฺวา
ยถาธมมํ ปฏิกฺกโรสิ, อายตี สํวรํ อาปชฺชติ, ตํ เต ปฏิคคณทามิ,
วฺจฺจํ ทาเส อาวุโส อริยสฺส วินเย, โย อัจฉยํ อัจฉยโต ทิสฺวา
ยถาธมมํ ปฏิกฺกโรติ, อายตี สํวรํ อาปชฺชติ.

คำอำนวยการ: —

ยํ ยํ ปุณฺณํ มยา กตํ อุปจิตํ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา วา,
ตํ ตํ อายสฺสสมโต อาทิสฺสามิ, สาธายสฺมา อสฺมึ อสฺมึ ปุณฺณเ
ปฺตติโก หุตฺวา อนุโมทตุ, เตन อนุโมทนามเยนปิ ปุณฺณเ
สฺสโต โหตุ อโรโค นิรุตฺตโว จิรํ ทิฆมทฺธานํ อิมสฺมึ ตถาค-
ตปฺปเวทิตะ ธมฺมวินเย, วฺจฺจํ วิรฺุพฺพิ เวปฺลุลํ อาปชฺชตุ.

(ผู้ขอรับ)

สาธุ ภาณุเต.

พิธีทำวัตรสวดมนต์

การทำวัตร คือ การทำกิจวัตรของภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา เป็นการทำกิจที่ต้องทำประจำจนเป็นวัตรปฏิบัติ เรียกสั้น ๆ ว่า ทำวัตร ภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าวัตรรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำแล้ว มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติประจำอย่างหนึ่ง คือ ทำวัตร และต้องทำประจำวันละ 2 เวลา คือ เช้ากับเย็น กิจที่ต้องทำในการทำวัตร คือ สวดบูชาพระรัตนตรัย สวดพิจารณาปัจจัยที่บริโภคนิเวศน์ทุกวันตามหน้าที่ สวดเจริญกรรมฐานตามควร และสวดอนุโมทนาทานของทายก กับสวดแผ่ส่วนกุศล คำสวดเหล่านี้ กำหนดเป็นแบบแผนนิยมไว้โดยเฉพาะแต่ละวัดก็มี สามัญทั่วไปก็มี

การสวดมนต์ คือ การสวดบทพระพุทธรมณต์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนพระสูตรก็มี ที่เป็นส่วนพระปริตรก็มี ที่เป็นส่วนเฉพาะคาถาอันนิยมกำหนดให้นำมาสวดประกอบในการสวดมนต์เป็นประจำก็มี นอกเหนือจากบทสวดทำวัตร เมื่อเรียกรวมการสวดทั้งสองนี้เข้าด้วยกัน ก็เรียกว่า “**ทำวัตรสวดมนต์**”

ความมุ่งหมายของการทำวัตรสวดมนต์นี้บัณฑิตถือว่าเป็นอุบายสงบจิตไม่ให้คิดวุ่นวายตามอารมณ์ได้ชั่วขณะที่ทำ เมื่อทำประจำวันละ 2 เวลา ทั้งเช้าเย็น เวลาประมาณครึ่งละครึ่งชั่วโมง หรือชั่วโมงหนึ่งเป็นอย่างน้อย ก็เท่ากับได้ใช้เวลาสงบจิตได้วันละไม่ต่ำกว่า 1 ใน 24 ชั่วโมง จิตใจที่สงบแล้วแม้เพียงเวลาเล็กน้อยก็มีผลทำให้เยือกเย็นสุขุมไปหลายชั่วโมง เหมือนถ่านไฟที่ลุกโชน เมื่อจุ่มน้ำดับสนิทกว่าจะติดไปคุใหม่ได้ต้องใช้เวลานาน ฉะนั้น อุบายนี้จึงเป็นที่นิยมสำหรับสมณะหรือผู้ปฏิบัติใกล้ชิดต่อสมณะ นอกจากเป็นอุบายดังกล่าวนี้ การทำวัตรสวดมนต์ยังมีผล

ทางพระวินัย ที่สามารถเปลื้องมลทินบางอย่างในการบริโภคปัจจัยโดยไม่ทันพิจารณาได้ และมีผลในการอนุโมทนาปัจจัยทานของทายกที่ถวายมาเป็นประจำ กับเป็นโอกาสให้ได้แผ่ส่วนบุญของตนแก่ผู้อื่นด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ด้วย

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลมีเช่นนี้ บัณฑิตจึงกำหนดระเบียบและแบบการทำวัตรสวดมนต์ขึ้นใช้ โดยเฉพาะแยกประเภทบุคคลได้ เป็น 3 แบบใหญ่ ๆ คือ แบบใช้สำหรับภิกษุสามเณรแบบหนึ่ง แบบใช้สำหรับอุบาสกอุบาสิกาแบบหนึ่ง และแบบใช้สำหรับเด็กนักเรียนในโรงเรียนเป็นพิเศษอีกแบบหนึ่ง จะได้แสดงระเบียบของแบบต่าง ๆ ต่อไป

ระเบียบพิธี

ก. แบบทำวัตรสวดมนต์สำหรับภิกษุสามเณร

๑ ทำวัตรเช้า ในวันปกติไม่ใช่วันธรรมสวนะ เมื่อเสร็จภารกิจตอนเช้าแล้วเวลาประมาณ ๘.๓๐ น. หรือ ๙.๐๐ น. ตีระฆัง ภิกษุสามเณรประชุมพร้อมกันที่หอสวดมนต์ หรือในโรงอุโบสถ แล้วแต่ทางวัดนั้น ๆ จะกำหนดทุกรูปครองผ้าเรียบร้อยตามคตินิยมของวัด เมื่อพร้อมกันแล้วปฏิบัติกิจวัตร คือ

- ก) เมื่อหัวหน้าลุกขึ้นจุดธูปเทียนหน้าที่บูชา ทั้งหมดลุกขึ้นยืนตรง ประนมมือหรือนั่งคุกเข่าประนมมือ สุดแต่ธรรมเนียมของวัด นั้น ๆ แล้วว่าคำบูชาสักการะ ถ้ายืน มักต่างรูปต่างว่าในใจถ้านั่ง หัวหน้านำว่า (โย-โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ)
- ข) จบบูชาสักการะแล้ว ทุกรูปนั่งลงคุกเข่าประนมมือ (นี้หมายถึงแบบยืนทุกรูป) แล้วนำคำว่าบูชาพระรัตนตรัย (อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา...)
- ค) นำว่า นโม.....
- ฅ) นำสวดบท พุทธาภิฉุติ

- ง) นำสวดบท **ธมฺมาภิกฺขุตี**
- จ) นำสวดบท **สงฺฆาภิกฺขุตี**
- ฉ) ต่อนี้ไปนั่งราบพับเพียบ แล้วนำสวดบท **รัตนตรัยปณามคาถา** และ
บท **สํเวคปริกิตฺตนปาส** ต่อกัน
- ช) ถ้าจะสวดมนต์ประกอบด้วย ก็นำบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่กำหนดสวด
ในตอนเช้าแล้วแต่จะกำหนด ถ้าเลือกบทอนุโมทนาเป็นเหมาะ เอามา
สวดตอนนี้ วันละบทสองบท พอสมควร
- ซ) จบสวดมนต์แล้ว นำว่าบท **ตงฺขณิกปจฺจเวกฺขณปาส**
- ฌ) แล้วนำสวดบท **ปตฺติทานคาถา (ยา เทวตา สหฺตวิหารวาสินี...)**
(แบบคำสวดบทต่าง ๆ ดังกล่าวนี้มีในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงแล้ว)

๒. ทำวัตรเย็น ในวันปกติเช่นกัน จะกำหนดเวลาเย็น หรือค่ำก็ไม่งแล้ว
แต่ความสะดวกของแต่ละวัด เมื่อถึงเวลากำหนดก็ตีระฆังสัญญาณเช่นกัน ภิกษุสามเณร
ลงประชุมในที่ที่กำหนดนั้น ๆ ทุกรูปครองผ้าเรียบร้อยตามคติของวัด เมื่อพร้อมแล้ว
พึงปฏิบัติกิจวัตร คือ

- ก) ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำวัตรเช้า
- ข) ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำวัตรเช้า
- ค) นำว่า **นโม...** แล้วตอบบท **พุทฺธานุสฺสตี**
- ฌ) นำสวดบท **พุทฺธาภิกฺคีตี** แล้วกราบลงขอขมาโทษพระพุทฺธ
- ง) นำสวดบท **ธมฺมานุสฺสตี**
- จ) นำสวดบท **ธมฺมาภิกฺคีตี** แล้วกราบลงขอขมาโทษพระธรรม
- ฉ) นำสวดบท **สงฺฆานุสฺสตี**
- ช) นำสวด **สงฺฆาภิกฺคีตี** แล้วกราบลงขอขมาโทษพระสงฆ์

ช) ต่อนี้ไปนั่งราบพับเพียบ จะสวดมนต์บทใด ๆ ที่กำหนดไว้สวดในตอนเย็นก็นำสวดต่อไป หรือนำสวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน วันละบทสองบทหรือมากกว่าก็ได้แล้วแต่เห็นสมควร

ฌ) จบสวดมนต์แล้ว นำนวาท **อดีตปัจจุเวกขณะปาฐ**

ญ) สดท้ายนวนาท **อุทฺทิสนาธิฎฐานคาถา (อิมินา ปุณฺณกมุเมน...)**

(แบบคำสวดต่าง ๆ ดังกล่าวนี มีในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงแล้ว)

ข. แบบทำวัตรสวดมนต์สำหรับอุบาสกอุบาสิกา

แบบสวดและระเบียบต่าง ๆ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา มีนิยมโดยเฉพาะจะนำมากล่าวรวมในเรื่องพิธีกรรมวันธรรมสวนะ ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า ฉะนั้นผู้ประสงค์จะทราบรายละเอียดพึงพลิกไปดูในเรื่องที่กล่าวต่อไป

ค. แบบสวดมนต์ไหว้พระสำหรับนักเรียน

ระเบียบการสวดมนต์ไหว้พระสำหรับนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเป็นแบบปฏิบัติไว้โดยเฉพาะ และมีคำสั่งให้ใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ ท้าวพระราชาณาจักรจะนำมากล่าวในหมวดปกิณกะข้างหน้า

พิธีกรรมวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรม ที่เรียกเป็นคำสามัญทั่วไปว่า "วันพระ" เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่า การฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและสิริมงคลแก่ผู้ฟัง อย่างน้อยก็ได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ๔ วันในเดือนหนึ่งๆ คือ วัน ๘ ค่ำ วัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำของปักษ์ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมนับโดยจันทรคติ วันทั้ง ๔ นี้ จึงถือกันเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปรกติ และนิยมเป็นวันรักษาปรกติกุโบสถสำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลด้วย

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลมีเช่นนี้ การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบทั่วๆ ไปดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. ในวันธรรมสวนะตอนเช้า ประมาณ ๕.๐๐ นาฬิกา พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแสดงธรรมจะเป็นโรงอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในวัด หรือ พุทธสถานสมาคม แห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ จัดให้นั่งกันตามที่เป็นส่วนสัดเรียบร้อย มีพระพุทธรูปและที่บูชาประดิษฐานอยู่เบื้องหน้า จัดให้มีสง่าตามสมควร

๒. เมื่อพร้อมกันแล้วภิกษุสามเณรเริ่มทำวัตรเช้า ตามแบบนิยมซึ่งทั่ว ๆ ไปใช้ระเบียบ คือ

ก) นำนุชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมมาสัมพุทโธ ภควา....)

ข) สวด ปุพพภาคนมการ (นโม...)

ค) สวด พุทธาภิถุติ (โย โส ตถาคโต....)

ฌ) สวด ธมฺมาภิถุติ (โย โส สุวากุชาโต...)

ง) สวด สงฺฆาภิถุติ (โย โส สุปฎิปนโน...)

จ) สวด รตนตฺตยปฺปณามคาถา และ สงฺเวคปริกิตฺตนปาส ต่อ (พุทฺโธ-
สฺสฺสฺสฺสฺส...)

๓. เมื่อภิกษุสามเณรทำวัตรจบเพียงนี้ อุบาสกอุบาสิกาเริ่มทำวัตรตามบท ซึ่งกล่าวแล้วในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. เสร็จพิธีทำวัตร หัวหน้าอุบาสก หรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถ พระธรรมกถึกขึ้นธรรมาสน์

๕. เมื่อจบประกาศอุโบสถแล้ว อุบาสกอุบาสิกาทั้งหมด ลูกเข้าประนมมือ กล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระธรรมกถึกให้ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีลเต็มที่ แต่ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะรักษาเพียงศีล ๕ เท่านั้น ก็รับสมาทานเพียง ๕ ข้อ ในระหว่างข้อที่ ๓ ซึ่งพระธรรมกถึกให้ด้วยบทว่า อพฺรหฺมจริยา.... ฟังรับสมาทานว่า กาเม-
สมฺมิจฺฉาจารา..... เสีย และรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ เมื่อครบแล้วก็กราบ ๓ ครั้ง ลงนั่ง
ราบไม่ต้องรับต่อไป

๖. ต่อจากรับศีลแล้ว พระธรรมกถึกแสดงธรรม ระหว่างแสดงธรรมฟัง
ประนมมือฟังด้วยตั้งใจจนจบ

๗. เมื่อเทศน์จบแล้ว หัวหน้านำกล่าวสาธุการตามแบบที่กล่าวในเรื่องพิธี
รักษาอุโบสถ จบแล้วเป็นอันเสร็จพิธีประชุมฟังธรรมตอนเช้า จะกลับบ้านหรือจะ
อยู่ฟังธรรมในตอนบ่ายก็แล้วแต่อัธยาศัย สำหรับพิธีตอนบ่ายแจ้งอยู่ในเรื่องพิธี
รักษาอุโบสถแล้ว

พิธีทำสังฆอุโบสถ

เป็นธรรมเนียมของพระภิกษุตามพระวินัยบัญญัติ จะต้องทำอุโบสถกรรม
ทุกรูปและทุกกึ่งเดือน ไม่มีเหตุจำเป็นที่มีพระบรมพุทธานุญาตไว้จะเว้นหรือขาดการ
กระทำเสียมิได้ อุโบสถกรรมนี้ต้องทำในสีมาชนิดใดชนิดหนึ่งตามพระวินัย ปัจจุบัน
นี้วัดส่วนมากมีพัทธสีมาประจำวัดแล้วพระภิกษุทั้งวัดต้องลงรวมกันทำภายในเขต
พัทธสีมา คือโรงอุโบสถทุกวันอุโบสถถ้าเป็นวัดไม่มีพัทธสีมา และจะกำหนดสีมาชนิด
อื่นตามระเบียบพระวินัยใช้เป็นเขตสังฆกรรมไม่เหมาะ ก็ให้ไปรวมทำกับสงฆ์วัดที่ใกล้
ที่สุดจะถือเป็นเหตุขัดข้องแล้วไม่ทำเลยย่อมไม่ชอบด้วยพระวินัย อุโบสถกรรมที่
พระภิกษุร่วมกันทำตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เรียกว่า “สังฆอุโบสถ” ทำเป็นการสงฆ์ ต้อง
สวดพระปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์เป็นหลักของการกระทำถ้าพระภิกษุต่ำกว่า ๔ รูป
คือ มีเพียง ๓ รูป หรือ ๒ รูป ร่วมกันทำเรียกว่า “ปาริสุทธิอุโบสถ” ทำเป็นการคณะ
ห้ามสวดพระปาติโมกข์ ให้พระภิกษุแต่ละรูปบอกความบริสุทธิ์ของตนๆ เป็นการ
ปฏิญาณตนต่อกันว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติโทษ เป็นหลักของการทำ ถ้ามีรูปเดียว
เท่านั้นทำเรียกว่า “อธิษฐานอุโบสถ” ทำเป็นการบุคคล ทำด้วยอธิษฐานใจตนเอง
เป็นหลักของการทำ สำหรับอุโบสถกรรมทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้สังฆอุโบสถเป็นสำคัญ
ยิ่ง และนิยมทำกันเป็นหลักสืบๆ มา ส่วนอุโบสถกรรมอีก ๒ อย่าง จะมีทำบ้างก็
เฉพาะในคราวจำเป็น และโอกาสเท่านั้น ฉะนั้น สังฆอุโบสถจึงเกิดเป็นพิธีของสงฆ์
สืบกันมานาน มีระเบียบแผนที่ปฏิบัติเป็นหลัก พอสรุปกล่าวได้ดังต่อไปนี้

หลักการทำสังฆอุโบสถ

ก่อนอื่นพึงรู้หลักการทำสังฆอุโบสถ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดระเบียบพิธี ๗ ประการดังนี้

๑. สังฆอุโบสถต้องทำภายในสีมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ถูกต้องตามวินัยนิยม
๒. วันที่ทำนั้นเป็นวันดีถีที่ ๑๔ หรือ ๑๕ ทางจันทรคติ หรือเป็นวันสามัคคีตามพระวินัยกำหนด หมายความว่า ต้องเป็นวันถึงเดือนวันสิ้นเดือน หรือวันที่สงฆ์ตกลงปรองดองกัน วันใดวันหนึ่งนี้จึงทำได้
๓. ในการทำนั้นมีภิกษุประชุมทำร่วมกันเป็นสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป
๔. ภิกษุที่ประชุมทำร่วมกันนั้นไม่เป็นผู้ต้องสภาคาบัติ หรือเป็นผู้ต้องสภาคาบัติ แต่ได้สวดประกาศก่อนทำแล้วโดยชอบด้วยพระวินัย
๕. ในที่ประชุมสงฆ์นั้น ไม่มีบุคคลที่ควรเว้นอยู่ภายในหัตถบาส
๖. พระสงฆ์ทั้งนั้นได้ทำบุพการณ และบุพกิจของอุโบสถกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว และ
๗. มีการสวดพระปาติโมกข์ให้ได้ฟังทั่วกันในท่ามกลางสงฆ์เป็นกรณียะสุดท้าย

ระเบียบพิธี

เพราะหลักของการทำสังฆอุโบสถตามพระวินัยมีดังกล่าวนี การทำสังฆอุโบสถจึงเกิดมีระเบียบพิธีนิยมกันเป็นหลักทั่ว ๆ ไป คือ

- ก. กำหนดเวลาทำแล้วแต่วัดนั้น ๆ จะนิยมกำหนดให้ตายตัวไว้เป็นหลักตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่นว่าจะทำในตอนกลางวันหรือตอนกลางคืนเวลาเท่าไร เพราะบางวัดมีพระสงฆ์อยู่ร่วมกันจำนวนมาก พระสงฆ์

แต่ละรูปอาจมีภารกิจหรือฐานะไม่เหมือนกัน เมื่อกำหนดเวลาทำอุโบสถกรรมในวันอุโบสถไว้ตายตัวแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะได้รู้หน้าที่ปลดเปลื้องภาระธุระของตน มาประชุมทำอุโบสถกรรมร่วมกันได้ตามเวลา

ข. ในวันอุโบสถก่อนถึงเวลากำหนดทำอุโบสถกรรม เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส จะต้องจัดให้ภิกษุสามเณร หรือคนวัดปิดกวาดโรงอุโบสถให้สะอาดเรียบร้อย ตั้งหรือปูลาดอาสนะกับตั้งเตียงสวดพระปาติโมกข์ไว้กลางให้พร้อม ตั้งน้ำใช้เช่นน้ำล้างเท้าไว้ในที่ที่ควร และตั้งน้ำฉันไว้ภายในอาสนะสงฆ์ตามสมควรด้วย ถ้าเวลาทำอุโบสถกรรมเป็นเวลาค่ำ ต้องเตรียมประทีปสำหรับตามในโรงอุโบสถไว้ให้พร้อมเช่นกัน ถึงกำหนดเวลาก็ให้ตีระฆังสัญญาณให้พระสงฆ์ทั้งวัดทราบ

ค. ก่อนถึงเวลาทำอุโบสถกรรมเล็กน้อย เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปในวัดนั้น ๆ ต้องเตรียมตัวครองผ้าตามแบบนิยมของวัดให้พร้อม ถ้ารูปใดรู้ว่าตนมีอาบัติโทษประเภทเทสนาคามินีอยู่ ก็ปลงแสดงต่อเพื่อนสหธรรมิกรูปใดรูปหนึ่งเสียให้เรียบร้อย ได้ยินสัญญาณให้ลงทำอุโบสถกรรมแล้ว รีบลงไปพร้อมกันในโรงอุโบสถ นั่งภายในอาสนะสงฆ์ตามลำดับอาวุโส หันหน้าไปทางพระพุทธรูปประธานก่อน รอจนกว่าผู้เป็นประธานสงฆ์ลงมาจากหลังการระวักระเบียบพระวินัย คือ พระสงฆ์ลูกวัดไม่ควรลงประชุมภายหลังพระเถระผู้เป็นประธาน

ง. เมื่อพร้อมกันแล้ว ผู้เป็นประธานสงฆ์ ให้พระภิกษุ เจ้าหน้าที่จัดการนับจำนวนพระสงฆ์ที่ประชุมในวันนั้น สมัยก่อนนับด้วยตัว คือ มีราร้อยไม้ตัว ซึ่งทำด้วยซี่ไม้ไผ่มีจำนวนมากกว่าสงฆ์ที่อยู่ประจำในวัดนั้นโดยปกติ รูดตัวไปรวมไว้ชักใดชักหนึ่งของราว ตั้งราวตัวไว้ท้ายอาสนะสงฆ์ เมื่อพระภิกษุลงมาประชุม แต่ละรูปขณะจะเข้านั่งยังอาสนะต้องรูดตัวอันหนึ่งไปทางราวตัวอีกชักหนึ่ง แสดงว่าตนเป็นจำนวนหนึ่งที่ลงประชุมวันนั้นฉะนั้นการนับจำนวนสงฆ์ที่เข้าประชุมในสมัย

ก่อนจึงนับตัวในชีกราวที่กำหนดว่าเป็นจำนวนผู้ลงประชุม แต่ในปัจจุบันนี้ใช้บัญชีเรียกชื่อสะดวกดีกว่าและแน่นอนกว่าฉะนั้นการนับพระสงฆ์สมัยนี้จึงนิยมขานชื่อเรียกตัวให้รับว่ามา เสร็จแล้วนับจำนวนผู้มาก็รู้จำนวนสงฆ์ได้แน่นอน ถ้าในวัดที่มีพระภิกษุน้อยรูปจะนับตัวผู้นั่งเองก็ได้

- ง. ต่อนั้นเริ่มทำวัตรเย็นตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ไปจนจบแล้วพระสงฆ์ทั้งนั้น ล้อมวงหันหน้านั่งพับเพียบ เข้าหาเตียง ปาติโมกข์ ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมนุม นั่งให้เข้าชิดเข้าของรูปอื่นไปเป็นลำดับ และได้หัตถบาสดังแต่เตียงปาติโมกข์ออกไปจนสุดแนวสงฆ์ ในขณะนี้ควรปิดประตูทางเข้าโรงอุโบสถเสียด้วย เพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่สังฆกรรมในขณะทำอุโบสถกรรม
- จ. เมื่อพร้อมแล้วดังนี้ ก็เริ่มดำเนินการสวดพระปาติโมกข์ตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ไปจนจบ ให้ชอบด้วยพระวินัยบัญญัติทุกประการ
- ฉ. จบพระปาติโมกข์แล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นกระจายออกนั่งเป็นแถว หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธานอีกวาระหนึ่งพระเถระนำสวดมนต์ต่อท้ายพระปาติโมกข์พอสมควร สวด **สีลุตฺตเทศปาร** เป็นหลัก นอกนั้นสุดแต่จะเลือกสวด และ จบลงด้วยบทกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศล คือ **อิมินา-บุญญกมฺเมน.....**เป็นเสร็จพิธี

สำหรับปารีสัทธอุโบสถ และอธิษฐานอุโบสถมีทำกันบ้างเป็นส่วนน้อยในคราวจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ฉะนั้น ระเบียบพิธีจึงไม่มีอะไรพิเศษนอกจากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๒ เพื่อให้พิธีทำอุโบสถกรรมสมบูรณ์ จะได้เก็บความตามหนังสือวินัยมุขมาแสดงให้ทราบ ระเบียบในที่นี้อีกพอสมควร ดังต่อไปนี้

ระเบียบทำปาริสุทธิอุโบสถ

ปาริสุทธิอุโบสถนี้ ได้แก่อุโบสถกรรมที่ภิกษุผู้ประชุมกันทำไม่ครบจำนวนเป็นสงฆ์ มีเพียง ๓ รูป หรือ ๒ รูป เรียกว่า คณะ ท่านห้ามสวดพระปาติโมกข์ในการทำ ให้บอกความบริสุทธิ์แก่กันแทนการสวดพระปาติโมกข์

วิธีทำ

เมื่อถึงวันอุโบสถ ให้ภิกษุที่มีอยู่ ๒ หรือ ๓ รูปนั้น ประชุมกันในโรงอุโบสถ และช่วยกันทำบุพการณแห่งอุโบสถกรรม และกิจที่สมควรแก่คณะจะพึงทำให้เสร็จก่อน ถ้ามีเพียง ๓ รูป ให้รูปหนึ่งตั้งญัตติประกาศทำปาริสุทธิอุโบสถเป็นการคณะ ครั้นแล้ว ภิกษุผู้เถระพึงนั่งคุกเข่าประนมมือบอกความบริสุทธิ์ของตนตามแบบ ๓ ทน ภิกษุ นอกนั้นก็พึงทำอย่างเดียวกัน เรียงตัวตามลำดับพรรษา เถานี้ก็เสร็จการ ถ้ามีเพียง ๒ รูปไม่ต้องตั้งญัตติบอกความบริสุทธิ์แก่กันตามแบบ รูปละ ๓ ทนตามลำดับพรรษา เป็นการเสร็จ

ระเบียบทำอธิษฐานอุโบสถ

อธิษฐานอุโบสถนี้ ได้แก่อุโบสถกรรมที่ภิกษุอยู่รูปเดียวพึงทำเมื่อถึงวันอุโบสถ ท่านให้ทำกิจที่ควรทำในการทำอุโบสถกรรมนั้นก่อน ให้เรียบร้อยตามสมควร แล้วรอภิกษุจากที่อื่นเพื่อจะมีมาร่วมทำด้วยบ้างจนหมดเวลา เห็นว่าไม่มีใครมาแล้ว ให้อธิษฐานใจของตนเองว่า “อชฺช เม อุโปสโส” แปลว่า “วันนี้ อุโบสถของเรา” เพียงเท่านี้ก็อันเสร็จพิธีทำอธิษฐานอุโบสถตามพระวินัย

ความนิยมในพระวินัยมีอยู่ว่าภิกษุจะเลือกทำอุโบสถกรรมที่ง่ายกว่าที่ยาก
ไม่ควร เพราะฉะนั้นจึงมีห้ามไว้ว่า เมื่อถึงวันอุโบสถ อย่าได้หลีกปลีกตัวไปข้างไหนเสีย
หมายความว่า อย่าเลี้ยงไปในที่ที่จะไม่ต้องเข้าประชุมฟังพระปาติโมกข์เป็นอันขาด
แม้ในอาวาสที่ไม่มีภิกษุสามารถสวดพระปาติโมกข์ได้ก็ให้พระเถระจัดส่งภิกษุรูปใด
รูปหนึ่งไปเรียนมาจากสำนักอื่น หรือจัดชวนชายให้มีผู้ท่องจำและสวดได้ประจำสำนัก
พร้อมอยู่เสมอถ้าจัดการไม่สำเร็จตามนี้ ท่านห้ามไม่ให้จำพรรษาอยู่ที่นั่น แต่ข้อนี้
ถ้าอาจจะไปรวมทำสังฆอุโบสถในอาวาสอื่นได้ ตามกำหนดทุกวันอุโบสถ ก็ไม่ห้าม
เด็ดขาด จะอยู่จำพรรษาในอาวาสนั้นก็ควร

พิธีออกพรรษา

ออกพรรษา เป็นคำเรียกที่เข้าใจกันทั่วไป หมายถึงกาลสิ้นสุดกำหนดอยู่จำพรรษาของภิกษุตามพระวินัยบัญญัติ มีพิธีเป็นสังฆกรรมพิเศษโดยเฉพาะเรียกโดยภาษาพระวินัยว่า ปวารณากรรม คือ การทำปวารณาของสงฆ์ผู้อยู่ร่วมกันมาตลอด ๓ เดือน บัญญัติให้พระสงฆ์ทำปวารณา คือ การทำปวารณา คือ ยินยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทุกกรณี ไม่ต้องเกรงกันว่าเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เมื่อใครมีข้อข้องใจในเรื่องประพฤติพระวินัยแล้ว ไม่พียงนิ่งไว้ พียงเปิดเผยชี้แจงกันได้ และในการว่ากล่าวตักเตือนกันตามที่ปวารณานี้ จะถือมาเป็นโทษคุมแค้นกันไม่ได้ด้วย การทำปวารณากรรมนี้ ทำในวันสุดท้ายที่ครบ ๓ เดือนนับแต่วันเข้าพรรษา จึงตกในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ของทุก ๆ ปี วันนี้ พระสงฆ์ไม่ต้องทำอุโบสถกรรม คือ สวดพระปาติโมกข์อย่างวันเพ็ญหรือวันสิ้นเดือนอื่น ๆ แต่มีพระวินัยบัญญัติให้ทำปวารณากรรมแทนสวดพระปาติโมกข์ปีหนึ่ง ๆ ในวัดหนึ่งจะมีปวารณากรรมได้เพียงครั้งเดียว ฉะนั้นปวารณากรรมจึงนับเป็นสังฆกรรมพิเศษ เป็นหน้าที่บังคับให้ภิกษุทุกรูปต้องทำ และเพราะเหตุที่ภิกษุผู้ทำปวารณากรรมแล้ว พ้นข้อผูกพันที่ต้องอยู่ประจำอาจไปไหนมาไหนได้ทั่วไป ฉะนั้นจึงนิยมเรียกปวารณากรรมนี้อย่างเข้าใจง่าย ๆ ว่า ออกพรรษา

ปวารณากรรม หรือ การออกพรรษา มีพิธีที่จะต้องปฏิบัติเป็นธรรมเนียมควรถือเป็นระเบียบได้ดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ นั้น ต้องทำบุพกรรมและบุพกิจเหมือนการทำสังฆอุโบสถ เว้นแต่ในส่วนบุพกิจ ไม่นำปาริสุทธิ เปลี่ยนเป็นนำปวารณาของภิกษุใช้มา เมื่อถึงกำหนดเวลาที่พระสงฆ์เคยลงทำอุโบสถกรรมสวดพระปาติโมกข์ตามปกติศีระสังฆสัญญาให้ภิกษุสามเณรทั้งวัดลงประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ ภิกษุครองผ้าพาดสังฆาฏิ สามเณรครองผ้าตามแบบแผนของวัดนั้น ๆ ให้เรียบร้อยภิกษุนั่งบนอาสนะสงฆ์ตามลำดับพรรษาแก่อ่อนจากขวามาซ้ายเรียงเป็นแถว ๆ ไป หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน สวดแถวพระสงฆ์แล้ว เว้นระยะพอสมควรไม่น้อยกว่า ๒ ศอก ให้สามเณรนั่งตั้งแถวของตนใหม่ต่างหากจากแถวพระสงฆ์จัดนั่งเช่นพิธีเข้าพรรษา

๒. เริ่มต้นทำวัตรเย็นตามธรรมเนียมของวัด เมื่อจบทำวัตรแล้วให้สามเณรกลับ เพราะพิธีต่อไปเป็นพิธีสงฆ์โดยเฉพาะ

๓. เจ้าอาวาสหรือพระสังฆเถรผู้ฉลาดในสังฆกรรม ขึ้นนั่งเตียงปาติโมกข์ประกาศชี้แจงเรื่องการทำปวารณากรรมให้เข้าใจทั่วกันก่อนแล้วเริ่มบอกบุพกรรมบุพกิจของปวารณากรรม ตามแบบแผนของวัดนั้น ๆ เสร็จแล้วตั้งญัตติปวารณากรรม ต่อนั้นพระสงฆ์ฟังปวารณากันตามแบบโดยลำดับอาวุโสถ้าเป็นวัดใหญ่มีจำนวนภิกษุจำพรรษามากเป็นร้อย ๆ รูปจะปวารณาเรียงตัวรูปละ ๓ จบ ตามแบบไม่สะดวก เพราะต้องใช้เวลามาก จะประกาศให้สงฆ์ปวารณาเพียงว่าจบเดียว และ ให้ผู้มีพรรษาเท่ากันปวารณารวมพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้ต้องบอกแจ้งในญัตติว่า จะใช้เอกวาจิกาสมานวสสิกา-ปวารณา ก่อน

๔. ระเบียบการปวารณานี้นิยมกัน ให้พระสงฆ์ทั้งนั้นนั่งพับเพียบเรียงแถวไม่ละหัดถบาสดตามลำดับอาวุโสทุกรูปหันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน ผู้แก่อาวุโสปวารณาก่อน ถึงลำดับตนแล้ว ฟังคุกเข่าว่าคำปวารณา จบแล้วนั่งราบพับเพียบ

ตามเดิม โดยนัยนี้จนได้ปวารณาทั่วกันครบทุกรูป

๕. เมื่อปวารณาเสร็จแล้ว มีสวดมนต์ต่อท้าย นอกจาก นโม, พุทธ, แล้ว มีสวด

ก) สิลุทุเทศปาจ

ข) เจ็ดตำนานย่อ

ค) สาราณียธรรมสูตร

ฌ) อปริหานิยธรรมสูตร

ง) อรหัง.....

จ) ยัม ยัม.....

ฉ) ภวตุ สัพพมงคล.....

ช) ยา เทวตา.....หรือ

ซ) อมินา.....

จะสวดตามนี้ทั้งหมด หรือจะตัดลงพิมพ์ใดบ้างแล้วแต่ผู้เป็นประธานจะนำ เมื่อสวดมนต์จบแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี

๖. ภิกษุทุกรูปเมื่อปวารณาแล้วในวันปวารณานั้นจำต้องรักษาราตรียอยู่ ประจำที่อีก ๑ คืน พ้นคืนวันปวารณาไปแล้วจึงจะจาริกไปแรมคืนแห่งอื่นได้

หมวดที่ ๒ บุญพิธี (๒)

เรื่องพิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ ได้กล่าวแล้วในหนังสือศาสนพิธีเล่ม ๑ เป็นหลักทั่วไป ๒ ประการ คือ ทำบุญงานมงคลประการหนึ่ง ทำบุญงานอวมงคลอีกประการหนึ่ง ทั้ง ๒ ประการนั้นได้ชี้แจงระเบียบพิธีที่ควรปฏิบัติอย่างสามัญ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระภิกษุสงฆ์แล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงพื้นความรู้เบื้องต้นของการทำบุญ ยังมีเรื่องที่ต้องรู้โดยเหตุผลประณีตกว่านั้นขึ้นไปอีก โดยเฉพาะของฝ่ายภิกษุสงฆ์ที่พึงประกอบในงานทำบุญของฝ่ายเจ้าภาพ ซึ่งงานทำบุญนั้นๆ จะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พิธีสงฆ์ถ้าฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสงฆ์ปฏิบัติไม่ถูกหลักหรือขาดเหตุผลโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์แล้วอาจเป็นเหตุให้บุญพิธีทั้งหมดคลายความศักดิ์สิทธิ์หรือผิดวัตถุประสงค์ของฝ่ายเจ้าภาพได้ ฉะนั้น เรื่องบุญพิธีที่ควรศึกษาต่อไปในที่นี้จะนำพิธีสงฆ์ในงานทำบุญต่าง ๆ มาชี้แจง โดยประมวลเป็นหัวข้อเรื่อง ๔ เรื่อง คือ

๑. พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ
๒. พิธีเจริญพระพุทธมนต์
๓. พิธีสวดพระพุทธมนต์
๔. พิธีสวดพระอภิธรรม
๕. พิธีสวดมาติกา
๖. พิธีสวดแจ้ง

๗. พิธีสวดถวายพรพระ

๘. พิธีอนุโมทนากรรมต่าง ๆ

๙. พิธีพระธรรมเทศนา

แต่ละเรื่องของพิธีทั้ง ๙ นี้ มีข้อปลีกย่อยที่ควรศึกษาอีกมากจะได้แสดง
รายละเอียดพอสมควรเป็นลำดับไป

พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ

วันเทโวโรหณะ คือ วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก หลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่ในดาวดึงส์พิภพถ้วนไตรมาส และตรัสพระอภิธรรมเทศนาโปรดพระพุทธมารดาในเทวโลกนั้นมาตลอด ๓ เดือน พอออกพรรษาแล้ว ก็เสด็จกลับมายังมนุษยโลก โดยเสด็จลงทางบันไดสวรรค์ที่ประตูเมืองสังกัสสนครอันตั้งอยู่เหนือกรุงสาวัตถี วันเสด็จลงจากเทวโลกนั้นเรียกกันว่า "วันเทโวโรหณะ" ตรงกับวันมหาปวารณาเพ็ญเดือน ๑๑ วันนั้น ถือกันว่าเป็นวันบุญ วันกุศลที่สำคัญวันหนึ่งของพุทธบริษัทโบราณเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วันพระเจ้าเปิดโลก" รุ่งขึ้นจากวันนั้นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงมีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะกันเป็นการใหญ่ เพื่อเฉลิมฉลองการเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า

เรื่องราวของวันเทโวโรหณะเป็นวันพระเจ้าเปิดโลกนี้ มีเล่าไว้ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทใจความว่า

ในสมัยมัชฌิมโพธิกาล พระพุทธองค์ประทับประจำอยู่ที่พระนครสาวัตถีเป็นเวลา ๒๕ พรรษา สมัยนั้นลางสักการอันเคยบริบูรณ์แก่เหล่าเดียรถีย์นิครนถ์นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ได้เสื่อมถอยลงโดยลำดับกาลเวลา เพราะประชาชนส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนาสิ้น เป็นเหตุให้พวกเดียรถีย์นิครนถ์ต่างพากันตั้งตนเดือดร้อน หาทางกลั่นแกล้งและทำลายพระพุทธศาสนาโดยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่า แกล้งใส่ร้ายพระพุทธองค์บ้าง แกล้งเบียดเบียนพระสงฆ์และพุทธบริษัทบ้าง แต่

ทุกครั้งก็ต้องแพ้ยัยตนเอง ถึงความย่อยยับหนักเข้าทุกที สุดท้ายพวกเดียรถีย์และสาวกของตน ก็คิดกลขึ้นได้อย่างหนึ่ง อาศัยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามพระสาวกไม่ให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ โดยเข้าใจว่าพระพุทธองค์คงไม่มีการแสดงปาฏิหาริย์ด้วยพระองค์เองตามที่ทรงห้ามนั้นด้วย จึงช่วยกันป่าวข่าวว่าพระพุทธเจ้าเหล่าพระสาวกล้นทำ หมดอิทธิปาฏิหาริย์ใดๆ แล้ว จึงงดการแสดง ตรงกันข้ามกับเหล่าคณาจารย์เดียรถีย์ซึ่งมีปาฏิหาริย์อบรมมั่นคงเต็มที่พร้อมอยู่เสมอ จะแสดงให้เห็นปรากฏเมื่อไรได้ทุกเมื่อ ถ้าไม่เชื่อก็เชิญพระพุทธเจ้ามาแสดงปาฏิหาริย์แข่งกันดูว่าใครจะเก่งกาจสามารถกว่าใคร

คำโฆษณาทำลายทำนองนี้ได้แพร่หลายสะพัดไปทั่ว ผู้ไม่รู้ความจริงจนถึงแก่นของพระพุทธศาสนา ต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ทั่วไปทุกหัวระแหง พวกเดียรถีย์เห็นพระพุทธองค์และพระพุทธรูปสาวกเงิบเฉยไม่ทรงแสดงอาการอย่างไรในการโฆษณาชวนเชื่อของตนก็ได้ใจยิ่งโฆษณาทัฬหีใหญ่ ทว่าพระพุทธองค์ไม่สามารถจริงแน่แล้ว จึงไม่กล้ารับคำท้าแสดงปาฏิหาริย์แข่งกัน พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ถ้าทรงนิ่งต่อไป ผลร้ายจะเกิดแก่พระศาสนาของพระองค์แน่ จึงรับสั่งว่า พระองค์จะแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่คงไม่มะมั่ว ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ คือเดือน ๘ ก่อนถึงวันเข้าพรรษาปีนั้น ๑ วัน พวกเดียรถีย์ไม่คาดฝันว่าพระพุทธองค์จะกลับทรงแสดงปาฏิหาริย์อีกเช่นนั้น ต่างพากันตะลึงตะลานวางอุบายแก้งจะไม่ให้พระพุทธองค์ทรงแสดงตามที่รับสั่งได้ แล้วตนจะถือโอกาสชมว่าพระองค์ไม่จริงตามพูดจึงแบ่งกันเป็นพวกๆ ออกไปเที่ยวกำจัดและทำลายต้นมะม่วงไม่ว่าต้นเล็กต้นใหญ่ให้สิ้นไปจนทั่วแขวงพระนครสาวตถิพวกหนึ่ง ช่วยกันสร้างมณฑปสูงใหญ่ขึ้นในวัดของพวกตนพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งออกเที่ยวโฆษณาให้ประชาชนไปชมการแสดงปาฏิหาริย์ของตนในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะเช่นกัน และให้คอยชมความลึ้มเหลวของพระพุทธเจ้าในวันนั้นด้วย

ขณะที่พวกเดียรถีย์ดำเนินการดังกล่าวนี้ ฝ่ายพระพุทธองค์หาทรงตระเตรียมหรือทรงเดือดร้อนต่อคำโฆษณาแต่อย่างใดไม่ คงสงบเสียบเป็นปรกติมาจนถึงวันเพ็ญ

เดือนอาสาฬหะ อันเป็นวันกำหนดนัดแสดงปาฏิหาริย์ตอนเช้าได้เกิดพายุใหญ่ขึ้นในพระนครสาวัตถี พายุพัดมณฑปของพวกเดียรถีย์พังพินาศลงสิ้นจนหาขึ้นดีไม่ได้ และในตอนเช้าวันนั้น พระพุทธองค์ก็ยังไม่มีความที่จะทรงแสดงพระปาฏิหาริย์ตามรับสั่งแต่ประการใด ตกตอนบ่าย มีคนเฝ้าสวนหลวงของพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ชื่อ นายคณทะ นำผลมะม่วงที่ลงดาอยู่ผลหนึ่งจะไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินได้พบพระพุทธองค์ก่อน เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงนำผลมะม่วงสุกนั้นถวายพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับแล้ว ตรัสสั่งให้พระอานนท์เฝ้าพระพุทธอุปัฏฐากจัดทำน้ำปานะด้วยผลมะม่วงนั้นถวายและได้นำเมล็ดวางลงบนพื้นดินตรงนั้นทรงฉันน้ำปานะเสร็จแล้ว ทรงล้างพระหัตถ์ให้น้ำตกลงบนเมล็ดมะม่วงนั้น ทันทีก็เกิดปาฏิหาริย์เมล็ดมะม่วงนั้นได้งอกออกเป็นมะม่วงต้นสูงใหญ่ขึ้นในปัจจุบันทันใด พระพุทธองค์จึงรับสั่งว่าจะทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วงต้นนี้

พอข่าวแพร่ไปได้ไม่เท่าไรมหาชนก็พากันมาประชุมเนื่องแน่นแม้แต่พระเจ้าปัสเสนทิโกศลและเหล่าเสนาข้าราชการก็เสด็จและมา พระพุทธองค์จึงทรงเริ่มแสดงพระปาฏิหาริย์

ทรงบันดาลให้เกิดช่อไฟและท่อน้ำแล่นเป็นคู่สลับกันในอากาศโดยรอบบริเวณต้นมะม่วงนั้นแล้วทรงเนรมิตพระพุทธรูปนิมิตมีพระพุทธรูปลักษณะเหมือนพระพุทธองค์ทุกประการขึ้นองค์หนึ่ง ให้เป็นคู่กับพระพุทธองค์ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีกระจายออกทั่วบริเวณจับช่อไฟและธารน้ำ ซึ่งแล่นอยู่นั้น บังเกิดเป็นสีรุ้งามระยิบทั่วไป ทรงแสดงธรรมและทรงจงกรมสลับกันกับพระพุทธรูปนิมิตเมื่อพระพุทธองค์ประทับที่โคนต้นมะม่วงพระพุทธรูปนิมิตก็ประทับบนต้น ครั้นพระองค์ขึ้นไปประทับบนต้นพระพุทธรูปนิมิตก็กลับลงมาประทับที่โคนต้นแทน สลับกันอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา ปากฎว่ามหาชนพากันกราบไหว้บูชาสรรเสริญพระพุทธรูปคุณกันทั่ว

การแสดงพระปาฏิหาริย์เป็นคู่ๆ ดังกล่าวนี้นี้ จึงเรียกว่า “ยมกปาฏิหาริย์” มีครั้งเดียว คือครั้งนี้เท่านั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ครั้นมหาชนได้ทราบความจริง

ทุกประการ ว่าพระพุทธรองค์มีพระปาฏิหาริย์บันดาลได้เสมอ ก็พากันสมน้ำหน้าและ
สาปแช่งเหล่าเดียรฉัตรที่โฆษณาทับบมพระพุทธรองค์ของตนเองต้องย่อยยับลงในครั้งนี้

ครั้นรุ่งขึ้นจากวันทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์นั้นก็เป็นวันแรมค่ำหนึ่งเดือน
อาสาฬหะ ถึงกำหนดจำพรรษา พระพุทธรองค์ทรงประกาศแก่พุทธบริษัทในที่นั้นว่า
พระองค์จะขึ้นไปจำพรรษาในดาวดึงส์พิภพตามธรรมเนียมของอดีตพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ทรงร่ำลาพุทธบริษัทแล้วก็เสด็จจากไป เป็นที่อาลัยแก่พุทธบริษัททั่วหน้า
พวกที่ศรัทธาแรงกล้าถึงกับยอมล่าบากยับยั้งรอท่าพระพุทธรองค์อยู่ในที่นั้น จนกว่า
พระพุทธรองค์จะเสด็จกลับโดยไม่ยอมกลับบ้านของตนก็มีจำนวนไม่น้อย

ครั้นถึงวันมหาปวารณา เพ็ญเดือน ๑๑ พระพุทธรองค์ก็เสด็จกลับโดยที่
ขบวนเทพยดามีท้าวสักกเทวราชเป็นประธาน ตามส่งเสด็จทางบันไดสวรรค์ลงที่ประตู
เมืองสังกัสสนคร และเพราะพระพุทธานุภาพบันดาลในการเสด็จลงจากเทวโลกคราว
นั้น ตำนานกล่าวว่า มนุษย์และเทวดา กับบรรดาสัตว์นรกทั่วไปต่างมองเห็นกายของ
กันและกันปรากฏชัด วันนั้นโทษกรรมกรรมในนรกกระทบชั่วคราวจึงเป็นวันสงบ
เยือกเย็นของโลกทั้ง ๓ ฉะนั้นจึงเรียกว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก” และในการเสด็จ
ลงจากเทวโลกในวันนั้น พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดเทวดาและมนุษย์ โดย
ตรัสถามปัญหาในวิสัยของบุคคลต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา นามาสังมรรคผลนิพพาน
แก่ประชาสัตว์จนนับไม่ถ้วน

เช้าวันรุ่งขึ้น พุทธบริษัทจึงพร้อมใจกันใส่บาตร แต่พระสงฆ์ที่มีอยู่ทั้งหมด
ในที่นั้นกับทั้งพระพุทธรองค์ด้วยโดยไม่ได้นัดหมายกันก่อนเลยภัตตาหารที่ถวายใน
วันนั้น ส่วนใหญ่เป็นเสบียงกรังของตนๆ ตามมีตามได้ ปรากฏว่าการใส่บาตรวันนั้น
แออัดมาก ผู้คนเข้าไม่ถึงพระ จึงเอาข้าวสาลีของตนห่อบ้าง ทำเป็นปิ่นๆ บ้าง แล้วโยน
เข้าไปถวายพระ นี่เองจึงเป็นเหตุหนึ่งที่นิยมทำข้าวต้มลูกโยนเป็นส่วนสำคัญของการ
ตักบาตรเทโวโรหณะเป็นประเพณีต่อมาในภายหลัง เห็นจะเพื่อรักษาจารีตที่ปรากฏ

ขึ้นในวันนั้น พุทธบริษัทในภายหลัง จึงนิยมสืบ ๆ กันมาจนเป็นประเพณีว่าถึงวัน
แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทุก ๆ ปี ควรทำบุญตักบาตรให้เหมือนครั้งดั้งเดิม เรียกกันว่า
ตักบาตรเทโวโรหณะ จนทุกวันนี้

สำหรับพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ ที่นิยมกันทั่วไปในปัจจุบันนี้ จัดทำขึ้น
ในวัด เป็นหน้าที่ของทางวัดนั้น ๆ และทายกทายิการ่วมกันจัด มีระเบียบดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ก่อนถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นกำหนดวันทำบุญตักบาตร
ทางวัดจะจัดให้มีงานทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ จะต้องเตรียม คือ

ก) รถทรงพระพุทธรูป หรือคานหามพระพุทธรูป เพื่อชักหรือหามนำ
หน้าพระสงฆ์ในการรับบาตร มีที่ตั้งพระพุทธรูปตรงกลางประทับรถ
หรือคานหามด้วยราชวัติ ฉัตร ธงโดยรอบพอสมควรมีที่ตั้งบาตร
สำหรับรับบิณฑบาตตรงหน้าพระพุทธรูปด้วย ส่วนตัวรถ หรือคานหาม
จะประดับประดาให้วิจิตรพิสดารอย่างไรแล้วแต่ศรัทธา และกำลังที่
จะพึงจัดได้ ถ้าไม่สามารถจัดรถทรงหรือคานหาม จะใช้อูบาสกเป็นผู้
เชิญพระพุทธรูปก็ได้ และมีผู้ถือบาตรตามสำหรับบิณฑบาต

ข) พระพุทธรูปยืน ๑ องค์ จะเป็นขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้ แล้วแต่จะมี
หรือหาได้ สำหรับเชิญขึ้นประดิษฐานบนรถทรงหรือคานหามแล้ว
ชักหรือหามนำขบวนรับบาตรเทโวโรหณะนั้น แทนองค์สมเด็จพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าได้พระปางอุ้มบาตรเป็นเหมาะแก่เหตุการณ์ที่ดี
ที่สุด แต่ถ้าไม่มีพระปางอุ้มบาตร จะใช้พระปางห้ามญาติ ปางห้ามสมุทร
ปางรำพึง ปางถวายเนตร หรือปางลีลา ปางใดปางหนึ่งก็ได้ ขอแต่ให้

เป็นพระพุทธรูปยืนเท่านั้น

- ค) เตรียมสถานที่ให้ทายกทายิกาตั้งเครื่องใส่บาตรโดยจะจัดลานวัดหรือบริเวณรอบ ๆ โรงอุโบสถ เป็นที่กลางแจ้งแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ จัดให้ตั้งเป็นแถวเป็นแนวเรียงรายติดต่อกันไปเป็นลำดับ ๆ ถ้าทายกทายิกาไม่มากนัก จัดแถวเดียวให้นั่งใส่อยู่ด้านเดียวกันทั้งหมด แต่ถ้ามากจะจัดเป็น ๒ แถวให้นั่งหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางระหว่างแถวทั้ง ๒ ไว้สำหรับพระเดินรับบิณฑบาตพอสมควรก็ได้
- ฅ) แจ้งกำหนดการต่าง ๆ ให้ทายกทายิกาทราบล่วงหน้าก่อนว่าจะกำหนดให้ทำบุญตักบาตรพร้อมกันเวลาเท่าไร บางแห่งจัดให้มีพระธรรมเทศนาอนุโมทนาทาน หลังจากพระรับบาตรและฉันเสร็จแล้ว ๑ กัณฑ์ด้วย โดยทางวัดจัดเพิ่มขึ้นเอง และบางแห่งทายกทายิกามีศรัทธาแรงกล้าขอให้ทางวัดจัดให้มีเทศน์ปุจฉาวิสัชนาในตอนบ่ายอีก ๑ กัณฑ์ ก็มี ถ้าจะมีเทศน์อย่างไร ต่อจากทำบุญตักบาตรนี้ ก็ต้องแจ้งกำหนดให้ทราบทั่วกันก่อนเช่นกัน การเทศน์อนุโมทนาทานกัณฑ์เข้าเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ หรือจะมอบหมายให้ภิกษุผู้สามารถรูปใดเทศน์แทนก็ได้แต่การเทศน์ปุจฉาวิสัชนาถ้ามีในตอนบ่ายเป็นเรื่องที่ทายกทายิกาจะพึงชวนช่วยกันเอง แต่ทางวัดก็ต้องอำนวยความสะดวกและจัดการให้ตามศรัทธาของทายกทายิกาด้วย จะถือว่าไม่ใช่ธุระของวัดย่อมไม่ควร

๒. สำหรับ ทายกทายิกาผู้ศรัทธาจะทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เมื่อทราบกำหนดจากทางวัดแล้ว จะต้องตระเตรียมและดำเนินการดังนี้

- ก) เตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรตามศรัทธา ของใส่บาตรนอกจากข้าว เครื่องคาวหวานจัดเป็นห่อเป็นทีสำหรับใส่รูปหนึ่ง ๆ ตามธรรมเนียม

แล้ว ยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งถือเป็นประเพณีจะขาดเสียมิได้ในงานทำบุญ ตักบาตรเทโวโรหณะนี้ คือ ข้าวต้มลูกโยน เพราะถือกันว่า เป็น สัญลักษณ์ของงานนี้โดยเฉพาะจากเรื่องราวที่เล่ามาแล้วในตอนต้น ฉะนั้น งานนี้จะเรียกว่าเป็นงานทำบุญตักบาตรข้าวต้มลูกโยน ก็เห็น จะไม่ผิด จึงจำเป็นต้องเตรียมของสิ่งนี้ไว้ใส่บาตรด้วย

- ข) ถึงกำหนดนัดในวันนั้น ก็นำเครื่องใส่บาตรทั้งหมดไปตั้งใส่ที่วัดตาม ที่ทางวัดจัดเตรียมให้ รอจนขบวนพระมาถึงตรงหน้าตนจึงใส่บาตร ให้ใส่ตั้งแต่พระพุทธรูปในรถหรือคานหามที่นำหน้าพระสงฆ์ไปเป็น ลำดับ จนหมดพระสงฆ์รับ หรือหมดของที่เตรียมมา
- ค) เมื่อใส่บาตรแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าจัดให้มีเทศน์ด้วย และ ศรัทธาจะแสวงบุญจากการฟังธรรมต่อ จะรออยู่ที่วัดจนถึงเวลาเทศน์ หรือจะกลับบ้านก่อนซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลวัดนัก แล้วมาฟังเทศน์เมื่อถึง เวลาเทศน์ก็ได้ตามแต่อัธยาศัย

๓. สำหรับภิกษุสามเณรผู้เข้ารับบาตรในพิธีทำบุญเทโวโรหณะนี้ถ้างาน จัดขึ้นในบริเวณวัด ฟังครองผ้าแบบลดไหล่อุ้มบาตรทุกรูปตามธรรมเนียมของวัด แต่ถ้าเป็นงานจัดขึ้นนอกบริเวณวัด ฟังครองผ้าตามนิยมแบบออกบิณฑบาตนอกวัด ให้ชักแถวเดิน มีรถทรงหรือคานหามพระพุทธรูปนำหน้าแถว รับไปตามลำดับผู้ใส่ที่ถึง ตรงหน้าตน จนครบหรือจนเต็มบาตรจึงแยกแถวกลับกุฏิก็เป็นอันเสร็จพิธีรับบาตร

ส่วนพิธีมีเทศน์ต่อ ฟังปฏิบัติตามระเบียบพิธีมีพระธรรมเทศนาซึ่งจะ กล่าวข้างหน้า.

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

การเจริญพระพุทธมนต์ เป็นพิธีกรรมฝ่ายสงฆ์พึงปฏิบัติโดยเฉพาะในงานมงคลต่าง ๆ ได้แก่การที่พระสงฆ์ตามจำนวนนิยมของพิธีร่วมกันสาธยายมนต์จากคาถาพุทธภาษิตบ้าง จากพระสูตรบ้าง จากมนต์ของเกจิอาจารย์เป็นธรรมเนียมบ้าง ตามที่ท่านพระโบราณจารย์กำหนดไว้โดยควรแก่พิธีนั้น ๆ การสาธยายมนต์ของพระสงฆ์ในพิธีทำบุญ ถ้าเป็นงานมงคลนิยมเรียกว่า “เจริญพระพุทธมนต์” แต่ถ้าเป็นงานอวมงคล นิยมเรียกเป็นระเบียบว่า “สวดพระพุทธมนต์” เรียกคำกิริยาสาธยายว่า “เจริญ” หรือ “สวด” ต่างกันตามประเภทของงานเท่านั้น แต่เมื่อพูดอย่างภาษาชาวบ้านทั่วไป ก็พูดกันเพียงเข้าใจง่าย ๆ ว่า “สวดมนต์” ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล

ก่อนจะชี้แจงถึงพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งหมายถึงพิธีที่พระสงฆ์สวดมนต์ในงานมงคลนั้นจำเป็นต้องรู้จักลักษณะบทพระพุทธมนต์ที่ใช้ในงานมงคลต่าง ๆ เป็นเบื้องต้น ซึ่งมีนิยมเป็นระเบียบแบบต่าง ๆ ใช้กันทั่วไปอยู่ ดังนี้

๑. เจ็ดตำนาน
๒. สิบสองตำนาน
๓. ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร
๔. มหาสมยสูตร
๕. โพชฌงคสูตร

๖. คิริมานนทสูตร

๗. มหาสติปัฏฐานสูตร

๘. ชยมงคลคาถา

๙. คาถาจุดเทียนชัย และคาถาดับเทียนชัย

บทพระพุทธรมณฑ์สำหรับใช้ในงานมงคลทั้งหมดนี้ บางบทมีนิยมและระเบียบเป็นแบบปลีกย่อยลงไปอีกเฉพาะงาน ดังจะได้ชี้แจงในระเบียบพิธีต่อไป

ระเบียบพิธีและนิยมของบทพระพุทธรมณฑ์

๑. งานมงคลทั่วไป ทั้งที่เกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องฉลองและเรื่องต้องการสิริมงคล ซึ่งนิยมทำกันอย่างสามัญในที่ทั่วไป ยกเว้นงานมงคลพิเศษคือ งานฉลองพระบวชใหม่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ทำบุญแต่งงาน และทำบุญอายุใหญ่ กับงานรัฐพิธีบางกรณีแล้ว การเจริญพระพุทธรมณฑ์นิยมใช้บทเจ็ดตำนานเป็นพื้น แต่บทสวดมนต์เรียกว่า “เจ็ดตำนาน” นี้พระโบราณจารย์ท่านกำหนดพระสูตรคาถา และหัวข้อพุทธภาษิต บรรดาที่มีอานุภาพในทางแนะนำและป้องกันสรรพภัยพิบัติ ซึ่งรวมเรียกว่า “พระปริตร” ไว้ให้เลือกสวดมากหัวข้อด้วยกัน คือ

๑. มงคลสูตร

๒. รตนสูตร

๓. กรณียเมตตสูตร

๔. ชันธปริตต์

๕. โมรปริตต์

๖. ธัคคปริตต์ หรือ ธัคคสูตร

๗. อาภานาภียปริตต์

๘. โพชฌงคปริตต์ มีองค์ลิลิตปริตต์เป็นบทต้น

แต่เมื่อรวมโมรปริตต์เข้ากับธชัคคปริตต์ ก็เหลือเพียง ๗

ในการสวดทั่วไป นิยมใช้สวดเพียง ๗ หัวข้อ หรือน้อยกว่าที่ใช้สวดหมดทั้ง ๘ ก็มี ทั้งนี้แล้วแต่ความสำคัญใหญ่โตของงาน และเวลาที่สวดจะอำนวยให้ได้เพียงไร ฉะนั้น ในการสวดเจ็ดตำนานนี้จึงเกิดนิยมแบบขึ้นในภายหลังเป็นหลายแบบ เช่น ในปัจจุบันนี้นิยมใช้กันเป็น ๓ แบบ เรียกว่า **แบบเต็ม แบบย่อ และ แบบลัด** จะได้ชี้แจงระเบียบของแบบต่าง ๆ นี้ต่อไป

ก่อนอื่น พึงทราบไว้ในนี้ด้วยว่า การเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ในงานบุญพิธีต่าง ๆ จะสวดบทสวดมนต์อย่างไรก็ตามบทสวดมนต์นั้น ๆ ต้องมีเบื้องต้นเรียกว่า “**ต้นสวดมนต์**” หรือ “**ต้นตำนาน**” บทสวดเบื้องต้นนี้จะได้ชี้แจงในเมื่อกล่าวถึงงานที่ใช้บทสวดมนต์นั้น ๆ ต่อจากบทสวดเบื้องต้นนี้จึงถึงท่ามกลางสวดมนต์ซึ่งได้แก่ตำนาน หรือพระปริตร หรือสูตรต่าง ๆ ตามกำหนด สุดท้ายจึงเป็นเบื้องปลายของบทสวดมนต์ เรียกว่า “**ท้ายสวดมนต์**” จะได้กล่าวเฉพาะพิธีและงานเช่นกัน

เมื่อทราบว่า บทสวดมนต์ในพิธีมีเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลายฉะนี้แล้ว ต่อไปจะได้ชี้แจงระเบียบพิธีสวดเจ็ดตำนานแบบต่าง ๆ ในงานมงคลทั่วไป

ก) ถ้างานใหญ่ โดยเจ้าภาพเป็นผู้มากด้วยศรัทธา ตั้งใจทำบุญนั้นให้เป็นงานใหญ่โตจริง ๆ มีสวดมนต์เย็นวันหนึ่งก่อน รุ่งขึ้นเลี้ยงพระในการสวดมนต์งานใหญ่นี้ ถ้าเห็นสมควรและมีเวลาพอ ประกอบทั้งพระสงฆ์ผู้สวดสามารถทุกรูปก็นิยมสวดบทเจ็ดตำนานเต็ม ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย ให้พระขัดตำนานขัดนำทุกตอนและทุกบทที่สวดด้วย ดังนี้

(๑) ต้นตำนาน ดำเนินพิธีโดยลำดับ คือ:—

ขัดนำ **สคฺเค** ถ้าสวดในงานพระราชพิธี ไม่ว่าจะสวดในที่แห่งใด ต่อหน้าพระที่นั่งหรือไม่ก็ตาม ขัดขึ้นต้นตั้งแต่ **สรชฺชํ สเสนํ...** ไป แต่ถ้าสวดในงานราษฎร์ทั่วไป ขัดขึ้นต้นตรง **มริตฺวาน เมตฺตํ...** ไป

สวดบท **นมัสการ นโม**

สวดบท **สรณคมณปาฐะ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...**

สวดบท **สมพุทฺธเช...** แต่ในปัจจุบันใช้บท **นมการสิทธิคาถา ขึ้น โย**
จกฺขมา... สวดแทน

สวดบท **นมการอฏฐกคาถา นโม อรหโต...**

(๒) ตัวตำนาน หรือพระปริตร ดำเนินพิธีดังนี้: —

ขั้ดนำตำนาน และต่อนำ **มงคลสูตร เย สนฺตา...** ถึง

ญาติภิ ต่อ ยณฺจ ทวาทสวสฺसानิ... จนจบ

สวด **มงคลสูตร เอวมเม สุต...**

ขั้ดนำ **รัตนสูตร ปณฺิธานโต ปฏฺาย...**

สวด **รัตนสูตร ยานิธ ภูตานิ...**

ขั้ดนำ **กรณียเมตตสูตร ยสฺसानุภาวโต...**

สวด **กรณียเมตตสูตร กรณียมตฺถกุสเลน...**

ขั้ดนำ **ขันธปริตต์ สพฺพาสีวิสชาติน...**

สวด **ขันธปริตต์ วิรูปกุเชหิ เม เมตฺต**

ขั้ดนำ **โมรปริตต์ ปุเรนฺตมโพรฺธิสมฺภาเร...**

สวด **โมรปริตต์ อุเทตยณฺจกฺขมา...**

(บทขั้ดและบทสวดโมรปริตต์นี้อาจเว้นไม่ใช้ได้ เพื่อให้ตำนานคงรูป
๗ ตามชื่อ แต่จะใช้หรือไม่ใช้ในงานใดแล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกำหนดนำ)

ขั้ดนำ **ธชคฺคปริตต์ ยสฺसानุสฺสรณนาปิ...**

สวด **ธชคฺคปริตต์ เอวมเม สุต...**

ขั้ดนำ **อาณานาฎิยปริตต์ อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส...**

สวด อาภานาฏยปริตต์ วิปัสสิสสุ นมตถ...

ชัตถา อังคุลิมาลปริตต์ ปริตต์ ยมภณนตสสุ...

สวด อังคุลิมาลปริตต์ ยโตหํ ภคินี...

(๓) ท้ายตำนาน ดำเนินพิธีในเบื้องปลายโดยลำดับ คือ:—

สวดบท ยนทุพพนิมิตต์...

ทุกขปุปผตา...

มหาการุณโก...

สกุกตวา...

นตถิ เม สรณํ อณฺณ...

ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก...

(ถ้าเป็นการสวดในงานพระราชพิธี ต่อไปให้สวดบท รตนตตยป

ภาวาทิยาจนคภา อรหํ...และ สุชาทิยาจนคภา ยํ ยํ... หรือจะสวด

คภา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ... แทนบท อรหํ... และ ยํ ยํ... ก็ได้) ต่อ

ไปสวดบทมงคลจักรวาลใหญ่ สิริธิดี.....

ภวตุ สพฺพมงคล...

นกุชตตยกุชฏตาน...

การสวดเจ็ดตำนานตามที่กล่าวนี้ เรียกว่าสวดแบบเต็มที่ไม่ตัดเลย

ต้องใช้เวลาสวดนับแต่เริ่มพิธีจนจบประมาณชั่วโมงครึ่ง ถึง ๒ ชั่วโมง

ข) ถ้าเวลาไม่อำนวยให้สวดแบบเต็มที่ได้ และเป็นงานธรรมดาไม่ใช่ใหญ่โตนัก ในงานทำบุญ ๒ วันนั้น การสวดบทเจ็ดตำนาน จะสวดแบบย่อก็ได้ นิยมแบบย่อมีดังนี้

(๑) ด้นตำนาน ดำเนินพิธีเหมือนสวดบทเต็มทุกประการ

(๒) ตัวตำนาน ดำเนินการสวดโดยไม่ต้องชัตถาทุกบท ควรย่อบทสวดบางบท ดังนี้

สวดมงคลสูตร

ขึ้น อเสวนา จ พาลานํ...

ลง คนฺเตสํ มงคลมุตฺตมนฺติ.

สวดรัตนสูตร

ขึ้น ยงฺกิญฺจิ วิตุตํ... ถึง เย

สุปฺปยุตฺตา ฯ เปฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.

แล้วข้ามไปต่อ ขึ้น ปรานํ... ลง เอเตน

สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.

สวดการณียเมตตสูตร

เต็มสูตร หรือย่อโดย

ขึ้น เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสมิ...

ลง ปุนเรตฺติ.

สวดขันธปริตต์

เต็มบท หรือย่อโดยขึ้น

อปฺปมาโน พุทฺโธ...

ลง สมฺมาสมฺพุทฺธานํ.

สวดच्छัคคปริตต์ย่อ

โดยตัดสวดเฉพาะบท อิติปิ โส... ถึง

ปฺญญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. ก็ได้หรือจะขึ้น

อรณฺเณ รุกฺขมุเล วา... ลง

โถมฺหํโส น เหสฺสตีติ. ก็ได้

สวดอาณานาฎิยปริตต์ย่อ

ขึ้น วิปสฺสิสฺส นมตฺถ... ลง

พุทฺธํ วนฺทาม โคตมนฺติ.

เต็มบท หรือย่อโดยขึ้น

ยโตหํ ภคินี... ลง

โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺส. ก็ได้หรือ ขึ้น

โพชฌนํโค... ลง

โสดาธิ เต โหตุ สัพพทา. ก็ได้

ทั้งนี้มียุทธว่า ถ้าเป็นงานในบ้านสวดย่อ

แบบแรก ขึ้น ยโตหัง... ถ้าเป็นงานในวัดสวด

ย่อแบบหลัง ขึ้น โพชฌังโค...

(๓) (ท้ายตำนาน) เลือกสวดเฉพาะบางบท คือ

สวดบท นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ... ติดต่อกับ ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก...

ลงเมื่อจบบทนี้

สวดบท ทุกขปฺปตฺตา...

(ถ้าสวดในงานพระราชพิธีต้องสวดคาถา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ...

ต่อตรงนี้ด้วย)

สวดบท ภวตุ สัพพมङฺคลํ...

สวดบท นกฺขตฺตยฺกฺขภูตานิ

บทสวดต่าง ๆ ในแบบย่อนี้ มิใช่ตายตัว ถ้าสวดตามที่กล่าวมาจะใช้เวลา
สวดแต่ต้นจนจบประมาณ ๓๐ - ๔๕ นาที ถ้ามีเวลาน้อย จะย่อบทท้าย
ตำนานให้เหลือเพียงบท นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ... แล้วสวดบท ทุกขปฺปตฺตา...
ภวตุ สัพพมङฺคลํ... และลงท้ายด้วยบท นกฺขตฺตยฺกฺขภูตานิ... เท่านั้นก็ได้ เวลาสวดอาจ
เหลือไม่เกิน ๓๐ นาที

ค) ในงานทำบุญวันเดียว โดยจัดให้มีสวดมนต์ก่อนฉัน จะเป็นตอนเช้า
หรือตอนเพลก็ตาม ส่วนมากเวลาไม่ใคร่อำนวยให้พิธีสวดมนต์มากนัก
มักจำกัดก่อนเวลาภัตตาหารเพียงไม่เกิน ๓๐ นาที เท่านั้น ฉะนั้นการสวด
บทเจ็ดตำนานในงานเช่นนี้ จึงนิยมแบบสวดลัด เพื่อให้เหมาะสมแก่เวลาจำกัด
นิยมของแบบสวดลัดมีดังนี้

(๑) ต้นตำนาน จะสวดเต็มๆ เหมือนแบบเต็มก็ได้ โดยมีชุด สดฺเค นาดด้วย

ถ้าจำเป็นจะเว้นสวดบท สมฺพุทฺโธ... โย จกฺขุมา... ก็ได้

(๒) ตัวตำนาน ในแบบนี้รวบรัดตัดเอาแต่เฉพาะบทสำคัญเท่านั้น และ
ไม่ต้องชดนำด้วย ดำเนินการสวดดังนี้

สวดมงคลสูตร เหมือนแบบย่อ

สวดรัตนสูตร เหมือนแบบย่อ

สวดกรณียเมตตสูตร ขึ้น เมตตญจ สัพพโลกสมิ...

สวดธชัคคปริตต์ ขึ้น อิติปิ โส ภควา...

(๓) ท้ายตำนาน สวดเฉพาะบท **ทุกขปุปฺพตา...** แล้วสวดบทถวายพรพระ
ดังจะกล่าวข้างหน้า ต่อให้เสร็จพิธีสวดไปในตัว

การสวดแบบลัดดังกล่าวนี้ ใช้เวลาเพียง ๒๐ นาที เป็นอย่างมากอาจลัด
ตำนานให้น้อยลงอีก โดยไม่สวดกรณียเมตตสูตร ก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่เวลามีเพียงใด
และหัวหน้าสงฆ์จะนำสวดเพียงไร หลักของการสวดแบบลัดนี้ ถือสำคัญเพียงว่า จะเว้น
ไม่สวดมงคลสูตร กับรัตนสูตรไม่ได้เท่านั้น เพราะถือกันว่า งานบุญมงคลต้องมีมงคล
สูตรเป็นหลัก กับรัตนสูตรเป็นบททำนุพระพุทฺธมณฺต์ บทนอกนี้จะเว้นจะลัดอย่างไร
ไม่ถือแล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะนำ

๒. งานมงคลเฉพาะกรณี ที่นิยมทำกันทั่วไปก็มีอยู่ ๕ งาน คือ

ก. งานฉลองพระบวชใหม่

ข. งานมงคลสมรส

ค. งานทำบุญอายุ

ฌ. งานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล และ

ง. งานทำบุญต่อนาม

ทั้ง ๕ งานนี้ มีระเบียบพิธีเจริญพระพุทฺธมณฺต์นิยมโดยเฉพาะดังจะกล่าว
ต่อไปตามลำดับดังนี้: —

ก. งานฉลองพระบวชใหม่ จะจัดทำในบ้านหรือในวัดที่พระบวชใหม่สำนัก
อยู่ก็ได้ทั้งนั้น โดยจะทำเป็นงาน ๒ วัน มีสวดมนต์เย็นวันหนึ่งรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง

เลี้ยงพระ หรือจะทำเป็นงานวันเดียว ให้มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ก่อนเลี้ยงพระก็ได้ พิธีเจริญพระพุทธมนต์สำหรับงานนี้ นิยมสวดบทเจ็ดตำนาน โดยจะสวดเต็มที่หรือ ย่อหรือรวบรัดก็แล้วแต่เวลาสวดจะอำนวยแต่มีระเบียบพิเศษสำหรับพระบวชใหม่ ดังนี้

- ก) พระบวชใหม่ควรครองไตรบวช ฌลองที่บ้าน ห่มคลุม แล้วใช้สังฆาฏิ ทบสองพาดบ่าซ้าย
- ข) จุดรูปเทียนบูชาพระก่อนเจริญพระพุทธมนต์
- ค) ประนมมือถือสายสิญจน์ในเวลาเจริญพระพุทธมนต์ และถวายพรพระ
- ฌ) ตักบาตรและประเคนภัตตาหาร (ให้คฤหัสถ์ประเคนภัตตาหารแก่ ตนก่อน แล้วจึงประเคนพระสงฆ์ต่อไป)
- ง) ถวายไทยธรรม
- จ) กรวดน้ำ

ข. งานมงคลสมรส เป็นประเพณีของคนไทยชาวพุทธแต่โบราณกาล นิยม จัดให้มีการทำบุญเป็นพิธีสงฆ์เข้าผูกนวกกับงานแต่งงานบ่าวสาวด้วยตามสมควร เพื่อ ต้องการสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวโดยตรง และเพื่อให้เกิดสิริแก่บ้านเรือนหรือหอ ที่จัด ให้มีงานนั้นโดยปริยาย ปกติงานมงคลสมรสของไทยทั่วไปประกอบขึ้นที่บ้านเจ้าสาว แต่ถ้ามีบ้านหรือเรือนหอโดยเฉพาะ ก็นิยมประกอบที่บ้านหรือเรือนหอ นั้น พิธีจัดงาน อย่างอื่นเป็นเรื่องของประเพณีฝ่ายโลก อาจมีแตกต่างกันบ้างตามท้องถิ่นและเหตุการณ์ จะไม่นำมากล่าวในที่นี้ ส่วนพิธีทำบุญในงานนี้ มักมีคล้ายคลึงกัน และเป็นศาสนพิธี โดยตรง จะขอชี้แจงโดยเฉพาะ

พิธีทำบุญงานมงคลสมรส ตามคติโบราณถือเป็นงานมงคลพิเศษเฉพาะ กรณี ไม่เหมือนอย่างงานมงคลทั่วไป คือ เป็นงานจัดสำเร็จลงในวันเดียว ไม่ยืดเป็น งาน ๒ วัน อย่างงานมงคลอื่นๆ และพิธีสงฆ์ก็แปลกกว่างานอื่นด้วย คือ นิยมจัด ทำบุญเลี้ยงพระก่อนในตอนเช้า เพื่อให้คู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกัน อันนี้เป็นจุดมุ่งหมาย

สำคัญของพิธีที่พึงทำก่อนเสร็จพิธีเลี้ยงพระตอนเช้าซึ่งเป็นพิธีสงฆ์มาแล้ว ตอนสาย และตอนเที่ยงต่อบ่ายก็เป็นพิธีของประเพณีโลก คือ มียกขันหมากตอนสาย เช่นผี ตอนกลางวัน เลี้ยงแขกเป็นการสมโภชตอนเที่ยงติดต่อไปถึงบ่าย พิธีประเพณีโลก ดังกล่าวนี้อะไร หรือเว้นไม่ทำอะไร ก็แล้วแต่ฝ่ายเจ้าภาพจะกำหนด พอถึงบ่าย ตอนเย็นก็มีพิธีสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ทำนํามนต์นำอีกวาระหนึ่ง ต่อพิธีสงฆ์นี้จึง มีการรดน้ำคู่บ่าวสาวเพื่อสิริมงคลเป็นอันเสร็จพิธีทำบุญออกแขกในงานทำบุญสมรส วันนั้น ส่วนพิธีสมรสที่ยังมีต่อไปอีกตามคติโบราณ คือ พิธีเรียงหมอน และพิธีส่งตัว คู่สมรสเข้าหอเป็นพิธีฝ่ายโลก ถือกันเป็นภายในระหว่างญาติของทั้งสองฝ่ายไม่เกี่ยวกับ งานออกแขก เหมือนที่กล่าวแล้วในพิธีตอนกลางวัน ที่กล่าวว่าตามคตินิยมของไทย แต่โบราณกาล ส่วนที่ทำกันในปัจจุบันนี้ ยังคงคติโบราณดังกล่าวอยู่ก็มี รวบรวมพิธี สงฆ์ทำแต่เพียงย่อ ๆ พอให้สำเร็จประโยชน์เฉพาะหน้าก็มี จักกล่าวระเบียบพิธีสงฆ์ ตามคติโบราณก่อน ซึ่งจะต้องปฏิบัติดังนี้

๑) ฝ่ายเจ้าภาพ จะต้องตระเตรียมบริเวณพิธีให้พร้อมเหมือนอย่างเตรียม ในงานมงคลทั่วไป ดังกล่าวแล้วในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ มีพิเศษที่ต้องเตรียมเพิ่ม โดยเฉพาะ ก็คือเครื่องมงคลรดน้ำตามนิยม มีมงคลคู่สำหรับสวมบ่าวสาว ถ้าไม่มีผู้ สามารถจัดเองได้ มักนิยมให้พระสงฆ์ช่วยจับให้ก่อนเริ่มพิธีสงฆ์ระยะใดระยะหนึ่ง กับโกแบ่งกระแจะสำหรับเจิมคู่บ่าวสาว และสังข์สำหรับใส่นํามนต์รดคู่บ่าวสาว เครื่อง มงคลเหล่านี้รวมใส่ถาดหรือภาชนะที่สมควรไว้ใกล้กับภาชนะนํามนต์หน้าโต๊ะบูชา หัวอาสนะสงฆ์ วงสายสิญจน์ไว้ด้วย นอกจากนี้ก็มีข้อสังเกตเรื่องจำนวนพระสงฆ์ที่ นิมนต์มาประกอบพิธี นิมนต์นิมนต์จำนวนคู่ คือ ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป เป็นต้น ทั้งนี้ เข้าใจว่า เพื่อแบ่งจำนวนให้เจ้าภาพทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวนิมนต์พระที่ตนนับถือ คู่กันเคยมาฝ่ายละเท่า ๆ กัน แล้วแต่จะตกลงกันนั่นเอง อีกประการหนึ่ง ธรรมเนียม โบราณถือกันว่า ถ้าจะให้พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีในงานมงคลสมรสนี้ สวดมหาสมยสูตร

อันเป็นสูตรประกาศชื่อเทวดาทัวจักรวาล เพื่อให้มาชุมนุมประสาทพรเป็นมงคลใหญ่ เจ้าภาพต้องเตรียมอาสนะสงฆ์โดยปูลาดด้วยผ้าขาว และดาดเพดานเหนืออาสนะสงฆ์ นั้นด้วยผ้าแดง เรียกกันว่าพื้นขาวเพดานแดง ก็เป็นอันแสดงสัญญาณให้พระสงฆ์รู้ ความต้องการของตนได้โดยตรงแต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีใครถือเคร่งในเรื่องนี้แล้ว เห็นจะเป็นการบังคับพระสงฆ์มากเกินไปประการหนึ่ง เห็นควรให้แล้วแต่ความเหมาะสมที่ พระสงฆ์จะพึงประกอบพิธีในการสวดประการหนึ่ง และประการสุดท้าย ก็เพื่อไม่ต้อง ยุ่งยากในการเตรียมพิเศษกว่างานบุญอื่นๆ มากนักด้วย การเตรียมเรื่องอาสนะ สงฆ์จึงเตรียมกันอย่างสามัญธรรมดาทั่วไป

๒) ฝ่ายพระสงฆ์เมื่อรับนิมนต์ไปประกอบพิธีในงานมงคลสมรสตามประเพณีโบราณต้องไปฉันในตอนเช้าก่อน เตรียมบาตรไปเพื่อให้คู่บ่าวสาวตักบาตรด้วย ตามธรรมเนียม ส่วนตอนบ่ายแล้วแต่กำหนดเวลาของเจ้าภาพจะนัด ไปประกอบพิธี เจริญพระพุทธมนต์ทำน้มนต์ในตอนนี้จะเบียดพิธีในตอนเช้า ก็มี

ก) เจ้าภาพให้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนหน้าโต๊ะบูชา แล้วกราบพระพร้อมกัน

ข) อุบาสกอาราธนาศีล

ค) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์แจกกันแล้วให้ศีล

ฌ) จบให้ศีลแล้ว ตั้ง นโม... และสวดถวายพรพระตามบท ซึ่งจะกล่าว ข้างหน้า ระหว่างนี้คู่บ่าวสาวตักบาตร

ง) ฉันทัดตาहारเพล แล้วคู่บ่าวสาวถวายไทยธรรม

จ) อนุโมทนาด้วยบท

ยถา...

สพพิติโย...

เต อตถลทฐา...

สพพพุธานุภาเวน...

ภวตุ สพพมงคล...

เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์ตอนเช้า

ส่วนพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตอนบ่าย มีระเบียบพิธีนิยมนดังนี้

ก) เจ้าภาพให้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนหน้าโต๊ะบูชา แล้วกราบพระพร้อมกัน

ข) อุบาสกอาราธนาศีล

ค) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์แจกกันแล้วให้ศีล

ฌ) จบรับศีลแล้ว อุบาสกอาราธนาพระปริตร

ง) พระสงฆ์รูปที่ ๓ ตั้งพัดขัด **สคฺเค**

จ) หัวหน้าสงฆ์นำสวดบท เจ็ดตำนานแบบย่อหรือแบบลัดตอนต้น กับ
ท่ามกลางก่อน แล้วสวดมหาสมยสูตรทั้งสูตรหรือย่อเพียงขึ้น **สิโลก**
มนุสฺสสามิ...

ลง ภิกขุณฺ สมิตี วณฺ หนา ปุริมทิสฺ ก็ได้หรือย่อสั้น ขึ้น

ปุริมทิสฺ ฏตรฏฺโฆ...

ลง สมโยทานิ ภทฺทนฺเต ภิกขุณฺ สมิตี วณฺ ก็ได้

หรือจะสวดสิบสองตำนานเต็ม ตั้งแต่ตอนต้นเหมือนเจ็ดตำนาน และตัว
สิบสองตำนานต่อมหาสมยสูตรย่ออีกก็ได้เมื่อสวดมหาสมยสูตรแล้ว
จึงสวดท้ายตำนานจนจบ ถึงบท **มหาการุณิโก...** สวดลงเพียง **เอเตน**

สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมนฺคฺล เท่านั้นก่อน ต่อนี้ มีรตน้าพระพุทธมนต์
แก่คู่บ่าวสาว พอเริ่มรตน้าพระสงฆ์จึงสวด **ชยมนฺโต** ต่อไปจนจบตำนาน
เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์

การสวดมนต์ที่กล่าวนี้ จะสวดอย่างไร บทอะไรบ้าง แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะ
นำสวดโดยควรแก่เหตุการณ์และเวลา

สำหรับพิธีที่นิยมจัดและใช้กันอย่างสามัญในปัจจุบันนี้เป็นพิธีสงฆ์เสร็จ
ลงภายในเพล คือ เป็นพิธีสวดมนต์ก่อนแล้วตักบาตรและเลี้ยงพระจะทำในตอนเช้า
หรือเพลก็ได้ นิยมทำกันย่อๆ เพียงเท่านั้น เนื่องจากไม่ต้องการให้พระสงฆ์ลำบากด้วย

การมาประกอบพิธี ๒ ตอน ดังกล่าวแล้วประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ประเพณี แต่งงานหรือที่เรียกว่าสมรสนี้ วิวัฒนาการมาเป็นงานนอกแขกในตอนบ่าย มีเชิญแขก รตน์ และเลี้ยงแขกที่เชิญในตอนเย็นหรือค่ำ อย่างธรรมเนียมชาวตะวันตก เรื่องของ พิธีสงฆ์จึงจำเป็นต้องรวบรัดให้เสร็จในตอนเดียว ตามเหตุการณ์ของสมัยนิยม ฉะนั้น พิธีสงฆ์ในงานมงคลสมรสในปัจจุบันที่ทำกันตอนเดียวเสร็จนี้ จึงเป็นทำนองเดียวกัน กับงานทำบุญทั่วไป ที่มีสวดมนต์ก่อนนั้นดังกล่าวแล้วข้างต้น จะสวดเจ็ดตำนานแบบ เต็มหรือแบบย่อ หรือแบบลัดแล้วแต่เวลาจะอำนวย แต่มีนิยมอย่างหนึ่ง คือ ตัวตำนาน ต้องสวดองค์มูลปริตต์ และสวดวัฏฏกปริตต์ ในสิบสองตำนานเพิ่มด้วย เพราะถือว่าการสวดวัฏฏกปริตต์ เป็นการให้ความคุ้มครองอัคคีภัยแก่บ้านหอหรือเรือนหอของ คู่บ่าวสาวนั้นนอกนั้นก็ให้คู่บ่าวสาวตักบาตรในระหว่างพระสงฆ์สวดบทถวายพรพระ เท่านั้น (ข้อควรสังเกต ถ้าเลี้ยงพระเพลประเคนบาตรแล้ว เจ้าภาพไม่ต้องนำข้าวอื่น ถวาย เว้นแต่จะเพิ่มเติมภายหลังเพราะพิธีรวบรัดดังนี้โอกาสสวดมหาสมยสูตรจึงเป็น อันไม่มี)

ค. งานทำบุญอายุ ถือกันเป็นธรรมเนียมในหมู่คนไทยชาวพุทธทั้งหลาย ดูเหมือนจะเริ่มแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ว่าเมื่อมีอายุเจริญวัย โดยไม่มีอันตรายมาพอสมควรแล้ว และมีฐานะพอจะทำบุญได้ ก็นิยมทำบุญอายุของตน อาจทำทุก ๆ ปีในวันบรรจบรอบคล้ายวันเกิด เรียกว่าทำบุญอายุคล้ายวันเกิด มักเริ่ม ทำตั้งแต่อายุ ๒๕ ปีพ้นเขตปฐมวัยไป แต่ถ้าทำในวันครบรอบใหญ่ซึ่งถือกัน คือ ครบ ๕ รอบเป็นต้น ซึ่งได้แก่วันอายุครบ ๖๐ ปี ๗๒ ปี ๘๐ ปี หรือ ๘๔ ปีระยะใดระยะ หนึ่งเรียกว่า ทำบุญอายุใหม่ เพราะถือกันว่าอายุครบรอบหรือกำหนดดังกล่าวนี้ เป็น มงคลในชีวิต ทำบุญเพื่อมงคลชีวิต จึงเป็นการทำบุญอายุใหญ่ สำหรับการทำบุญอายุ ครบรอบปีธรรมดา ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพเหมือนกันกับการทำบุญงานมงคลทั่วไป แต่ฝ่ายสงฆ์มีนิยมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในงานนี้เป็น ๒ อย่าง คือถ้าเป็นงาน ๒ วัน

เวลาสวดมนต์มีมากพอการสวดมนต์เย็นจะสวดบทเจ็ดตำนานแบบเต็ม หรือแบบย่อดังกล่าวแล้วก็ได้ หรือจะสวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อประกอบกันธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งมีนิยามกัน คือ

- ก) เริ่มต้น **ขัต สคฺเค**
- ข) สวดนัสการ **นโม...**
- ค) สวด **พุทฺธ สรณํ คจฺฉามิ...**
- ฅ) สวด **โย จกฺขมา...**
- ง) สวด **นโม อรหโต...**
- จ) ขัต **เย สนฺตา ฯเปฯ ฅาติภิ** ต่อบทขัตธรรมจักร **อนฺตตรํ อภิสมฺโพธิ...**
- ฉ) สวด **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** **เอวมเม , สุต...**
- ช) ต่อไปนี้สวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อไปจนจบบทท้ายตำนาน
(ข้อสังเกต ถ้าอายุไม่ถึง ๕ รอบ ไม่นิยมสวดธรรมจักรเว้นแต่เจ้าภาพจะประสงค์)

แต่ถ้าสวดในงานวันเดียวกัน เป็นการสวดมนต์ก่อนฉัน เวลาสวดมีน้อย คงจะใช้ระเบียบอย่างงานมงคลทั่วไปที่กล่าวข้างต้น ทั้งนี้แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในงานนั้นจะพิจารณาเห็นสมควรสวดอย่างไร และสวดอะไรบ้าง

ส่วนการทำบุญอายุใหญ่ถือกันเป็นงานมงคลเฉพาะกรณีมีระเบียบพิธีพิเศษ โดยเฉพาะเป็น ๒ อย่าง คือทำบุญอายุใหญ่สามัญและทำบุญอายุใหญ่ประกอบพิธีโหร หรือเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์ ทั้ง ๒ อย่างนี้จะกล่าวระเบียบนิยมของแต่ละอย่างต่อไป

ทำบุญอายุใหญ่สามัญ ปฏิบัติทำกันเป็นงานใหญ่ ๒ วัน มีเจริญพระพุทธมนต์ เย็นวันหนึ่งเลี้ยงพระวันหนึ่ง ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพพึงจัดเหมือนงานมงคลทั่วไป ไม่มีอะไรพิเศษที่ควรกล่าวในที่นี้ ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีมี พิเศษ คือ ในงานทำบุญอายุใหญ่นี้นิยมสวดบทสิบสองตำนาน หรือไม่ก็สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ต่อบทเจ็ดตำนานแบบเต็ม ซึ่งต้องใช้เวลาสวดตั้งแต่ ๑ ชั่วโมงครึ่ง ขึ้นไป แต่ถ้าเวลาไม่อำนวยให้สวดเต็มที่ตั้งกล่าวได้ จะย่อพระปริตรบางปริตร ที่มีพ้อง กับบทเจ็ดตำนาน สวดอย่างแบบเจ็ดตำนานย่อก็ได้ ถ้าสวดอย่างนี้ใช้เวลาราวชั่วโมง เดียวเท่านั้น จะสวดอย่างไหน เพียงไร หรือแค่ใด แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควรและนำสวด แต่ก็อยู่ในหลักสวดสิบสองตำนานนั่นเองส่วนพิธีวันนั้นไม่มีพิเศษ จากมงคลอื่น ๆ

ทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์ เป็นพิธีพิเศษประกอบพิธีโหรมีระเบียบ พิธีโดยเฉพาะ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระสงฆ์ สำหรับฝ่ายเจ้าภาพจะต้องจัดตามคำแนะนำของโหราจารย์ที่ตนเชิญมาประกอบพิธีร่วมกับพระสงฆ์ทุกประการ เครื่องพิธี สำคัญที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ ก็มี

- ๑) เทียนชัย เล่มใหญ่สูงเท่าตัวผู้ทำบุญอายุ
- ๒) เทียนบูชาพระเคราะห์ เล่มเล็กจำนวนเท่ากำลังพระเคราะห์ทั้งหมด รวมกันคือ ๑๑๒ แท่ง
- ๓) ชันสาคร หรือกระถางใหญ่ สำหรับใส่น้ำทำนํามนต์อาบในที่สดงาน กลางชั้นหรือกระถางที่ใส่นํามนต์นั้น ตั้งเทียนใหญ่อีกเล่มหนึ่ง จุด เวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เพื่อทำนํ้าพระพุทธมนต์ ซึ่งเรียกว่า เทียนนํามนต์ รอบ ๆ ชัน หรือกระถางนั้น ใช้เป็นที่ติดเทียนซึ่งจุด บูชาพระเคราะห์ตามจำนวนกำลัง เมื่อพระสงฆ์สวดบทประจำพระ-เคราะห์ใด ก็จุดเทียนบูชาพระเคราะห์ ติดเท่าจำนวนกำลังของพระ-เคราะห์ที่สวดนั้น ๆ

นอกจากสิ่งสำคัญดังกล่าวนี้ อาจมีเครื่องบายศรีและบัตรพลีตามลัทธิ สำหรับสังเวียเทวดาบ้าง ทั้งนี้แล้วแต่โหราจารย์จะกำหนด

เมื่อถึงเวลาประกอบพิธี ทั้งเจ้าภาพ ทั้งโหราจารย์ และพระสงฆ์ที่รับนิมนต์ จะต้องดำเนินกิจพิธีตามระเบียบนิยมร่วมกันโดยลำดับ ดังนี้

- ก) เจ้าภาพจุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชา กราบบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้วจุดเทียนชัย ซึ่งตั้งอยู่หน้าโต๊ะบูชา นั้น
- ข) ขณะเจ้าภาพจุดเทียนชัย ถ้าสมควรพระสงฆ์พึงสวดคาถาจุดเทียนชัย ตามแบบในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ในการนี้ แม้จะไม่มีสวดทำน ก็ไม่ห้าม ข้อควรระวัง คือ เทียนชัยนี้เมื่อจุดแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพและโหราจารย์จะต้องคอยระวังอย่าให้ดับได้ ต้องจุดอยู่ตลอดไปจนถึงวันรุ่งขึ้น เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นแล้วจึงดับ โดยโหราจารย์เป็นผู้ดับและถ้าเมื่อจุดพระสงฆ์สวดคาถาจุดเทียนชัย เวลาดับพระสงฆ์ควรสวดคาถาดับเทียนชัยด้วยจึงจะคู่ควรกัน
- ค) ต่อจากจุดเทียนชัย เจ้าภาพพึงจุดเทียนบูชาเทพเคราะห์ตามที่โหราจารย์กำหนดให้
- ฆ) โหราจารย์อาราธนาศีล
- ง) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์จ่ายแล้วตั้งพัดให้ศีล
- จ) โหราจารย์ ทำพิธีอัญเชิญเทวดาตามลัทธิ แล้วอาราธนาพระปริตร

ตอนนี้พระสงฆ์เริ่มดำเนินพิธี คือ รูปที่ ๓ ตั้งพัดขัดน้าบท **สคฺเค** ตามแบบก่อน แล้วหัวหน้าสงฆ์นำสวดบทต้นตำนานอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องสวดบทเจ็ดตำนาน จบบทต้นตำนานแล้ว ขัด **เย สนฺตา ฯ เปฯ สห สพฺเพหิ ฌาติภิ** แล้วต่อขัดน้ามงคลสูตร แล้วสวดมงคลสูตรจนจบ พระสงฆ์หยุด ตอนนี้เริ่มพิธีนพเคราะห์ตามแบบดังนี้

- ๑) ก. โหราจารย์ ประกาศคำอวยพรนำ และประกาศคำบูชาพระอาทิตย์
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระอาทิตย์ คือ
 ขัด ปุเรนตมโพธิสมภาเร...
 สวด โมรปริตต์ อุเทตยณจกขุมา...
- ๒) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระจันทร์
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระจันทร์ คือ
 ขัด ปุณณลาภ มหาเดช...
 สวด อภยปริตต์ ยนุทุนนิมิตต์...
- ๓) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระอังคาร
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระอังคาร คือ
 ขัด ยสุสานุภาวโต ยกฺขา...
 สวด กรณียเมตตสูตร กรณียมตถกุสเลน...
- ๔) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระพุธ
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระพุธ คือ
 ขัด สพฺพาสีวิสชาติน...
 สวด ชันธปริตต์ วิรูปกฺเขหิ...
- ๕) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระเสาร์
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระเสาร์ คือ
 ขัด ปริตฺตํ ยมภณนตสฺส...
 สวด อังคุลิมาลปริตต์ ตามแบบเจ็ดตำนาน ยโตหํ ภคินี...
- ๖) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระพฤหัสบดี
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระพฤหัสบดี คือ
 ขัด ปณฺธิธานโต ปฏฺจาย...
 สวด รตนสูตร ยานีธ ภูตานิ...

- ๓) ก. ไทราจารย์ ประกาศคำบูชาพระราหู
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระราหู คือ
 ขัด อปฺปสนฺเนติ นาถสฺส...
 สวด อาฏานาฎิยปริตต์ วิปสฺสิสฺส นมตฺถ...

- ๔) ก. ไทราจารย์ ประกาศคำบูชาพระศุกร์
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระศุกร์ คือ
 ขัด ยสฺसानุสฺสรณนาปิ...
 สวด ธชฺคคฺคสุตฺร เอวมเม สุตํ...

- ๕) ก. ไทราจารย์ ประกาศคำบูชาพระเกตุ
 ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระเกตุ คือ
 ขัด ชยํ เทวมนุสฺसानํ...
 สวด ชยปริตต์ มหาการุณิโก...

ต่อจากนี้ เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์พึงสวดบทท้ายตำนาน ติดต่อไปจนจบ คือ

- ก) สวด นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ... ไปลงจบบท ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก...
 ข) สวด ทุกฺขปฺปตฺตา...
 ค) สวด สพฺเพ พุทฺธา...
 ฉ) สวด ภาวตุ สพฺพมจฺจุ...
 ง) สวด นกฺขตฺตยทุกฺขภูตํ...

การสวดตามระเบียบนี้ ต้องใช้เวลามาก ไม่น้อยกว่าชั่วโมงครึ่งหรือสองชั่วโมง ถ้าลงมือประกอบพิธีตอนเย็น กว่าจบพิธีนี้ก็ค่ำทีเดียวบางแห่งเจ้าภาพย่อพิธีโหรง ให้คงแต่ตอนต้น พิธีโหรงสุดลงเพียงไทราจารย์ทำพิธีอัญเชิญเทวดาแล้วอาราธนาพระปริตรเท่านั้น ต่อนั้นพระสงฆ์ดำเนินพิธีไปโดยลำดับดังกล่าวไม่ต้องหยุดพักให้ไทราจารย์ประกาศคำบูชาพระเคราะห์เฉพาะองค์ๆ ในระหว่างจนจบพิธีก็

ได้ แต่ถ้าถึงคตินิยมโบราณในงานทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์ที่ไม่มีโหราจารย์ประกาศแล้ว มีแบบอีกแบบหนึ่งต่างหากเป็น ๒ อย่างด้วยกัน ก่อนจะชี้แจงแบบสวดนพเคราะห์ที่ไม่มีโหราจารย์ประกาศ ๒ อย่างนี้ ขอให้เข้าใจเรื่องนพเคราะห์ตามคติโหราศาสตร์เล็กน้อย

คติโหราเชื่อว่า จักรวาลที่มีโลกมนุษย์และสัตว์เวียนว่ายตายเกิดอยู่นั้นนอกจากเป็นไปตามคติกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังหมุนเวียนไปโดยอิทธิพลของดวงดาวเก้าดวง ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มจักรวาลนี้ เรียกว่า **“นพเคราะห์”** ด้วย นพ แปลว่าเก้า **เคราะห์** เป็นชื่อ เรียกรวมดวงดาวที่จับกลุ่มกัน รวมคำว่า **นพเคราะห์** ก็แปลว่า กลุ่มดาวเก้าดวงนั่นเอง ดาวเก้าดวงของกลุ่มจักรวาลนี้ เรียงลำดับตามวิถีโคจรที่เดินอยู่รอบ ๆ โลกเราจากที่เห็นก่อนและหลัง โดยหลักคัมภีร์ทักษาของโหรา คือ ๑. อาทิตย์ ๒. จันทร ๓. อังคาร ๔. พุธ ๕. เสาร์ ๖. พฤหัสบดี ๗. ราหู ๘. ศุกร์ และ ๙. เกตุ พระเคราะห์ทั้ง ๙ ซึ่งมีชื่อและลำดับปรากฏในวงโคจรดังนี้ ฉะนั้น บทสวดมนต์ที่กำหนดไว้ว่าเป็นบทประจำพระเคราะห์นั้น ๆ จึงนำมาสวดในพิธีตามลำดับที่ปรากฏของพระเคราะห์ทั้ง ๙ และตามคัมภีร์ทักษายังกำหนดกำลังของพระเคราะห์แต่ละดวง นั้นไว้อีก ตามกำลังรอบที่หมุนเวียนรอบจักรวาลว่า

พระอาทิตย์มีกำลัง ๖ พระจันทร์มีกำลัง ๑๕ พระอังคารมีกำลัง ๘ พระพุธมีกำลัง ๑๗ พระเสาร์มีกำลัง ๑๐ พระพฤหัสบดีมีกำลัง ๑๙ พระราหุมีกำลัง ๑๒ พระศุกรมีกำลัง ๒๑ และพระเกตุมีกำลัง ๙

เพราะจำนวนกำลังดังกล่าวนี้เองจึงเกิดแบบนิมิตพิธีสวดนพเคราะห์ที่ไม่มีโหราจารย์อีก ๒ อย่าง ซึ่งจะกล่าวต่อไป

อย่างที่ ๑ เมื่อฝ่ายเจ้าภาพดำเนินกิจเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว ตั้งแต่จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จนถึงอาราธนาพระปริตรแล้ว พระสงฆ์เริ่มพิธีสวดมนต์ตอนต้นตำนานเหมือนกับข้างต้น พอถึงตอนตำนาน ให้สวดบทประจำพระเคราะห์แบบเฉพาะนี้ โดยลำดับ โดยไม่ต้องขัด ดังนี้

๑) บทประจำพระอาทิตย์ สวด **อุเทตยญจกขุมา...** ๖ จบสำหรับบทนี้
 นิยมพิเศษอีก คือ ถ้าเจ้าภาพเกิดข้างขึ้น หรือเวลากลางวันสวดเฉพาะ
อุเทตยญจกขุมา... ตอนเดียว ๖ จบแต่ถ้าเจ้าภาพเกิดข้างแรม หรือ
 เกิดเวลากลางคืนข้ามไปสวดเฉพาะตอน **อเปตยญจกขุมา...** ตอนเดียว
 ๖ จบ เช่นกัน

๒) บทประจำพระจันทร์ สวด **ยนฺทฺนฺนิมิตฺตํ...** ๑๕ จบ

๓) บทประจำพระอังคาร สวด **ยสฺसानุภาวโต ยกฺขา...** ๘ จบ
 (บางท่านนิยมสวด **ยสฺसानุสฺสรณนาปี...** ๘ จบ)

๔) บทประจำพระพุธ สวด **สพฺพาสีวิสชาตินํ...** ๑๗ จบ

๕) บทประจำพระเสาร์ สวด **ยโตหํ ภคินี...** ๑๐ จบ

๖) บทประจำพระพฤหัสบดี สวด **ปุเรนฺตมโพรฺธิสมฺภาเร...** ๑๙ จบ
 (บางท่านนิยมสวด **อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส...** ๑๙ จบ)

๗) บทประจำพระราหู สวด **กิณฺนุสสนฺตรมาโนว...** ๑๒ จบ

๘) บทประจำพระศุกร์ สวด **อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส...** ๒๑ จบ
 (บางท่านนิยม สวด **ปริตฺตํ ยมภณฺนตสฺส...** ๒๑ จบ)

๙) บทประจำพระเกตุ สวด **ชยฺนโต...** ๔ จบ

(บางท่านนิยมสวด **อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส...** ๔ จบ)

เมื่อสวดตามนี้แล้ว สวดท้ายสวดมนต์ต่อไปจนจบ อย่างเดียวกับที่แสดง
 แล้วข้างต้น

อย่างที ๒ กล่าวกันว่า สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ทรงกำหนดขึ้นเป็นแบบเฉพาะอีกแบบหนึ่ง เรียกชื่อว่า “นวคคทา ยุสมธรรม” โดยทรงกำหนดหัวข้อธรรมในสูตรต่าง ๆ ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เฉพาะที่มีจำนวนหัวข้อเท่ากำลังพระเคราะห์นั้น ๆ ให้สวดเป็นบทประจำพระเคราะห์นั้น ๆ พร้อมทั้งชุดตำนานนำทุกบทด้วยเริ่มต้นตำนานด้วยการสวด นมการัญญกคาถา นโม อรหโต... นำก่อน ต่อนั้นจึงสวดบทประจำพระเคราะห์ที่กำหนดใหม่ ดังนี้

๑) ประจำพระอาทิตย์	ชุด โลเกกุตตมกุตสส...
๒) ประจำพระจันทร์	ชุด ปุณฺณลาภ...
	สวด จรณะ ๑๔
๓) ประจำพระอังคาร	ชุด สเทวโก อโย โลโก...
	สวด อัญญังคิกมคค์ ๘
๔) ประจำพระพุธ	ชุด ปณฺจธา ปณฺจธา นาโถ
	สวด อินทริย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗
๕) ประจำพระเสาร์	ชุด ยานิ พลานิ อาคมม...
	สวด ทสพลญาณ ๑๐
๖) ประจำพระพฤหัสบดี	ชุด เวเนยฺยทมโนปาเย...
	สวด ทสสัณฺญาณ ๑๐ อนุปฺพพวิหาร ๔
๗) ประจำพระราหู	ชุด จตุโร จตุโร เย เต...
	สวด สติปฏฺฐาน ๔ สัมมปฺปธาน ๔
	อิทธิบาท ๔
๘) ประจำพระศุกร์	ชุด ธมฺมตฺถาตตมตฺตกาล...
	สวด สัปปุริสธรรม ๗ อริยธนะ ๗
	สัมมาสมาธิปริกขาร ๗

๔) ประจำพระเกตุ

ขัด อาฆาตโรโต พุทโร...

สวด อาฆาตวัตถุ ๔

แล้วต่อท้ายตำนานจนจบ แบบนี้จึงเป็นแบบนิยมขึ้นอีกแบบหนึ่งปรกติใช้สวดในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เฉพาะคณะสงฆ์ที่กำหนดให้สวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เท่านั้น

ส่วนพิธีเลี้ยงพระในงานนี้ เหมือนกับงานมงคลทั่ว ๆ ไปมีพิธีสวดถวายพรพระนำ และอนุโมทนาสรุปท้าย ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า

ฉ. งานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล เป็นความนิยมเกิดขึ้นในยุคหลังไม่ช้านานเท่าไรนัก สำหรับผู้ที่ต้องการสิริมงคลแก่การเริ่มต้นกิจการหรือเริ่มต้นเปิดสถานที่เป็นต้นของตน โดยมีฤกษ์ที่โหราจารย์กำหนดให้ความนิยมนี้นี้เห็นจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาแต่ความนิยมในสมัยโบราณ ซึ่งนิยมกันว่า เมื่อจะเริ่มงานหรือประกอบกิจการใด ๆ ควรจะไหว้ครุณาเอาฤกษ์ก่อน แม้แต่งงานหรือกิจการนั้น ๆ ตนเคยทำเคยประกอบมาจำเริญแล้วก็ตาม เมื่อเริ่มต้นใหม่ในสถานที่ใหม่ ก็นิยมไหว้ครุณาเอาฤกษ์ทุกครั้งเช่นนักดนตรีเล่นดนตรีก็บรรเลงเพลงสาธุการไหว้ครุณา นักเรียนเริ่มเรียนใหม่ก็สวดมนต์ไหว้ครุณา แม้การทำบุญเมื่อเริ่มประกอบพิธี ก็ต้องตั้ง นโม บูชาพระพุทธเจ้า เท่ากับเป็นการไหว้ครุใหญ่เช่นกัน ทั้งนี้ ถือกันว่า การไหว้ครุเป็นกุศลเจตนาอันจะเป็นเหตุทางกันสรรพภัยพิบัติของกิจการนั้นได้ ฉะนั้น เมื่อจะเริ่มกิจการหรือเริ่มงาน เริ่มสถานที่ใด ๆ เมื่อได้ฤกษ์จากโหราจารย์ว่า เริ่มเมื่อนั้นเมื่อนี้ดีที่สุดที่สุดแล้ว จึงนิยมทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล เท่ากับเป็นการไหว้ครุณาด้วยนั่นเอง แต่จะอย่างไรก็ตามการทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคลนี้ ก็เป็นที่นิยมทำกันทั่วไปอยู่ในปัจจุบันนี้แล้วเช่นในกรณีเริ่มกิจการเปิดโรงเรียน เปิดโรงงาน เปิดร้านค้า เป็นต้นและในกรณีเริ่มก่อสร้างเช่น วางศิลาฤกษ์อาคารสำคัญ ๆ เป็นต้นงานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคลในกรณีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นับเป็นพิธีทำบุญงานมงคลพิเศษเฉพาะกรณีประการหนึ่ง ถ้าได้ฤกษ์ทำ

ก่อนเพล ก็นิยมให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วเลี้ยงพระเหมือนงานมงคลทั่วไปด้วย แต่ถ้าได้ฤกษ์ทำหลังเพล ก็นิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีของงานโดยเฉพาะ ซึ่งระเบียบพิธีมีนิยามกัน คือ

- ๑) เจ้าภาพเตรียมบริเวณพิธีของสงฆ์ เหมือนงานมงคลทั่วไปพยายามให้ใกล้สิ่งที่จะประกอบเอาฤกษ์นั้นๆ ที่สุด ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ต้องจัดบริเวณพิธีห่างสิ่งที่จะเอาฤกษ์แล้ว ต้องโยงสายสิญจน์จากสิ่งเอาฤกษ์มายังอาสนะสงฆ์แล้ววางที่บูชาเหมือนสายสิญจน์วงบ้านที่กล่าวแล้ว เพื่อให้พระสงฆ์ถือในขณะประกอบพิธีด้วย ถึงเวลาประกอบพิธีต้องปฏิบัติกิจอย่างพิธีเจริญพระพุทธมนต์อื่น ๆ ทุกประการ
- ๒) พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี มีหลักในการประกอบพิธีสำหรับงานนี้ ๒ ประการ คือ (๑) เจริญพระพุทธมนต์ (๒) สวดชัยมงคลคาถา ในขณะได้ฤกษ์ การเจริญพระพุทธมนต์ในงานนี้ ปกติใช้สวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อหรือแบบลัดให้จบในเวลา สัก ๑๕ - ๒๕ นาที ตามแบบที่กล่าวข้างต้น เมื่อจบแล้วก็รออยู่ก่อนจนถึงเวลาฤกษ์พอได้สัญญาณว่าเจ้าภาพเริ่มงานของตนตามฤกษ์แล้ว จึงสวดชัยมงคลคาถาในขณะเริ่มงานนั้น จะสวดจบเดียวหรือหลายจบก็แล้วแต่ลักษณะของงาน หัวหน้าสงฆ์พึงพิจารณานำโดยควร สวดท้าย สวดบท ภาวตุ สัพพมงคล... จบแล้วเจ้าภาพถวายไทยธรรมตามธรรมเนียม และอนุโมทนาโดยสมควรแก่งาน เป็นอันเสร็จพิธี

ง. **งานทำบุญต้อนาม** คือ การที่คณะญาติของผู้กำลังป่วยหนักจัดขึ้นเพื่อให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลในบั้นปลายแห่งชีวิตของตน ได้เกิดวิบากสมบัติเป็นพลวปัจจัยนำไปสู่สุคติในสัมปรายภพเสมือนตระเตรียมเสบียงกรังให้ผู้ป่วยหนักนั้น เพื่อใช้ในคราวต้องละโลกนี้เดินทางไปในสัมปรายภพนั้นเองอีกส่วนหนึ่ง เป็น

ประเพณีทำสืบนี้องกันมานานเห็นจะเกิดขึ้นโดยได้ตัวอย่างจากวัตถุนิทานในพระสูตรที่ใช้เป็นบทสวดมนต์ต่อนามนั้น และจากเรื่องราวของธรรมิกอุบาสกในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีปรากฏดังนี้

วัตถุนิทานในโพชฌงคสูตรที่ใช้เป็นบทสวดมนต์ต่อนามมีว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วิหารเวฬุวัน แขวงกรุงราชคฤห์ พระมหากัสสปอยู่ที่ถ้ำ ปิณฑลิกูหา แขวงกรุงราชคฤห์ เช่นเดียวกัน เกิดอาพาธหนัก พระพุทธองค์เสด็จไป เยี่ยมได้ตรัสถามอาการใช้ทรงทราบว่าพระเถระได้ทุกขเวทนาแรงกล้าอยู่ จึงทรงแสดง โพชฌงค์ ๗ ให้พระมหากัสสปได้รับฟัง แล้วส่งใจตามธรรมข่มทุกขเวทนาเสียได้ พอจบท่านพระมหากัสสปก็ชื่นชมโสมนัสจนพินิจใช้เพราะการข่มเวทนาตามโพชฌงค์ ที่แสดงนั้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ประทับอยู่ที่วิหารเวฬุวันเช่นกัน ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ อาพาธเป็นไข้หนัก พระองค์ทรงทราบจึงเสด็จไป เยี่ยมและทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟังเช่นกัน พระมหาโมคคัลลานเถระได้ส่งใจฟัง แล้วข่มทุกขเวทนาได้ และพินิจใช้เพราะการข่มเวทนาได้นั้น อีกสมัยหนึ่ง ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวันนั้นแล พระองค์เกิดทรงอาพาธขึ้นเองทรงทุกขเวทนา หนัก ขณะนั้นท่านพระมหาจุณฑเถระเข้าไปเฝ้าเยี่ยม พระองค์จึงรับสั่งให้พระมหาจุณฑเถระแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ทรงสดับ พระเถระก็แสดงตามที่ได้รับฟังมาเฉพาะ พระพักตร์จนจบ พระองค์ได้ทรงสดับแล้วส่งพระทัยไปตามธรรม ทรงข่มทุกขเวทนา ได้ และทรงพินิจใช้แต่บัดนั้นเช่นกัน

อีกเรื่องหนึ่งในคิริมานนทสูตรปรากฏวัตถุนิทานว่า สมัยเมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันแขวงเมืองสาวัตถี ท่านพระคิริมานนทเถระเกิดอาพาธหนัก พระอานนท์พุทธอุปัฏฐากกราบทูลให้ทรงทราบ จึงรับสั่งว่า ถ้าพระอานนท์ไปเยี่ยม

ท่านพระคิริमानนท์แล้ว ฟังแสดงสัญญา ๑๐ ให้ฟัง ท่านพระคิริมานนท์อาจชมเวทนาจนความอาพาธสงบได้ แล้วให้พระอานนทเถระเรียนสัญญา ๑๐ เมื่อพระอานนทเถระเรียนแล้ว ก็นำไปแสดงต่อให้ท่านพระคิริมานนท์ฟังทันที ปรากฏว่าท่านพระคิริมานนท์ชื่นชมโสมนัสชมทุกขเวทนา จนหายไข้ได้

ส่วนเรื่องของธรรมิกอุบาสกปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเล่าไว้ว่า ครั้งนั้น มีอุบาสกผู้หนึ่งชื่อว่า **“ธรรมิกะ”** เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัด ตั้งอยู่ในธรรมด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เมื่อธรรมิกอุบาสกนั้นชราภาพแล้ว ป่วยหนักใกล้จะถึงกาลมรณะจึงบอกแก่บุตรหลานของตนว่าอยากจะฟังพระสงฆ์สวดมหาสติปัฏฐานสูตรและได้ทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ เป็นการทำบุญกุศลครั้งสุดท้ายในชีวิตพวกญาติพร้อมด้วยบุตรหลาน จึงจัดการทำบุญขึ้นตามความประสงค์ของธรรมิกอุบาสก ในขณะที่เมื่ออุบาสกตั้งสติสดับพระสงฆ์สวดมหาสติปัฏฐานสูตรอยู่นั้น วิบากสมบัติของบุญอันเป็นทิฏฐุธรรมเวทนียก็ปรากฏ โดยมีเทพยดานำรถมาจอดรอรับตัวอุบาสกเพื่อนำไปสู่สวรรค์อยู่ตรงช่องทางต่างอุบาสกเห็นประจักษ์แต่ผู้เดียว คนอื่นๆ มิได้เห็น จึงยกมือประนมชมชื่นแล้วเอ่ยให้เทพยดาทั้งนั้นรอทำก่อน ในที่สุดตนเองก็ถึงกาลมรณะลงทั้งๆ ที่จิตใจคงชื่นแจ่มแจ่มใสในบุญนั้น จึงเป็นอันว่าได้รับผล คือ มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเรื่องเช่นนี้เป็นทิฏฐานุคติ พุทธบริษัทจึงนิยมจัดการให้ญาติของตนผู้ป่วยหนักใกล้จะตายได้บำเพ็ญบุญกุศลในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของตน เริ่มต้นด้วยให้ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ตามบทที่จะจงใจให้เกิดอนุสสติในตอนคำร้องขึ้นให้ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์เป็นงานจัดทำกันเสียบๆ ภายในวงศ์ญาติไม่ใช่งานออกแขกหรืองานเอิกเกริกเหมือนงานมงคลอื่น ๆ งานทำบุญอย่างนี้เรียกกันว่า **“ทำบุญต่อนาม”** คือหมายความว่า เพื่อสืบต่อขั้นที่ ๔ อันเป็นนามขั้นที่ได้แก่เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณที่จะละโลกนี้ไปให้คั่นคงเป็นไปโดยปราศจากชีวิตอันตราย หรือเมื่อคั่นคงไม่ได้ก็ให้สืบต่อไปสู่ภพใหม่ในทางสุตินั่นเอง

งานทำบุญต่อนามดังกล่าว เป็นงานทำตามมีตามได้ ไม่ต้องเตรียมหรือจัดอะไรใหญ่โต เพราะส่วนมากจัดขึ้นอย่างกระชั้นชิด ในขณะที่มีญาติป่วยหนัก ใกล้จะถึงกาลมรณะ ฉะนั้น ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพจึงไม่มีอะไรมากนัก เพียงแต่จัดที่ในห้องผู้ป่วย เป็นอาสนะสงฆ์ขึ้นส่วนหนึ่งตรงหน้าผู้ป่วยนั้น ตั้งที่บูชาและพระพุทธรูปหัวนอนผู้ป่วยตามสมควรแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรมณต์บทต่อนาม จำนวน ๕ รูป หรือ ๗ รูปเป็นอย่างมาก เท่าที่ทำกันมักจัดเดี๋ยวนั้นไปนิมนต์พระเดี๋ยวนั้นและรับพระมาสวดเดี๋ยวนั้นเลย ไม่ต้องเตรียมการกันก่อนมาก ปรกติจัดกันในเวลาค่ำ สำหรับพระสงฆ์ผู้รับนิมนต์เจริญพระพุทธรมณต์ต่อนามนี้ก็มีระเบียบสวดมนต์ที่นิยมกัน ดังนี้

- ๑) เมื่อเจ้าภาพให้ผู้ป่วยจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยหน้าที่บูชาแล้ว
อาราธนาศีล
- ๒) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล (พิธีนี้ไม่มีวงสายสิญจน์ จึงไม่ต้องแจกสายสิญจน์ เหมือนงานมงคลอื่น ๆ)
- ๓) เจ้าภาพและผู้ป่วยรับศีลจบแล้ว อาราธนาพระปริตร
- ๔) พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์โดยไม่ต้องขัด **สกุเค** และขัดตำนานใด ๆ ตามบทที่นิยม คือ
สวด **นโม**
สวด **พุทธ สรรณ คจณามิ...**
สวด **โพชฌงคสูตร** ทั้ง ๓ คือ
มหากัสสปโพชฌงค์
มหาโมคัลลานโพชฌงค์ และ
มหาจุนทโพชฌงค์ ติดต่อกันไปจนจบ
หรือจะสวด **อิริยานนทสูตร** แทนโพชฌงคสูตรทั้ง ๓ นี้ก็ได้แล้วแต่จะเหมาะ

สวดบทท้ายเจ็ดตำนานต่ออีกตามสมควร เป็นอันเสร็จพิธี

๕) วันรุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระ ระเบียบพิธีเหมือนงานมงคลเลี้ยงพระทั่วไป

งานทำบุญต่อนามนี้ บางท่าน ทำติดต่อกันไปถึง ๓ วันหรือ ๓ ค่ำก็มี เพราะนิยมว่า ถ้าผู้ป่วยหนักผ่าน ๓ วันหรือ ๓ ค่ำไปได้ มักจะรอดไม่ตาย ถ้าทำติดต่อกัน ๓ วันหรือ ๓ ค่ำแล้ว ตายในภายหลัง ก็ถือว่าเป็นสิริมงคล และเป็นบุญกุศลแก่ผู้ตาย ถ้าจัดทำติดต่อกัน ๓ วันหรือ ๓ ค่ำ ดังกล่าวนี พิธีสวดต่อนามของฝ่ายพระภิกษุสงฆ์มีนิยมสวดพระสูตรไม่ซ้ำกันทั้ง ๓ วันหรือ ๓ ค่ำ ดังนี้

บทที่นิยม คือ

คินแรก สวด โพชฌงคสูตร ทั้ง ๓ ดังกล่าว

คินที่ ๒ สวด คิริमानนทสูตร

คินสุดท้าย สวด มหาสติปัฏฐานสูตร

จะสวดอย่างไร เพียงไหนตามที่กล่าวนี แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์พึงพิจารณา นำสวดตามสมควร อนึ่ง ในการทำบุญต่อนามนี้ ฝ่ายผู้ป่วยบางคน นิยมให้พระสงฆ์ ชักบังสกุลตนเองด้วยการชักบังสกุลผู้ป่วยในกรณีนี้ เรียกว่า “ชักบังสกุลเป็น” มีพิธีเป็นพิเศษดังจะกล่าวข้างหน้า.

พิธีสวดพระพุทธรมณฑ์

การสวดพระพุทธรมณฑ์ก็คือการสวดมนต์เป็นพิธีสงฆ์ในงานอวมงคลดังกล่าวแล้วข้างต้น ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพพึงจัดเหมือนกับงานทำบุญทั่วไปต่างแต่ถ้าเป็นงานทำบุญหน้าศพ คือ มีศพตั้งอยู่ในบริเวณพิธีด้วย ไม่ต้องวงสายสิญจน์และไม่ต้องตั้งน้ามนต์ ถ้าปราศจากศพแต่ไม่มีศพตั้งอยู่ในบริเวณพิธี จะวงสายสิญจน์โดยถือเป็นการทำบุญบ้านเป็นต้นไปในตัวด้วยก็ได้ แม้น้ามนต์จะตั้งด้วยก็ได้ไม่ห้ามเช่นกัน ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ มีนิยมนต่างกันตามประเภทของงานเป็นอย่าง ๆ คือ

๑. งานทำบุญหน้าศพ

๒. งานทำบุญอุทิศ

แต่ละประเภทยังแยกลักษณะงานทำบุญนั้นออกไปอีก คือ

งานทำบุญหน้าศพหมายความว่า ทำในขณะที่ศพยังอยู่ ยังมีได้ปลงด้วยวิธีฌาปนกิจ ที่นิยมทำกันทั่วไปมี ๔ ลักษณะ ได้แก่

ก) ทำบุญ ๗ วันแรกนับแต่วันมรณะ ทำเป็นงานออกแขกใหญ่เรียกว่า “ทักษิณานุสรณ์” ก็ได้ หรือเรียกโดยทั่วไปว่า “งานทำบุญสัตตมวาร”

ข) ทำบุญทุก ๆ ๗ วันอื่น ก่อนครบ ๕๐ วัน หรือครบ ๑๐๐ วัน มักนิยมทำเป็นการภายใน ไม่ออกแขก เรียกว่า “ทักษิณานุประทาน”

ค) ทำบุญ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน เป็นงานออกแขกอีกวาระหนึ่งและ

ฌ) ทำบุญเปิดศพก่อนปลงคือเป็นการทำหน้างานปลงศพนั่นเอง อาจทำเป็นการภายในก็ได้ แล้วออกแขกใหญ่ในงานปลงซึ่งสืบเนื่องกันนั้น

ลักษณะ ก, ข, และ ค. คือ งานทำบุญตั้งแต่ ๗ วันแรก ถึงงานทำบุญครบ ๕๐ วัน ครบ ๑๐๐ วัน ได้ชี้แจงระเบียบพิธีทั้งฝ่ายเจ้าภาพ และฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ไว้แล้ว ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ ส่วนลักษณะ ข. คือ งานทำบุญเปิดศพก่อนปลง จะจัดทำที่บ้าน หรือที่วัดก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร การจัดทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนงานทำบุญเปิดศพที่กล่าวมาแล้ว บางท่านตั้งศพไว้ที่บ้านก่อนปลงศพ ก็จัดให้มีงานทำบุญเปิดศพขึ้นที่บ้าน เป็นบุพภาคก่อน แล้วชักศพไปวัดในวันปลงคือ เมื่อชักศพไปแล้ว ก็ทำการฌาปนกิจตามประเพณีเลย ไม่ต้องตั้งศพที่วัดอีก ดังนี้ก็มี บางท่านจะตั้งศพหรือเก็บศพไว้ที่ใดก็ตาม พอกำหนดการปลงศพก็ชักศพไปตั้งที่วัด จัดงานทำบุญเปิดศพขึ้นที่วัดนั้นแล้วฌาปนกิจในบ้านปลาย เช่นนี้ก็มี

งานทำบุญเปิดศพนี้ จะทำเป็น ๒ วัน คือ มีสวดพระพุทธมนต์เย็นวันหนึ่ง รุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระ และฌาปนกิจศพในเวลาบ่ายหรือเย็นวันนั้นก็จะได้ จะทำเป็นงานวันเดียว โดยเริ่มต้นตอนเช้าทำพิธีสวดพระพุทธมนต์แล้วเลี้ยงพระ บ่ายหรือเย็นชักศพไปทำการฌาปนกิจเสร็จลงในวันเดียวกันก็ได้ ในงานทำบุญดังกล่าวนี้มีนิยมจัดให้มีพระธรรมเทศนาสวดมาติกา บังสุกุล และสวดพระอภิธรรมด้วยจะจัดมากน้อยอย่างไรและในขณะไหนของงาน แล้วแต่ศรัทธากับกำลังเป็นสำคัญ สำหรับระเบียบสวดมนต์ ของฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ก็เหมือนกับงานทำบุญหน้าศพลักษณะอื่นๆ ทุกประการ ต่างแต่พระสูตรที่นิยมนำมาสวดในงานนี้ มักใช้ธรรมนิยามสูตรหรือสติปัฏฐานปาฐะเป็นพื้น แม้จะใช้สูตรอื่นที่ควรแก่งานอวมงคลเช่นนี้สวด ท่านก็ไม่ห้ามทั้งนี้ แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์ในงานนั้นจะเห็นเหมาะสม

ในงานทำบุญหน้าศพทุกลักษณะ มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนาต่อจากพิธีสวดพระพุทธมนต์ หมายความว่าพอสวดมนต์จบก็มีเทศน์ เช่นนี้ในพิธีสวดพระพุทธมนต์ ฝ่ายเจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลนำก่อนพอจุดธูปเทียนหน้าพระและหน้าศพเสร็จ ก็อาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์ดำเนินพิธี

สวดพระพุทธมนต์ การรับศีลไปประกอบในพิธีเทศน์หลังสวดมนต์จบ แต่ถ้าจะรับศีลทั้ง ๒ วาระอาราธนาศีลทั้งก่อนพระสวดมนต์ และก่อนพระเทศน์ด้วย ท่านก็ไม่ห้ามหากแต่เห็นว่าเป็นการฟุ่มเฟือยเกินไปเท่านั้น

สำหรับงานทำบุญอุทิศ หมายความว่า ทำบุญหลังจากการปลงศพแล้วมีนิยมทำกันอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

ก) ทำบุญฉลองธาตุ ต่อจากวันฌาปนกิจเสร็จแล้ว เป็นการทำบุญในบ้าน เมื่อเก็บอัฐิแล้วนำมาไว้ในบ้าน หรือจะทำในสถานที่บรรจุอัฐิธาตุ สำหรับผู้ที่เตรียมที่บรรจุไว้ก่อนแล้วก็ได้

ข) ทำบุญ ๗ วัน หลังจากฌาปนกิจ คือปลงศพแล้ว

ค) ทำบุญอุทิศให้ผู้มรณะในรอบปี คือ ทำในวันคล้ายวันมรณะที่เวียนมาบรรจบในรอบปี บางท่านไม่ทำในวันมรณะครบรอบปีดังกล่าว แต่จะไปรวมทำในวันเทศกาลของปีเช่น วันสารท วันตรุษสงกรานต์ ก็มี คงเรียกว่าทำบุญอุทิศให้ผู้มรณะในรอบปีเช่นกัน

งานทำบุญทั้ง ๓ ลักษณะนี้ การจัดบริเวณพิธีก็เหมือนกับงานทำบุญทั่ว ๆ ไปต่างแต่นำโกศอัฐิมาตั้งเป็นประธานแทนศพ จะใช้รูปถ่ายของท่านผู้มรณะแทนอัฐิก็ได้ บางท่านก็ใช้บริเวณโต๊ะหมู่เครื่องบูชาพระพุทธรูปหัวอาสน์สงฆ์นั้นเองเป็นที่ตั้งโกศอัฐิด้วย คือ ตั้งโกศชั้นต่ำกว่าพระพุทธรูปลงมา จัดเช่นนี้ก็ใช้ได้เหมือนกัน แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าถ้ามีวงสายสิญจน์ทำบุญบ้านด้วย ห้ามนำสายสิญจน์วงโกศก่อนเท่านั้น ตอนจะบังสกุลอัฐิท้ายพิธี ถ้าไม่มีกุสาโยง หรือสายสิญจน์ที่จะใช้แทนกุสาโยงต่างหาก จะใช้สายสิญจน์ที่วงบ้านวงพระพุทธรูป ต้องตัดสายสิญจน์ที่วงบ้าน หรือพระพุทธรูปให้ขาดก่อน ตัดต่อจากบ้านหรือจากพระพุทธรูป แล้วตั้งต้นวงเฉพาะโกศอัฐิเท่านั้น ชักไปสู่พระสงฆ์แทนกุสาโยง

ส่วนระเบียบสวดพระพุทธมนต์ของสงฆ์ในงานเช่นนี้ต้องพิจารณาดูให้ควร ถ้าเจ้าภาพวงสายสิญจน์ตั้งน้อมนัตเป็นการฉลองบ้านด้วย ก็สวดบทเจ็ดตำนาน

เหมือนงานมงคลทั่วไป ตามแต่จะใช้แบบใดเหมาะสมเหมือนกันทั้ง ๓ งาน ต่างแต่
ตอนท้ายพิธีมีชักบังสุกุลอัฐิเป็นงานอวมงคล และอนุโมทนาทานเพื่อผู้มรณะในบ้านปลาย
เท่านั้นแต่ถ้าเจ้าภาพไม่วงศ์สาวยลัญจน์ไม่ตั้งน้ำมนต์ แต่ตั้งโกศอัฐิเป็นประธานในงาน
เด่นเหมือนตั้งศพ แสดงว่าเจ้าภาพต้องการให้งานนี้เป็นงานเพื่อผู้ตายโดยตรงและ
เป็นงานอวมงคลแท้ เช่นนี้ พระสงฆ์ต้องประกอบพิธีสวดพระพุทธมนต์อย่างเดียวกับ
งานทำบุญเปิดศพแล้วที่กล่าวทุกประการส่วนพระสูตรที่จะสวดนอกจาก ๒ สูตร
ที่นิยมในงานเปิดศพแล้ว จะใช้สูตรอื่นใดที่เหมาะสมก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร
ความสำคัญของงานอวมงคลทุกลักษณะ และทุกกรณีมีอยู่ประการหนึ่ง คือ ท้ายพิธี
ทุก ๆ พิธีมีชักบังสุกุลสรูปท้ายเท่านั้น.

พิธีสวดพระอภิธรรม

งานทำบุญเกี่ยวกับศพ นับตั้งแต่มีมรณกรรมเกิดขึ้นจนถึงวันปลงศพ ด้วยวิธีฌาปนกิจ ซึ่งญาติของผู้มรณะจัดทำไม่ว่าในกรณีใด ๆ มักนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมประกอบงานทำบุญศพนั้นด้วย พิธีสวดพระอภิธรรมนี้มี ๒ อย่าง คือ สวดประจำยามหน้าศพ อย่างหนึ่ง สวดหน้าไฟในขณะฌาปนกิจอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๒ อย่างนี้มีความมุ่งหมายและเหตุผลตลอดถึงระเบียบพิธี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ นิยมจัดให้มีขึ้นในสถานที่ตั้งศพ ตั้งแต่วันถึงมรณกรรมของศพนั้น เป็นพิธีในตอนกลางคืนวันที่ศพถึงมรณกรรม เจ้าภาพอาจยังเตรียมการทำบุญอื่นใดไม่ทัน ในตอนค่ำวันนั้นก็วนวายด้วยการตระเตรียมต่าง ๆ ศพอาจถูกทอดทิ้งไว้ต่างหากให้เป็นที่น่าว่าเหว่จึงนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมหน้าศพขึ้นเพื่อให้มีพระสงฆ์มาประจำอยู่หน้าศพ แม้ในระหว่างทำบุญหน้าศพตามวาระต่าง ๆ เช่น ๗ วัน ๕๐ วัน เป็นต้น ถ้าจัดทำเป็นงาน ๒ วัน หลังจากพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์เย็นกลับไปแล้ว ตอนค่ำก็มักว่าเหว่ เพราะงานศพไม่เหมือนงานมงคลอื่นๆ ซึ่งมีการครึกครื้นอยู่ในตัว จึงนิยมมีพิธีสวดพระอภิธรรมในตอนค่ำคืนดังกล่าวนั่นเอง การสวดพระอภิธรรมหน้าศพนี้บางแห่งนิยมจัดนิมนต์พระมาสวดเป็นสำรับ ๆ ะยาม สวดตลอดรุ่ง ๔ ยาม ก็นิมนต์พระ ๔ สำรับสวดต่อกัน ดังนี้ก็มี บางแห่งสวดแต่ในยามต้น คือ เพียง ๔ ทุ่ม หรือ ๒๒ นาฬิกาอย่างมากก็ไม่เกิน ๒ ยาม คือ เทียงคืนดังนี้ก็มี ฉะนั้น การสวดพระอภิธรรมหน้าศพในกรณีดังกล่าว จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “ **สวดอภิธรรมประจำยาม** ”

ด้วยเหตุผลและความมุ่งหมายดังกล่าวนี้ การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ จึงมีระเบียบพิธีเกิดขึ้นดังนี้

- ๑) เจ้าภาพเตรียมจัดอาสนะสงฆ์สำหรับนั่งสวด ๔ รูปไว้หน้าศพด้านใดด้านหนึ่งของบริเวณที่ตั้งศพแล้วแต่จะเหมาะ มีตู้พระธรรมซึ่งจะยืมได้จากวัดทั่วไป ๑ ตู้ ตั้งหน้าอาสนะพระสวดในที่กึ่งกลางระหว่างรูปที่ ๒ กับรูปที่ ๓ ตั้งที่บูชาหน้าตู้พระธรรมออกมา ๑ ที่ประกอบด้วยพานดอกไม้ตั้งกลางชิดตู้พระธรรม สองข้างพานตั้งแจกันดอกไม้ ๑ คู่ ถัดออกมาตั้งกระถางรูปตรงกับพานดอกไม้สองข้างกระถางรูปตั้งเชิงเทียน ๑ คู่ ตรงกับแจกัน มีเทียนและรูป ๓ ดอกปักไว้พร้อม
- ๒) นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรม จะสำหรับเดี่ยวหรือหลายสำหรับแล้วแต่ศรัทธา โดยเผด็จต่อเจ้าอาวาสให้จัดให้ตามความประสงค์และตามกำหนดเวลา
- ๓) ฝ่ายพระสงฆ์ เมื่อรับนิมนต์แล้วพึงไปยังสถานที่นิมนต์ตามเวลาทุกรูปมีพัดไปด้วย ได้เวลาประกอบพิธีแล้ว เข้านั่งยังอาสนะประจำที่ เจ้าภาพจัดไว้ วางพัดตั้งเรียงไว้ด้านข้างตามระเบียบ เมื่อเจ้าภาพจุดเทียนหน้าศพแล้วจุดเทียนหน้าที่บูชาอาราธนาศีล หัวหน้าสงฆ์ให้ศีลจบแล้ว เจ้าภาพอาราธนาธรรมตามธรรมเนียม การสวดพระอภิธรรมทุกรูปตั้งพัดพร้อมกันแล้วดำเนินพิธีสวด สำหรับบทสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพนี้มี ๒ แบบถ้าสวดอย่างสวดมนต์ธรรมดาใช้บทสวดตปปรกณภิธรรม ถือบทมาติกาพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงเริ่มต้นด้วย นโม...นำแล้วสวดตั้งแต่บทธรรมสังคณี ไปจนจบบทปฏิฐาน หยุดพักพอสมควรไม่เกินครึ่งชั่วโมง แล้วตั้งต้นสวดบทธรรมสังคณีไปจนจบปฏิฐานอีกรอบหนึ่ง แล้วพัก ต่อไปเริ่มรอบ ๓-๔ เช่นเดียวกันอีก จนได้เวลา

สมควรหรือจนหมดยามตามวาระสวดรอบสุดท้ายแล้ว เจ้าภาพถวาย
ไทยธรรม สวดอนุโมทนาต่อท้ายด้วยบท

ยถา...

สพพิติโย...

อทาสี เม...

ภวตุ สพพมงคล...

เป็นอันจบพิธีสวดพระอภิธรรมแบบหนึ่ง แต่ถ้าเป็นความประสงค์ของ
เจ้าภาพจะให้สวดทำนองสรภัญญะ หรือฝ่ายสงฆ์เห็นสมควรจะสวดทำนอง
สรภัญญะเอง บทสวดก็ใช้บทพระอภิธัมมัตถสังคหะ ๔ ปริเฉท เริ่มพิธี
แบบเดียวกับที่กล่าวแล้วคือ อาราธนาศีล ให้ศีล และอาราธนาธรรม
พระสงฆ์สวด นโม... นำก่อน ต่อนั้น สวดทำนองสรภัญญะ ตามบท
พระอภิธัมมัตถสังคหคาถา ตั้งแต่ปริเฉทที่ ๑ ไป จบปริเฉท หนึ่งๆ แล้ว
พักในระหว่างจนครบ ๔ ปริเฉทเวลาก็พอดี ๑ ยาม หรือกว่าเล็กน้อย
สวดครบ ๔ ปริเฉทแล้ว เจ้าภาพถวายไทยธรรม ฟังอนุโมทนาอย่างเดียวกับ
ที่กล่าวในแบบแรกเป็นอันเสร็จพิธีสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ

ส่วนการสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ นิยมสวดในขณะที่ทำการฌาปนกิจ การ
จัดสถานที่อย่างเดียวกันกับการจัดสวดหน้าศพ ต่างแต่ไปจัดในบริเวณฌาปนสถาน
ส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น พิธีสวดของสงฆ์ใช้สวดแบบที่ ๑ คือ สวดบทสวดตักขิณกรรม
อย่างเดียว การสวดไม่มีพิธีฝ่ายเจ้าภาพอย่างสวดหน้าศพที่กล่าวแล้ว ถือพิธี
เริ่มจุดศพเป็นสำคัญ เมื่อใกล้เวลาจะเริ่มจุดศพ พระสงฆ์ผู้ได้รับนิมนต์พึงเข้านั่ง
ประจำที่ให้พร้อมพอจะเริ่มจะจุดศพ ก็ตั้งพัดพร้อมกัน พอจุดศพเป็นวาระแรกก็ตั้ง
นโม...แล้วสวดบทธรรมสังคณี เป็นลำดับไปจนจบบทมหาปฏฐานเมื่อเจ้าภาพถวาย
ไทยธรรมแล้ว อนุโมทนาอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี.

พิธีสวดมาติกา

การสวดมาติกา คือ การสวดบทมาติกาของพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์หรือที่เรียกว่า “สัตตปัลลภะ” ซึ่งมีการบังสุกุลเป็นที่สุด เป็นประเพณีนิยมจัดให้พระสงฆ์สวดในงานทำบุญหน้าศพอย่างหนึ่ง เรียกโดยโวหารทางราชการในงานหลวงว่า “สัตตปัลลภะ” แต่ราษฎรสามัญทั่วไปเรียกว่า “สวดมาติกา” โดยจัดเป็นพิธีต่อจากสวดพระพุทธรูปยืนบ้าง ถ้ามีเทศน์ต่อจากสวดพระพุทธรูปยืน ก็จัดพิธีสวดมาติกาต่อจากพิธีเทศน์และจัดให้มีต่อจากพิธีเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นบ้างจัดให้มีก่อนฌาปนกิจศพบ้าง นับเป็นพิธีทำบุญแทรกในระหว่างงานทำบุญหน้าศพพระยะใดระยะหนึ่งได้ทั้งนั้น ตามแต่ศรัทธาของเจ้าภาพจะพึงเห็นเหมาะและจัดให้มีในระยะไหน ระเบียบการจัดพิธีสวดมาติกานี้ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพ และฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ ไม่พิสดารอะไร มีนิยมทำกันอยู่ดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ฝ่ายเจ้าภาพ เมื่อประสงค์จะให้พิธีสวดมาติกาในงานทำบุญหน้าศพพระยะใด ต้องการจำนวนพระสงฆ์เท่าไร พึงเผด็จสงฆ์ต่อเจ้าอาวาสในวัดที่ตนประสงค์ตามจำนวน โดยแจ้งกำหนดเวลาให้พระสงฆ์ทราบจำนวนพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดมาติกา นิยมเท่าจำนวนอายุของผู้มรณะก็มี หรือในวัดที่มีพระสงฆ์ไม่มากนัก ก็นิยมนิมนต์เท่าจำนวนพระสงฆ์หมดทั้งวัด หรือน้อยกว่าที่กล่าวนี้จะก็รูปก็ได้

๒. เตรียมจัดที่สำหรับพระสงฆ์สวดมาติกา ถ้ามีพิธีสวดมาติกา ต่อท้ายสวดพระพุทธรูป ใช้อาสนะสงฆ์ที่จัดไว้สำหรับสวดพระพุทธรูปในงานนั้นเอง

ไม่ต้องเพิ่มเติมอะไรอีก แต่ถ้าอาสนะไม่พอกับจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์ ก็ให้พระสงฆ์ขึ้นประกอบพิธีเป็นชุดๆ จัดชุดหนึ่งๆ พอเต็มอาสนะสงฆ์ ให้นั่งแถวเดียวหรือสองแถวสามแถวก็แล้วแต่ที่จะพอเพียงไร จบชุดหนึ่งแล้วชุดต่อไปขึ้นนั่งทำนองเดียวกัน จนครบจำนวนที่นิมนต์

๓. ฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธี เมื่อรับนิมนต์แล้วพึงเตรียมไปยังบริเวณพิธีตามกำหนด มีพัดไปด้วยทุกรูปเพื่อใช้ในพิธี (แต่ในที่บางแห่งอาจไม่มีพัดครบทุกรูป ก็ให้มีแต่หัวหน้าเพียงรูปเดียว) ได้เวลาขึ้นนั่งยังอาสนะพร้อมกันทั้งหมดหรือพร้อมกันเป็นชุดๆ ตามควรแก่อาสนะ ถ้าเป็นงานหลวงใช้พัดยศ ต้องนั่งเรียงตามศักดิ์พัดที่ตนถือ เมื่อพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดธูปเทียนหน้าศพเป็นสัญญาณ (ถ้าไม่มีพิธีรับศีล เพราะรับมาก่อนแล้ว) พึงตั้งพัดพร้อมกันทุกรูป แล้วหัวหน้าสงฆ์นำสวดบทมาติกา ดังนี้

ก) นำสวด นโม...

ข) นำสวดบท กุสลา ธมฺมา...

ค) นำสวด ปณฺจกฺขนฺธา... (เฉพาะงานหลวงหรืองานใหญ่เป็นพิเศษ)

ฆ) นำสวดบท เหตุปจฺจโย...

เมื่อจบแล้ววางพัด เพื่อให้เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุล

๔. เมื่อพระสงฆ์สวดบท เหตุปจฺจโย... ก่อนจบเจ้าภาพพึงลากผ้ากุษาโยงหรือสายโยงจากศพให้ลาดตรงหน้าพระ พอพระสวดจบก็ทอดผ้าลงบนกุษาโยงหรือสายโยงนั้นเท่าจำนวนพระสงฆ์บนอาสนะ

๕. พอเจ้าภาพทอดผ้าเสร็จ พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงตั้งพัดชักบังสุกุลตามแบบที่กล่าวไว้ในหนังสือศาสนพิธีเล่ม ๑ เสร็จแล้วเปลี่ยนมือจับพัดตามแบบสวดอนุโมทนาแล้วพึงอนุโมทนาด้วยบท

ก) ยถา...

ข) สพพิติโย...

ค) ในงานหลวงหน้าพระที่นั่ง พระราชาคณะถวาย อติเรก

ฌ) อทาสี เม...

ง) ภวตุ สพพมงคล...

จ) ในงานหลวงหน้าพระที่นั่ง พระราชาคณะถวายพระพรลา

เจ้าภาพกรวดน้ำขณะพระสงฆ์ว่า ยถา... พอพระสงฆ์ว่า สพพิติโย...

พึงพนมมือรับพร สำหรับงานราษฎรทั่วไป พิธีสงฆ์เว้นใช้ข้อ ค. และ ข้อ จ. นอกจากนั้นพึงใช้ตามลำดับ

๖. ถ้าพระสงฆ์ขึ้นสวดมาติกาชุดแรกไม่หมด ยังมีจำนวนต้องขึ้นเป็นชุดที่ ๒ และที่ ๓ เป็นต้นต่อไปอีก ในระหว่างพระสงฆ์ชุดแรกอนุโมทนา เจ้าภาพพึงเก็บกุชาโยงหรือสายโยงเข้าที่ก่อน เพื่อให้พระสงฆ์ลงจากอาสนะและชุดใหม่ขึ้นอาสนะโดยสะดวกไม่ต้องลำบากด้วยการระวังจะข้ามกุชาโยงหรือสายโยงนั้น พระสงฆ์ชุดใหม่ขึ้นอาสนะเรียบร้อยแล้วก็ลากกุชาโยงหรือสายโยงออกลาดใหม่ และทอดผ้าทันทิพระสงฆ์ชุดหลังๆ จะก็ชุดก็ตามไม่ต้องสวดบทมาติกาอีก พึงชักผ้าบังสุกุลตามพิธีเท่านั้นแล้วออก ไม่ต้องสวดอนุโมทนาด้วย ทำดังนี้เป็นชุดๆ จนถ้วนจำนวนพระสงฆ์ก็เป็นอันเสร็จพิธี.

พิธีสวดแจก

ในงานฌาปนกิจศพ มีนิยมของพุทธบริษัทอย่างหนึ่ง คือ จัดให้มีเทศน์สังคีตึกถา หรือที่เรียกกันสามัญว่า “เทศน์แจก” จะเทศน์ธรรมาสน์เดียว หรือเทศน์ ๓ ธรรมาสน์ โดยปุจฉาวิสัชนา ก็แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ และในการมีเทศน์สังคีตึกถา นี้ นิยมให้มีพระสงฆ์สวดแจกเป็นทำนองการกสงฆ์ในปฐมสังคายนาด้วย จำนวนพระสงฆ์สวดแจกนี้ ถ้าเต็มทีก็นับรวมทั้งพระเทศน์ด้วยเต็ม ๕๐๐ รูป เท่าการกสงฆ์ในครั้งปฐมสังคายนา แต่ผู้มีกำลังน้อย หรือในที่ที่หาพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูปได้ยาก อาจลดส่วนพระสวดลงมาเหลือเพียง ๕๐ รูป หรือ ๒๕ รูป ก็มีน้อยกว่าหรือมากกว่ากำหนดดังกล่าวก็มี ถือกันว่าเป็นบุญพิธีพิเศษ ซึ่งอุปถัมภ์ให้พระสงฆ์ได้ทำสังคายนาครั้งหนึ่งแม้เป็นการสังคายนาพระธรรมวินัยจำลองมาจากปฐมสังคายนา ก็นับเป็นบุญพิเศษอยู่ ยากที่จะสามารถทำได้ทั่วไป อีกประการหนึ่ง ก็เป็นอุบายประชุมสงฆ์ เพื่อให้งานปลงศพนั้นๆ คึกคักขึ้นเป็นพิเศษ นั้นเอง ที่เรียกว่า “เทศน์แจก” หรือ “สวดแจก” ในกรณีนี้ คงหมายถึงการแสดงธรรมแจกแจงวัตถุและหัวข้อในพระไตรปิฎกออกให้ที่ประชุมได้ทราบ และสวดหัวข้อที่ตกลงแจกแจงละเอียดนั้นๆ เพื่อเป็นหลักท่องบ่นทรงจำกันไป สำหรับพิธีเทศน์แจกคงปฏิบัติตามเรื่องในสังคีตึกถา และระเบียบพิธีพระธรรมเทศนาซึ่งจะกล่าวข้างหน้าทุกประการ ส่วนพิธี สวดแจกนั้น มีระเบียบที่พึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ประพฤติการเทศน์แจ้งและสวดแจ้งจัดให้มีในงานฌาปนกิจก่อนหน้าเวลา ฌาปนกิจ ในวัดหรือฌาปนสถาน ซึ่งที่นั้นมีศาลาหรือโรงที่มกว้างใหญ่พอสมควรแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพร่วมกับทางวัดหรือผู้จัดการฌาปนสถานนั้น ๆ พึงจัดธรรมาส์เทศน์ และอาสนะสงฆ์ ตามจำนวนที่นิมนต์มาสวดให้เพียงพอก่อน

๒. ฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับนิมนต์ไปสวดแจ้ง พึงไปถึงสถานที่พิธีก่อนกำหนด แล้วเข้านั่งประจำที่ให้เรียบร้อย

๓. พอพระผู้เทศน์ขึ้นธรรมาส์เทศน์เริ่มตั้งแต่ **นโม** เทศน์เป็นต้นไป ทุกรูปพึงประนมมือฟังเทศน์ด้วยความเคารพ เมื่อผู้เทศน์เผด็จให้สวด พึงสวดบท โดยลำดับ ดังนี้

ก) สวดบทนมัสการ **นโม**

ข) สวดบาลีพระวินัยปิฎก **ยนฺเตน ภควตา...**

ค) สวดบาลีพระสุตตันตปิฎก **เอวมเม สุต...**

ฅ) สวดบาลีพระอภิธรรมเจดคัมภีร์ **กุสลา ธมฺมา...**

ก่อนสวดพึงกำหนดให้รู้ว่าผู้เทศน์เผด็จให้สวดเป็นตอน ๆ เฉพาะพระวินัย ก่อน หรือเผด็จให้สวดทั้งหมด ถ้าให้สวดเป็นตอน ๆ พึงสวดตอนพระวินัยเริ่มต้น ด้วย **นโม** และบาลีพระวินัยปิฎกตาม **ข้อ ข.** แล้วหยุดถึงตอนท่านเผด็จให้สวด พระสูตร จึงสวดเฉพาะตอนบาลีพระสุตตันตปิฎก **ข้อ ค.** เท่านั้น ครั้นท่านเผด็จ ให้สวดพระอภิธรรมในวาระต่อไป ก็สวดเฉพาะตอนบาลีพระอภิธรรมเจดคัมภีร์ **ข้อ ฅ.** สองตอนหลังนี้ไม่ต้องตั้ง **นโม** อีก จบแต่ละตอนแล้วคงประนมมือฟังเทศน์ต่อไปจนจบ ไม่จำเป็นจริง ๆ ไม่ควรลุกออกก่อนเทศน์จบ

๔. เมื่อเทศน์จบแล้ว พระผู้เทศน์ซึ่งมีหน้าที่ **ยถา** อย่าพึง **ยถา** รอให้พระสงฆ์ ที่สวดแจ้งบังสุกุลก่อน (ในพิธีสวดแจ้งไม่ต้องมาตีกาฐ์อีกเพราะการสวดแจ้งเป็น

การสวดบทมาติการ่วมไปด้วยแล้ว) เมื่อบังสุกุลจบหากมีไทยธรรมอื่นอีกนอกจาก
ผ้าทอด ให้ถวายในระยะนี้ เสร็จแล้ว พระผู้เทศก์พึงตั้งพัด ยถา... อนุโมทนาบทธรรมาสน์
นั้น พระสงฆ์ทุกรูปพึงรับ สัพพัตติโย...อทาสี เม... และ ภวตุ สัพพมงคล... พร้อมกัน
พระผู้เทศก์รับไทยธรรมจากเจ้าภาพภายหลัง เป็นอันเสร็จพิธี.

พิธีสวดถวายพรพระ

ในงานทำบุญเลี้ยงพระต่อเนื่องจากพิธีเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นงานจัดทำสำเร็จวันเดียวหรือ ๒ วัน คือมีสวดมนต์เย็นก่อนหนึ่งวันแล้วรุ่งขึ้นจึงมีงานเลี้ยงพระก็ตาม ก่อนถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ในพิธี มีนิยมสวดถวายพรพระเป็นพิธีสงฆ์นำด้วย ถ้าในงานวันเดียวการสวดถวายพรพระนั้นให้ต่อท้ายพิธีสวดมนต์ แต่ถ้ามีพิธีสวดมนต์หลังเลี้ยงพระก่อนฉันพระสงฆ์ก็ต้องทำพิธีสวดถวายพรพระนำก่อนทุกครั้ง นี่เป็นธรรมเนียมในงานทำบุญเลี้ยงพระจะเว้นเสียมิได้ แต่พิธีสวดถวายพรพระตามธรรมเนียมนี้มีอยู่ ๓ อย่างคือ สวดถวายพรพระในกรณีสามัญ และสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ จะได้กล่าวระเบียบพิธีทั้ง ๒ นี้โดยลำดับ

ระเบียบพิธี

๑. การสวดถวายพรพระกรณีสามัญ ใช้ในงานทำบุญทั่วไปทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาประกอบพิธีสวดมนต์ในวันก่อน หรือที่จะให้ประกอบพิธีสวดมนต์หลังพิธีเลี้ยงพระในวันนั้นขึ้นนั่งยังอาสนะที่จัดไว้ในบริเวณพิธีพร้อมแล้ว ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระภิกษุสงฆ์นั้น พึงดำเนินพิธีดังนี้

- ก) เจ้าภาพจุดธูปเทียนหน้าบูชา ถ้าทำบุญหน้าศพ . จุดธูปเทียนหน้าศพด้วยก่อน แล้วอาราธนาศีล
- ข) หัวหน้าสงฆ์แจกสายสิญจน์แล้วตั้งพัด ถ้าเป็นงานทำบุญหน้าศพไม่มีวงสายสิญจน์ ไม่ต้องแจกสายสิญจน์ เริ่มตั้งพัดอย่างเดียวแล้วให้ศีล

ตามระเบียบ จบแล้ววางพัดเข้าที่ ทุกรูปประนมมือขึ้นพร้อมกัน ถ้ามีสายสิญจน์ด้วยพึงคล้องสายสิญจน์ที่ง่ามนิ้วแม่มือทั้งสองซึ่งประนมนั้นเหมือนกันทุกรูป ตามแบบสวดมนต์ที่กล่าวแล้ว ต่อนั้นหัวหน้าสงฆ์นำสวดบทถวายพรพระตามลำดับ คือ

๑) สวด **นโม...**

๒) สวด **อิติปิ โส...**

๓) สวด **พาหุ สหสสมภินิมิตตาวุธนต์...**

๔) สวด **มหาการุณโก...**

๕) สวด **ภวตุ สัพพมงคล...**

ค) ถ้ามีพิธีตักบาตรด้วย เช่น ในงานฉลองพระบวชใหม่ ในงานทำบุญ แต่งงาน เป็นต้น พอพระเริ่มสวดบท **พาหุ...** เจ้าภาพพึงลงมือตักบาตรในระหว่างนี้ และทุกๆ งานจะมีตักบาตรหรือไม่ก็ตาม พอพระเริ่มสวดบท **มหาการุณโก...** ก็ให้เตรียมยกภัตตาหารเข้าประจำที่พระสงฆ์ทันทีพอพระสงฆ์สวดจบเริ่มประเคนพระ หรือ เริ่มถวายทานตามนิยมแล้วคอยอังคาสพระสงฆ์ตลอดเวลาที่ฉัน เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว ถวายไทยธรรม พระสงฆ์ อนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธี

ถ้าในงานที่มีพิธีสวดมนต์ก่อนฉัน ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์พึงสวดบทถวายพรพระตั้งแต่บท **พาหุ...** ต่อท้ายพิธีสวดมนต์ไปจนจบ (บท **อิติปิ โส...** สวดมนต์ในบท **ธัมมคสูตร** แล้ว) เป็นการผนวกพิธีสวดถวายพรพระเข้าด้วยกันกับพิธีสวดมนต์ สวดพร้อมกันให้เสร็จไปในตัว

๒. การสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ ใช้ในงานพระราชพิธีที่ประกอบด้วยพระฤกษ์ เช่นพระฤกษ์โสกันต์ พระฤกษ์เกศากันต์ พระฤกษ์สร่งในพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น ในพระราชพิธีมีพระฤกษ์ดังกล่าวนี้ ระเบียบสวดถวายพรพระก่อนรับพระราชทานนั้น มีดังนี้

ก) สังฆการีอาราธนาศีล สมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะเป็นหัวหน้าสงฆ์แจกสายสิญจน์ แล้วตั้งพัดถวายศีล

ข) จบถวายศีลแล้ว ได้พระฤกษ์เจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมแตรสังข์ พระสงฆ์ทั้งนั้นเริ่มสวด

(๑) บท **ชยนโต...** ทลาย ๆ จบ จนเสร็จพิธี

(๒) บท **ภวตุ สัพพมงคล...**

จบแล้วพัก พอใกล้เวลาภัตตกิจฟังสวดถวายพรพระตามบท ตั้งแต่ **นโม... อิติปิ โส...** เป็นต้นไปจนจบอีกวารหนึ่ง แต่ถ้าเวลาพระฤกษ์อยู่หลังภัตตกิจ ก็ถวายศีลและสวดถวายพรพระอย่างในกรณีสามัญที่กล่าวแล้ว และทำภัตตกิจก่อน เสร็จแล้วได้เวลาพระฤกษ์จึงสวดบท **ชยนโต...** และบท **ภวตุ สัพพมงคล...** ในการประกอบพิธีตามพระฤกษ์นั้นแต่การสวดประกอบ พระฤกษ์เฉพาะพระฤกษ์หล่อพระ พระฤกษ์ยกยอดพระปราสาทและพระราชมณเฑียร และฤกษ์ยกช่อฟ้าโบสถ์วิหารการเปรียญ เป็นต้น นอกจากสวดบท **ชยนโต...** และ **ภวตุ สัพพมงคล...** ดังกล่าวนี้นี้ จะนิยมใช้วิธีสวดอีกแบบหนึ่ง คือ พอเริ่มต้นฤกษ์ก็สวด

(๑) บท **ทิวา ตปปติ อาทิจฺจ...**

(๒) บท **ชยนโต** ตัดเฉพาะขึ้น **สุนกขตต์...**

(๓) บท **ภวตุ สัพพมงคล...**

นอกนั้นสวดบทถวายพรพระก่อนภัตตกิจ อย่างเดียวกับที่กล่าวแล้ว

สำหรับงานประกอบฤกษ์ของสามัญชนทั่วไป เช่นงานมงคลโกนผมไฟ มงคลตัดจุก โดยประเพณีนิยมถือฤกษ์พระเวลาเข้าเป็นสำคัญ การสวดถวายพรพระของฝ่ายสงฆ์จึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นฤกษ์ พระสงฆ์พึงดำเนินพิธีไปแทรกโดยลำดับได้

จนถึงสวดบท **มหาการุณโก...** ให้สวดบทนี้ ไปยุติลงตรงคำว่า **โหด เต ชยมงคล** เท่านั้นก่อน ถ้ามีฤกษ์โหรประกอบด้วย ต้องรอเวลาอยู่จนได้ฤกษ์ หรือไม่มีฤกษ์โหรประกอบ ก็ต้องรอเวลาเพื่อให้เจ้าภาพเตรียมการประกอบพิธีของตนอยู่เช่นกัน พอพร้อมหรือได้ฤกษ์แล้ว พระสงฆ์ก็เริ่มสวดบท **ชยโนโต...** ต่อ และสวดบทนี้จบ ๑ หรือไม่น้อยกว่า ๓ จบ หรือช้าอยู่จนพิธีของฝ่ายเจ้าภาพเสร็จ ในที่สุดก็สวดบท **ภาวตุ สัพพมงคล...** จึงเป็นอันเสร็จพิธีถวายพรพระกรณีพิเศษนี้

พิธีอนุโมทนากรณีต่าง ๆ

ธรรมเนียมของพระภิกษุสามเณร เมื่อได้รับปัจจัยลาภ จะเป็นภัตตาหารหรือทานวัตถุใด ๆ ก็ตาม จากทายกทายิกาแล้ว ต้องทำพิธีอนุโมทนาทานของทายกทายิกานั้น ไม่ว่าจะได้รับรูปเดียวหรือหลายรูปร่วมกันก็ตาม ต้องอนุโมทนาทุกราว จะเว้นเสียมิได้ ถือว่าผิดพระพุทธานุญาต ต่างแต่ว่าอนุโมทนาต่อหน้าทายกทายิกานั้น หรืออนุโมทนาลับหลังเท่านั้น ธรรมเนียมนี้มีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ฉะนั้น การอนุโมทนาทานจึงเป็นพิธีประเพณีมาในหมู่สงฆ์ การประกอบพิธีอนุโมทนาลับหลังทายกทายิกามีกรณีเดียว คือ การบิณฑบาต ที่ต้องออกรับตามลำดับในสถานที่ทั่วไป กรณีนี้ไม่ต้องอนุโมทนาต่อหน้าในขณะรับ แต่กลับมาวัดฉันอาหารบิณฑบาตนั้นแล้ว ฟังอนุโมทนาหรือยกไปรวมอนุโมทนาในพิธีทำวัตรสวดมนต์ทุกตอนเช้าและตอนเย็นก็ได้ เป็นการอนุโมทนาลับหลัง ส่วนในกรณีอื่นนอกจากนี้ ควรทำพิธีอนุโมทนาต่อหน้าเสมอจึงจะชอบ วิธีอนุโมทนาดังกล่าวนี้นิยมเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “**สามัญอนุโมทนา**” และ “**วิเสสอนุโมทนา**” ทั้ง ๒ วิธีนี้จะได้อธิบายความหมายและระเบียบพิธีต่อไป

ระเบียบพิธี

๑. **สามัญอนุโมทนา** คือการอนุโมทนาที่นิยมใช้ปฏิบัติกันทั่วไปเป็นปกติไม่ว่างานใดก็ใช้อนุโมทนาอย่างนั้น ซึ่งมีระเบียบพิธีเป็นสามัญ ดังนี้

ก) อนุโมทนาในงานต่าง ๆ ร่วมกันหลายรูป ผู้เป็นหัวหน้าตั้งพูดว่าบท
ยถา... ถ้าไม่มีพัดพึงประนมมือว่า

ข) เมื่อจบบท ยถา... แล้ว รูปที่ ๒ นำนับ สัพพัตติโย...

ค) จบบท สัพพัตติโย แล้ว หัวหน้านำนว่า ภวตุ สัพพมมงคล...

ถ้าอนุโมทนารูปเดียว มีพัดก็ตั้งพัดว่าตั้งแต่บท ยถา... ติดต่อกันไปเป็นจังหวะๆ จนจบบท ภวตุ สัพพมมงคล... เมื่อไม่มีพัด ก็ประนมมือว่า นี่เป็นสามัญอนุโมทนาใช้ทั่วไป

๒. วิเสสอนุโมทนา คือ การอนุโมทนาด้วยบทสวดสำหรับอนุโมทนาเป็นพิเศษ เฉพาะทาน เฉพาะกาล และเฉพาะเรื่อง ซึ่งบทสวดพิเศษเฉพาะนี้แทรกสวดระหว่างดำเนินพิธีสามัญอนุโมทนาดังกล่าวแล้วคือ แทรกในระหว่างข้อ ข. กับข้อ ค. หมายความว่า พอว่าบท สัพพัตติโย... จบ ก็นำว่าบทอนุโมทนาพิเศษนี้แทรกต่อจบบทอนุโมทนาพิเศษนี้แล้ว จึงว่าบท ภวตุ สัพพมมงคล เป็นบทสุดท้าย

บทอนุโมทนาพิเศษเรียกว่า วิเสสอนุโมทนานี้ ที่เป็นบทนิยมเฉพาะทาน มีดังนี้

ก) อนุโมทนาอาหารบิณฑบาตทั่วไป นิยมใช้บท โภชนทานอนุโมทนาคาถา อายุโท พลโท ธีโร... บางที่ใช้บท มงคลจักรวาลน้อย ทั้งบทขึ้น สัพพพุทธานุภาเวน... หรือตัดขึ้นตั้งแต่ รตนตุดยานุภาเวน รตนตุดยเดชสา ทุกขโรคภยา เวรา... ก็มี สำหรับบทมงคลจักรวาลน้อยนี้ใช้เป็นวิเสสอนุโมทนาได้ทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะทานใด ๆ แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าพึงพิจารณาใช้

ข) อนุโมทนาวิหารทาน คือ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ โรงเรียน กุฏิ เสนาสนะที่อยู่อาศัยของสงฆ์ รวมทั้งเครื่องเสนาสนะมี เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้นด้วย ซึ่งทายกทายิกาสร้างถวายในวัด ตลอดถึงอนุโมทนาการสร้างวัด ทายิกาสร้างถวายในวัด ตลอดถึงอนุโมทนาการสร้างวัดทั้งวัดถวายสงฆ์ จะอนุโมทนาในคราวถวาย หรือในคราวฉลองก็ตาม นิยมใช้บท วิหารทานคาถา สัตถ์ อุณห์ ปฏิหนติ...

ค) อนุโมทนาการสร้างปูชนียวัตถุสถาน หรือถาวรวัตถุส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น พระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ ซ่อฟ้า ใบระกา และหนังสือ ธรรมวินัยถาวรวัด ตลอดจนที่บรรจุอัฐิ และฌาปนสถานเป็นต้น จะอนุโมทนาในการถวาย หรือในการฉลองวัตถุดังกล่าวนั้นก็ตาม นิยมใช้บท **อัครปสาทสูตร** **อัครโต** **เว ปสนนํ...** หรือบท **นิธิกัณ** **ทสูตร** ทั้งสูตร ขึ้น **นิธิ นิธติ ปริโส...** หรืออย่างย่อตัดขึ้นตั้งแต่ **ยสส** **ทาเนน สีเลน...** เป็นต้นไปก็ได้ เฉพาะบท **อัครปสาทสูตร** บางท่าน นิยมใช้ในการอนุโมทนางานทำบุญทั่วไปที่ไม่จำกัด ว่าทำบุญอะไรโดย เฉพาะ เช่น ทำบุญเลี้ยงพระสวดปริยัติธรรมในวัดเป็นต้นก็มี ทั้งนี้ แล้วแต่จะพิจารณาใช้โดยควร

บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะกาล ส่วนมากเกี่ยวด้วยกาลทานโดยเฉพาะ คือ ในกาลที่ทายกทายิกาถวายผ้าอาบน้ำฝน ผ้าวัสสาวาสิกตักบาตรน้ำผึ้ง ถวายผ้าอังสะ จีวร และผ้ากฐิน เหล่านี้ นิยมใช้บท **กาลทานสูตรตคาถา** **กาเล ททนต์ สปญญา...** แต่ถ้ากาลทานดังกล่าวนี้เป็นของหลวงเช่นในการพระราชทานผ้ากฐินเป็นต้น ระเบียบ ถวายอนุโมทนา ทั้งบทสามัญ และบทพิเศษ มีนิยมนดังนี้

ก) ตั้งพัดพร้อม หัวหน้าสงฆ์ว่าบท **ยถา...**

ข) รูปที่ ๒ นำว่าบท **สพฺพัตติโย...** พร้อมกัน

ค) หัวหน้าสงฆ์ว่านำเฉพาะรูปเดียวด้วยบท **เกณียานุโมทนาคาถา** **อคุติ** **หุตตํ มุขํ ยญญา...**

ฌ) รูปที่ ๒ นำรับ **กาลทานสูตรตคาถา** **กาเล ททนต์ สปญญา...** พร้อมกัน

ง) หัวหน้าสงฆ์ ถวายอดิเรก ตามธรรมเนียม

จ) รูปที่ ๒ นำรับ **ภวตุ สพฺพมงคล...** พร้อมกัน

ส่วนบทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะเรื่อง มีหลายเรื่องด้วยกันดังต่อ

- ก) อนุโมทนาในงานทำบุญเป็นปีตามที่เคยทำเป็นประจำทุกปี นิยมใช้บท **อาทิตยสูตรคาถา ภูตดา โภคา ภตา ภจจา...**
- ข) อนุโมทนาในการทำบุญอายุใหญ่ สวดนพเคราะห์ มีพิธีโหรีบูชาเทวดา และในพระราชพิธีสมโภชพระมหากษัตริย์ ในงานพระราชพิธี ฉัตรมงคล และในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา นิยมใช้บท **เทวดาทิสสัททักขิณานุโมทนาคาถา ยสุมิ ปเทเส กปเปติ...** และบท **เทวดาทิสัมมัตตนคาถา ยานีธ ภูตานิ สماعيل...** ต่อกัน ถ้าในงาน หรือในพระราชพิธีนั้น มีน้ำมนต์ตั้งเทียบไว้เพื่อให้ทำน้ำพระพุทธรูปมนต์ อีกนิยมสวดบท **ปริตตกรณปาฐะ ยาวตา สดดา...** สำหรับทำน้ำมนต์ ต่อจากบท **เทวดาทิสัมมัตตนคาถา** ด้วย
- ค) อนุโมทนาในงานทำบุญอายุครบรอบปีธรรมศก นิยมใช้บท **โส อตถลหุโร...** สำหรับชาย หรือ **สา อตถลหุธา...** สำหรับหญิง แล้ว ต่อด้วยบทมงคล จักรวาฬน้อย
- ฌ) อนุโมทนาในงานบรรพชาอุปสมบท หรืองานฉลองพระบวชใหม่รูปเดียว ใช้ **โส อตถลหุโร...** หลายรูปใช้ **เต อตถลหุธา...** บทเดียว
- ง) อนุโมทนาในงานมงคลสมรส นิยมใช้บท **โส อตถลหุโร...** บท **สา อตถลหุธา...** และบท **เต อตถลหุธา...** ควบกันทั้ง ๓ บท กับต่อท้ายด้วย บทมงคลจักรวาฬน้อย
- จ) อนุโมทนาในงานแจกประกาศนียบัตร เป็นต้น .ซึ่งร่วมกันหลายคน นิยมใช้บท **เต อตถลหุธา...** ต่อท้ายด้วยบทมงคลจักรวาฬน้อย
- ฉ) อนุโมทนาในงานอวมงคลเกี่ยวกับศพ มีนิยมใช้บท **ติโร กุชทกัณท์** แตกต่างกัน คือ
ถ้าในงานทำบุญหน้าศพทุกกรณี ขึ้น **อหาสี เม อกาสี เม...**

ถ้าในงานทำบุญอุทิศทุกกรรม ขึ้น **อวย จ โข ทกขิณา ทินนา...**

ถ้าในงานทำบุญ บุปผเปตพลีทาน เช่นในวันสารท เป็นต้น มักใช้สวด
เต็ม ขึ้น **ติโรกฺขเตสฺ ติฏฺฐนติ...** หรือจะย่อขึ้น **อวย จ โข ทกขิณา
ตินนา... ก็ได้**

สำหรับการถวายทานอื่น ๆ นอกจากที่ระบุเฉพาะทาน เฉพาะกาลและ
เฉพาะเรื่องนี้ บทวิสสอนุโมทนา ถ้าจะใช้ด้วย มักใช้บทมงคลจักรวาลน้อยกันเป็นพื้น
จะใช้บทใดนอกเหนือจากที่กล่าวนี้ ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในงานนั้นๆ พึงพิจารณานำสวด
ตามสมควร.

พิธีมีพระธรรมเทศนา

การจัดให้มีพระธรรมเทศนา หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “มีเทศน์” คือ มีการแสดงธรรมฟังกันในที่ประชุมตามโอกาสอันควร นับเป็นบุญพิธีที่นิยมสำคัญประการหนึ่ง ส่วนมากนิยมผนวกเข้าในการทำบุญงานต่าง ๆ มีทั้งในการทำบุญงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานฉลองอายุ ฉลองพระบวชใหม่ และฉลองวัดถุต่าง ๆ ที่สร้างหรือก่อสร้างเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศลถาวร ตลอดถึงงานศพ งานทำบุญอุทิศเป็นต้น แม้ไม่ต้องมีงานทำบุญอะไร ก็นิยมจัดให้มีขึ้นเพื่อฟังกันตามกาลตามวาระหรือตามโอกาสเหมาะก็มี เช่น ที่จัดให้มีในวัด หรือตามศาลาโรงธรรมประจำในวันธรรมสวนะ และวันอุโบสถเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดบุญทางจิตใจและสติปัญญาแก่ผู้ฟัง เมื่อได้ฟังเสมอ ๆ จะได้เป็นคนมีจิตใจผ่องใสไม่กระด้างและเกิดความรู้เฉลียวฉลาดในทางธรรมปฏิบัติด้วยช่วยให้สังคมมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันสงบเยือกเย็นได้ท่ามกลางสมควร ฉะนั้นการมีพระธรรมเทศนาก็เป็นประเพณีนิยมของพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาเนิ่นนาน ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลถือกันว่า พระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่ได้ยั่งยืนก็ด้วยมีการประกาศเผยแผ่พระพุทธธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง และการประกาศเผยแผ่นี้แหละคือการจัดให้มีพระธรรมเทศนาในโอกาส อันควรส่วนหนึ่งนั่นเอง ปัจจุบันนี้การมีพระธรรมเทศนามี ๒ อย่าง คือ เทศน์ธรรมดาโดยผู้เทศน์แสดงรูปเดียวอย่างหนึ่ง เทศน์ปฐกวิสัชนา โดยผู้เทศน์ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปแสดงร่วมกันเป็นธรรมสากัจฉาอย่างหนึ่งและการมีเทศน์นี้ได้เกิดเป็นประเพณีนิยมทำกัน ๔ ลักษณะ เรียกสั้น ๆ ดังนี้

(๑) มีเทศน์ในงานทำบุญ

(๒) มีเทศน์ตามกาลนิยม

(๓) มีเทศน์พิเศษ

(๔) มีเทศน์มหาชาติ

แต่ละลักษณะมีระเบียบพิธีไม่เหมือนกันทั้งระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายบรรพชิตผู้แสดงธรรม จะได้ชี้แจงให้ทราบพอเป็นหลักแต่ละลักษณะต่อไป

๑. มีเทศน์ในงานทำบุญ

งานทำบุญที่นิยมมีเทศน์ หรือมีพระธรรมเทศนาผนวกด้วยนั้นสำหรับงานมงคลส่วนใหญ่กำหนดหลักนิยมจัดให้มีกันเฉพาะงานเกี่ยวกับการฉลองเป็นพื้นจะเป็นฉลองอะไรก็ตามที่เรียกว่าทำบุญฉลองแล้ว ถ้าเจ้าภาพมีศรัทธา จะจัดให้มีเทศน์ผนวกด้วยก็ได้ ทำบุญมงคลอย่างอื่นไม่ใคร่นิยม แต่ก็ไม่ห้าม อาจจัดให้มีได้แล้วแต่ความเหมาะสม การมีเทศน์ในงานมงคลนี้ นิยมทำเป็นรายการสุดท้ายของงานทำบุญ หมายความว่าเมื่อมีเทศน์แล้วเป็นอันหมดรายการทำบุญของงานนั้น ปกติงานทำบุญฉลองก็มักมีระเบียบงาน คือ เจริญพระพุทธมนต์ กับเลี้ยงพระ จะทำเป็นงานวันเดียวกันโดยเจริญพระพุทธมนต์ก่อนนั้นหรือทำเป็นงานสองวันโดยมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อน วันหนึ่งรุ่งขึ้นเลี้ยงพระเช้าหรือเพลก็ตามหลังเวลาเลี้ยงพระแล้วจึงมีเทศน์ต่อเป็นสุดท้าย ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดามีได้ท้ายรายการทั้งก่อนเพลและหลังเพลเพราะเทศน์ธรรมดาใช้เวลาแสดงประมาณหนึ่งชั่วโมงหรือครึ่งชั่วโมงก็จบ แต่ถ้าเป็นเทศน์ปฐกวิสัชนาแล้วนิยมมีตอนหลังเพลเป็นพื้น เพราะเทศน์หลายธรรมาสน์ใช้เวลามากตั้งแต่ ๒ ชั่วโมงขึ้นไปจึงจะพอ

ส่วนงานอวมงคล นิยมมีเทศน์ผนวกงานได้ทุกกรณีทั้งชนิดเทศน์ธรรมดาและเทศน์ปฐกวิสัชนา ตามแต่โอกาสอำนวย ปกติถ้าเป็นงานทำวันเดียวก็จัดให้มี

เทศน์เป็นรายการสุดท้ายอย่างงานมงคลที่กล่าวแล้วแต่ถ้าเป็นงานทำ ๒ วันอาจจัดให้มีเทศน์ท้ายสวดมนต์เย็นวันต้นงานเลยก็ได้ทั้งนี้ แล้วแต่ความเหมาะสมสำหรับระเบียบพิธีมีเทศน์ในงานทำบุญนี้ มีคล้ายกันดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

ก) ฝ่ายเจ้าภาพ เมื่อศรัทธาจะจัดให้มีเทศน์ ในงานทำบุญของตนไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคลใดๆ ดังกล่าวและเมื่อตกลงจะให้มีในวันไหนของงานในเวลาใดแล้วต้องตระเตรียมการเป็นพิเศษเพิ่มจากการเตรียมงานทำบุญดังกล่าวแล้วในศาสนพิธีเล่ม ๑ เล็กน้อยคือ เริ่มอาราธนาพระผู้แสดงตามความต้องการ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดา ต้องการพระรูปใดแสดง จะให้แสดงเรื่องอะไรหรือแล้วแต่ท่านผู้แสดงก็ต้องแจ้งความประสงค์ให้ผู้แสดงทราบ การอาราธนาพระเทศน์นี้นิยมทำเป็นหนังสืออาราธนาแบบเดียวกับอาราธนาพระเจริญพระพุทธมนต์ ดังกล่าวแล้วในเล่ม ๑ แต่การเทศน์ธรรมดาในงานศพ บางแห่งเช่น ในกรุงเทพฯ นิยมมีพระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถาต่อท้ายเทศน์ด้วย ถ้าต้องการให้มีสวดธรรมคาถาท้ายเทศน์ในงานศพ ควรเผด็จพระผู้เทศน์ให้จัด โดยแจ้งความในหนังสืออาราธนาด้วย สำหรับเทศน์ ปุจฉาวิสัชนา ก็ต้องทำหนังสืออาราธนาผู้แสดงเช่นเดียวกัน อาราธนาผู้แสดงและกำหนดเรื่องแสดงไว้ตามความต้องการ เมื่อไม่รู้ว่าจะให้แสดงเรื่องอะไรจึงจะเหมาะกับงาน ควรปรึกษาท่านผู้รู้ หรือพระนักเทศน์รูปใดรูปหนึ่งที่ตนประสงค์จะให้แสดงก่อนก็ได้ แล้วจึงทำหนังสืออาราธนาภายหลัง

ในวันเตรียมงาน ต้องเตรียมธรรมาสน์ สำหรับเทศน์ธรรมดาจะใช้ธรรมาสน์เตี้ยแบบเตี้ยปาติโมกข์ หรือธรรมาสน์ปาติโมกข์ ยี่มมา

จากโรงอุโบสถก็ได้ เตรียมไว้ ตั้งหัวอาสน์สงฆ์ต่อจากโต๊ะหมู่บูชา ในเมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ในงานทำบุญวันนั้นแล้ว ถ้าเป็นงานศพมีสวดพระธรรมคาถาท้ายเทศน์ด้วย ก็ต้องเตรียมตู้พระธรรมสำหรับตั้งหน้าพระสวด ซึ่งจะยืมได้จากวัด และเครื่องบูชาหน้าพระสวดตั้งต่อจากตู้พระธรรมออกมา เครื่องบูชานี้ มีพานดอกไม้หนึ่งพาน ตั้งกลางจะเพิ่มแจกันปักดอกไม้ตั้ง ๒ ข้างพานอีก ๑ คู่ก็ได้ ถัดดอกไม้ออกมาตั้งกระถางธูปกลาง ตรงกับพานดอกไม้แล้วตั้งเชิงเทียน ๑ คู่สองข้างกระถางธูปนั้น เครื่องบูชาดังกล่าวนี้อาจจัดตั้งบนโต๊ะยาวขนาดไม่สูงกว่าตู้พระธรรม หรือจะตั้งกับพื้นปูผ้าขาวหน้าตู้พระธรรมก็ได้แล้วแต่จะจัด ที่พระสวดดังกล่าวนี้นิยมจัดบนอาสน์สงฆ์ต่อธรรมาสน์เทศน์มาพอสมควร (แต่ถ้าเป็นพระราชพิธีในวังมีที่สำหรับพระสวดจัดต่างหากเรียกว่า “สร้าง” จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) สำหรับเทศน์ปฐณาวิสาขนาจะใช้ธรรมาสน์เตี้ยดังกล่าวนี้ธรรมาสน์หนึ่ง แล้วหาธรรมาสน์สูงขนาดเมื่อตั้งกับพื้นในบริเวณพิธีแล้วไม่สูงกว่าธรรมาสน์เตี้ยที่ตั้งบนอาสน์สงฆ์มาตั้งให้ครบจำนวนผู้แสดง ถ้าหาธรรมาสน์จริงๆ ไม่ได้จะใช้โต๊ะสูงแทน หรือต่อธรรมาสน์ขึ้นใช้ชั่วคราวโดยเฉพาะ ตามจำนวนผู้แสดงก็ได้ เทศน์ ๒ รูป ตั้งธรรมาสน์หันหน้าเข้าหากัน ระยะห่างกันพอสมควร เทศน์ ๓ รูป ตั้งธรรมาสน์เป็น ๓ มุม ทุกรูปกว่านี้ ตั้งตามความเหมาะสมโดยสมควร

ถึงเวลามีเทศน์ในวันงาน เมื่อการจัดธรรมาสน์และการอื่นๆ พร้อมแล้ว พระผู้แสดงและผู้ประชุมฟังพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดเทียนใหญ่แล้วนำไปตั้งบนธรรมาสน์ หรือจุดเทียนประจำธรรมาสน์เป็นสัญญาณเริ่มการมีเทศน์ พระขึ้นธรรมาสน์เรียบร้อยแล้ว ถ้าเทศน์มีต่อจาก

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์หรือสวดมนต์เย็น ติดเนื่องกันโดยไม่มีพิธีใดๆ ขึ้น และการอาราธนาศีลก่อนเริ่มบุญพิธี ได้มีมาแล้ว ตั้งแต่เริ่มเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ไม่ต้องอาราธนาศีลก่อนเทศน์เริ่มต้นด้วยอุบาสกอาราธนาธรรมและเริ่มแสดงธรรมเลย แต่ถ้ามีเทศน์ต่อเลี้ยงพระ พิธีทำบุญเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ และเลี้ยงพระเสร็จสิ้นขาดตอนไปแล้ว การมีเทศน์ต่อถือว่าเป็นบุญพิธีตอนใหม่ นิยมเริ่มต้นด้วยอุบาสกอาราธนาศีล พระให้ศีลและรับศีล จบแล้วจึงอาราธนาธรรมแล้วเริ่มแสดงธรรม เมื่อจบการแสดงธรรม ถ้ามีสวดธรรมคาถาต่อท้ายในงานศพเจ้าภาพ ต้องจุดธูปเทียนบูชาหน้าพระสวดด้วย สวดจบแล้วถวายไทยธรรม พระอนุโมทนา และกรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธีฝ่ายเจ้าภาพ

- ข) ฝ่ายพระผู้เทศก์ เมื่อรับอาราธนาแล้ว พึงเตรียมและจัดการตามสมควรเพื่อให้งานของเจ้าภาพเสร็จได้ตามความประสงค์ถ้าเทศน์ธรรมดางานมงคล จะเรียบเรียงเรื่องเทศน์ไปแสดงหรือคัดจากของเก่าที่ท่านเรียบเรียงไว้แล้วแสดงก็ได้ หรือถ้าสามารถจะแสดงด้วยปฏิภาณของตนเองโดยไม่อ่าน ก็แล้วแต่เหมาะ การแสดงด้วยปฏิภาณนี้ต้องเป็นผู้ชำนาญจริง ๆ จึงควรทำ เพราะงานของเจ้าภาพเป็นพิธี ถ้าแสดงปฏิภาณไม่ดีอาจก่อให้เกิดความอึดอัดหรือเบื่อหน่ายแก่สมาคม ข้อนี้ต้องระวัง ถึงวันแสดงไม่ว่าจะแสดงโดยอ่านหรือด้วยปฏิภาณก็ตามจะต้องเตรียมคัมภีร์ใบลานห่อผ้าสำหรับห่อ หรือใส่ตู้คัมภีร์กับพัดสำหรับให้ศีลและอนุโมทนาไว้ให้พร้อม และไปยังบริเวณพิธีในงานให้ถึงก่อนกำหนดเวลาพอสมควร การไปจะไปโดยวิธีใดก็ตาม เมื่อถึงบริเวณงานมีธรรมเนียมพิธีโบราณอย่างหนึ่งว่าศิษย์ผู้ติดตามจะต้องแบกคัมภีร์พาตปาซ้ายประคองคัมภีร์ด้านล่างด้วย

มือซ้ายอย่างท่าแบกอาวุธของทหารทั่วไป มือขวาถือพัตตั้งทาบกับตัวท่อยมือลง เดินนำหน้าพระเข้าสู่บริเวณพิธี ธรรมเนียมนี้ถือกันว่าเป็นการยกย่องพระธรรมให้อยู่หน้าพระสงฆ์นั่นเอง ฝ่ายเจ้าภาพต้องคอยต้อนรับ ถ้ายังไม่ถึงเวลาเทศน์ก็ให้วางคัมภีร์ไว้ในที่ที่สมควรก่อน หรือจะนำขึ้นวางบนธรรมาสน์เลยก็ได้ ถ้าวางที่อื่นก่อน ต้องนำคัมภีร์ขึ้นวางบนธรรมาสน์ เมื่อถึงเวลาเทศน์ก่อนพระขึ้นธรรมาสน์ และวางข้างขวาของพระผู้เทศน์

พอได้เวลาเทศน์เจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ ซึ่งแต่ก่อนใช้สำหรับให้พระผู้เทศน์ได้แสงอ่านหนังสือเทศน์ ปัจจุบันนี้เทียนประจำธรรมาสน์ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างนั้นแล้ว กลายเป็นธรรมเนียมไป การจุดเทียนประจำธรรมาสน์ของเจ้าภาพนี้เป็นเครื่องหมายให้พระผู้เทศน์ขึ้นธรรมาสน์โดยไม่ต้องนิมนต์ไปในตัว เพราะฉะนั้นพอสังเกตเห็นเจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ ก็ถือพัตขึ้นธรรมาสน์ทันที วางพัตไว้ข้างซ้ายปรกตินิยมนั่งบนธรรมาสน์แบบพับเพียบ แต่ถ้าไม่สะดวกอย่างไรจะนั่งขัดสมาธิบนธรรมาสน์แสดงก็ได้ เมื่อเจ้าภาพกล่าวคำอาราธนา ก็เริ่มพิธีได้ คือ ถ้าอาราธนาศีล ก็ตั้งพัตและให้ศีลก่อน จบแล้วจึงคลี่คัมภีร์ในขณะที่เจ้าภาพอาราธนาธรรมแต่ถ้าเจ้าภาพเริ่มอาราธนาธรรมในพิธีที่ติดต่อกับการเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์โดยไม่ต้องรับศีลใหม่ดังกล่าวแล้ว ก็คลี่คัมภีร์แสดงธรรมตามระเบียบต่อไป

ระเบียบแสดงธรรมในงาน

- ๑) จับคัมภีร์โบลานขึ้นประคอง ระหว่างมือทั้งสองที่ประนมแค่ออกแล้ว บอกคำกราธตามธรรมเนียม ทั้งคำบาลีและคำแปลตามแบบที่จะกล่าวข้างหน้า

๔) พอจบคำบอกศักราชก็ตั้ง **นโม เทศน์** คงประนมมืออยู่อย่างเดิมถ้า เทศน์อ่านคัมภีร์ ให้คลี่มือแยกห่างจากกันในขณะที่จะตั้ง **นโม** ครั้งที่ ๓ แล้วใช้นิ้วแม่มือทั้งสองพลิกใบลาน เริ่มอ่านนิเชบตให้ติดต่อกับ **นโม** ต่อจากนั้นอ่านแสดงไปตามลีลาการเทศน์จนจบ แต่ถ้าเทศน์ ด้วยปฏิภาณไม่ต้องขยายมือทำประนมออก คงประนมมือประคอง คัมภีร์อยู่เช่นนั้นจนกว่าจะว่านิกเชบตจบ เมื่อนิเชบตจบแล้ว จึงคลี่มือแยกห่างจากกันแล้วปฏิบัติเช่นเดียวกับเทศน์อ่านคัมภีร์ มี ต่างแต่ไม่ต้องพลิกใบลานต่อๆ ไปอย่างนี้ก็ได้ หรือจะใช้วิธีประนมมือ ประคองคัมภีร์ตลอดไปจนจบก็ได้ แต่ที่นิยมกันทั่วๆ ไปนั้น นิยม ใช้วิธีต้น

๓) เทศน์จบแล้ว เก็บใบลานเข้าที่ดังเดิม แล้วตั้งพัดอนุโมทนาด้วยบท **ยถา** บทธรรมาสน์เสร็จ แต่ถ้าเป็นเทศน์งานอวมงคล มีพระสวด รับเทศน์ต่อท้าย ไม่ต้อง **ยถา** บทธรรมาสน์ ถือพัดลงม้านั่งยังอาสนะ ข้างล่าง ร่อนอนุโมทนาเมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว พร้อมกับพระสงฆ์ ที่สวดรับเทศน์ เป็นอันเสร็จพิธีเทศน์ธรรมดา

การเทศน์บูชาวิสาขนา ก็อนุโลมตามระเบียบนี้ มีแยกแต่เพียงแบ่งกัน ดำเนินงานพิธี คือ เทศน์ ๒ รูป ผู้อาวุโสให้ศีลและบอกศักราช อีกรูปหนึ่งแสดง อาณิสสหน้าธรรมาสน์ตามธรรมเนียมแล้วสมมติหน้าที่ต่อหน้าจึงเริ่มเรื่องบูชาวิสาขนา กันจนจบ แล้วรูปบูชาหรือผู้อาวุโสสรุปท้ายเทศน์ จบแล้วอีกรูปหนึ่ง (ตามปกติ รูปที่เป็นผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่กว่า) **ยถา...สพพิติโย...** เป็นอันเสร็จพิธี

แต่ถ้าเทศน์มากกว่า ๒ รูป ก็ให้ผู้เทศก์ตกลงแบ่งหน้าที่ดำเนินพิธีกันก่อน ขึ้นธรรมาสน์ ซึ่งธรรมเนียมเทศน์บูชาวิสาขนา มีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินกันดังกล่าว มาแล้ว ประมวลได้ดังนี้

- ๑) ให้ศีล
- ๒) บอกสังฆราช
- ๓) แสดงอานิสงส์หน้าธรรมาสน์
- ๔) สมมติหน้าที่พระธรรมกถึก
- ๕) สรุปความท้ายเทศน์
- ๖) อนุโมทนาด้วยบท ยถา...สพฺพัตติโย

ระเบียบพิธีการเทศน์ดังกล่าวนี้ กล่าวแต่สาระสำคัญตามที่นิยมกันทั่วไป ในปัจจุบันอาจมีพิธีปลีกย่อยเฉพาะเป็นแบบอย่างอริยกะ ของ พระธรรมกถึกบางท่าน ก็ได้ ซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้

๒. มีเทศน์ตามกาลนิยม

มีเทศน์ตามกาลนิยมก็คือ เทศน์ในวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทาง พระศาสนาเป็นพิเศษ เช่นวันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันมาฆบูชาและวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น เทศน์ตามกาลนิยมนี้ปรกติมีในวัด อาจมีชุมนุมหรือสมาคมร่วมกันจัดให้มี ในที่แห่งอื่นจากวัดบ้าง แต่ถ้าปรารภกาลนิยมแล้วก็เรียกว่าเทศน์ตามกาลนิยมทั้งสิ้น พิธีฝ่ายคฤหัสถ์จะพึงปฏิบัติในกาลนิยมต่าง ๆ ได้กล่าวแล้วในเรื่องพิธีวันธรรมสวนะ และพิธีเวียนเทียนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะไม่กล่าวซ้ำอีก ในที่นี้จะชี้แจงแต่ ระเบียบพิธีฝ่ายพระผู้เทศก์เท่านั้น ซึ่งคล้ายกับที่กล่าวมาแล้วตอนต้น ดังนี้

ระเบียบพิธี

- ก) พอถึงกำหนดเทศน์ อุบาสกจุดเทียนประจำธรรมาสน์แล้วพระผู้เทศก์ ขึ้นธรรมาสน์
- ข) ขึ้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นเทศน์กัณฑ์เช้า ซึ่งนิยมเรียกกันว่า “เทศน์-กัณฑ์อุโบสถ” อุบาสกจะอาราธนาศีล ๕ หรือ ศีลอุโบสถ ต้องให้ศีล

ตามอาราธนา บอกศักราช แต่ถ้าเป็นกัณฑ์บายหรือกัณฑ์ในเวลาอื่น ไม่มีรับศีล และไม่ต้องให้ศีลไม่ต้องบอกศักราช เพราะถือว่าได้บอกมาแต่ตอนเช้าแล้ว

- ค) เมื่ออุบาสกอาราธนาธรรมจบ เริ่มพิธีแสดงธรรมต่อไป
- ฌ) เทศน์จบ ถ้าเป็นกัณฑ์ อุโบสถ ไม่ต้องอนุโมทนา แต่ถ้าเป็นกัณฑ์อื่น ฟังพิจารณาตามควร ถ้ามีถวายไทยธรรม ฟังอนุโมทนาให้เสร็จบนธรรมาสน์แล้วลง ถ้าไม่มีถวายไทยธรรมจะไม่อนุโมทนาก็ได้

๓. มีเทศน์พิเศษ

การมีเทศน์พิเศษ หมายถึงเทศน์ที่จัดให้มีเป็นพิเศษนอกจากงานทำบุญ นอกจากที่มีตามกาลนิยม เช่น เทศน์สอนประชาชน เทศน์อบรมคนเป็นหมู่คณะโดยเฉพาะและเทศน์ไตรมาสที่มีผู้นิยมจัดตามวัด ตามบ้านหรือชุมนุมใหญ่ๆ เพื่อฟังกันทุกวันในระหว่างพรรษา เป็นต้น การเทศน์พิเศษดังกล่าวนี้ ระเบียบพิธีต่างๆ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระผู้เทศน์ฟังพิจารณาปฏิบัติตามสมควร โดยนัยที่กล่าวแล้วใน ๒ กรณีข้างต้นนี้เพราะไม่มีระเบียบตายตัวแน่นอนนัก

๔. มีเทศน์มหาชาติ

เทศน์มหาชาติ คือ เทศนาเวสสันดรชาดก เป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณกาลพิธีหนึ่ง ส่วนมากจัดให้มีในวัด เป็นหน้าที่ของชาวบ้านและวัดนั้นๆ จะตกลงร่วมกันจัด ปกตินิยมจัดให้มีหลังฤดูทอดกฐินผ่านไปแล้ว จนตลอดฤดูเหมันต์ จะจัดวันใดก็ได้แล้วแต่เหมาะและปรกตินิยมจัดเป็นงาน ๒ วัน คือ วันเทศน์เวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์วันหนึ่ง วันเทศน์จตุราริยสัจจกถาท้ายเวสสันดรชาดกอีกวันหนึ่ง วันแรกเริ่มงานด้วยพิธีทำบุญตักบาตรพระทั้งวัด หรือเลี้ยงพระตามจำนวนที่เห็นสมควร แล้วเริ่มเทศน์เวสสันดรชาดกตามแบบเทศน์ต่อกันไปจนสุด

๑๓ กัณฑ์ถึงเวลากลางคืน บางแห่งลัดปีพาทย์ประโคมระหว่างกัณฑ์หนึ่ง ๆ ตลอด ๑๓ กัณฑ์ด้วย วันรุ่งขึ้นทำบุญเลี้ยงพระเช้าอีกแล้วมีเทศน์จตุราริยสังจกกาในระหว่างเพล จบแล้วเลี้ยงพระเพลเป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้ากัณฑ์จตุราริยสังจกกาจัดให้เทศน์โดยปุจฉาวิสัชนา มักนิยมให้มีหลังเพลแล้วในปัจจุบัน ท่านจัดมากวันกว่านี้ก็มี แล้วแต่ศรัทธาของทายกและวัดผู้จัด (แยกไปจากคฤดีเดิมที่กำหนดให้ฟังวันเดียวจบ) โดยแบ่งเทศน์เวสสันดรชาดกออกเป็นวัน ๆ ต่อกันไป จนยุติด้วยเทศน์จตุราริยสังจกกา ระเบียบพิธีในการเทศน์มหาชาตินี้ มีสิ่งที่นิยมกันเป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

ระเบียบพิธี

- ก) ตกแต่งบริเวณพิธี ให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในบริเวณป่าตามท้องเรื่อง เวสสันดรชาดก นาดันทกล้วยต้นอ้อยและกิ่งไม้มาผูกตามเสา และรอบ ๆ ธรรมาสน์ให้ครีมี ประดับธงทิว และฉัตร ราชวัติ ตามสมควร
- ข) ตั้งชั้นสาครใหญ่ หรืออ่างใหญ่ที่สมควรก็ได้ใส่น้ำสะอาดเต็มสำหรับ ปักเทียนบูชาประจำกัณฑ์ในระหว่างพระเทศน์ น้ำในภาชนะที่ตั้งนี้ เสร็จพิธีแล้วถือกันว่าเป็นน้ำพุทธมนต์ที่สำคัญประการหนึ่งภาชนะ น้ำนี้ตั้งหน้าธรรมาสน์ กลางบริเวณพิธี
- ค) เตรียมเทียนเล็ก ๆ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม แล้วนับแยกจำนวนเป็น มัด ๆ หนึ่งมีจำนวนเท่าคาถาของกัณฑ์หนึ่ง ๆ ซึ่งไม่เท่ากันแล้วทำเครื่องหมายให้รู้ไว้ว่ามัดไหนจำนวนเท่าไร สำหรับบูชาคาถากัณฑ์ใด ถึงคราวเทศน์กัณฑ์นั้นจะได้หยิบมัดนั้นออกจุดบูชาติดรอบ ๆ ภาชนะ น้ำ ต่อกันไปจนจบกัณฑ์ให้หมดมัดพอดี ครบ ๑๓ กัณฑ์ก็ถ้วน จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม เท่าจำนวนคาถา บางแห่งนิยมทำธงเล็ก ๆ ๑,๐๐๐ คัน แบ่งจำนวนเท่าคาถาประจำกัณฑ์อย่างเทียน แล้วปักธงบูชาระหว่าง กัณฑ์บนหยวกกล้วย หรือที่ใด ๆ เพิ่มอีกอย่างหนึ่งก็มี แต่เสร็จแล้ว

ซึ่งไม่ได้ผลอย่างน้ำที่ปักเทียนเป็นน้ำมันต์จึงไม่มีใครนิยมกันนัก การ
จุดเทียนหรือปักธูปบูชาภัณฑ์ดังกล่าวนี้ เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพผู้รับ
ภัตต์นั้น ๆ พึงปฏิบัติในที่บางแห่งท่านจัดดอกบัวพันดอกเข้าไปในพิธี
บูชาด้วยก็มี

นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องของพระผู้เทศก์สำหรับเทศน์เวสสันดรชาดกตาม
แบบที่กำหนดไว้ มีวิธีเทศน์เป็นทำนองโดยเฉพาะ จะต้องได้รับฝึกและศึกษาต่อท่าน
ผู้ทรงคุณวุฒิทางนี้เป็นพิเศษ จึงจะรู้วิธีการเทศน์ตลอดฉะนั้น จึงพันวิสัยที่จะแนะนำ
ในที่นี้ ส่วนการเทศน์จตุราริยสัจจกถา มีระเบียบพิธีอย่างเทศน์ในงานดังกล่าวแล้ว
ข้างต้น พึงพิจารณาใช้โดยควร

หมวดที่ ๓ ทานพิธี (๒)

เรื่องทานพิธีจะกล่าวในที่นี้ เป็นเรื่องราวรายละเอียดพร้อมทั้งเหตุผลต่าง ๆ ของท่านที่นิยมถวายกันทั่วไป ซึ่งแสดงค่าถวายไว้ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ แล้ว เพื่อให้นักศึกษาได้ทราบความมุ่งหมายของแต่ละท่าน เป็นลำดับไป ดังต่อไปนี้:—

๑. เรื่องถวายสังฆทาน

สังฆทาน คือ ทานที่อุทิศแก่สงฆ์ มิได้เจาะจงแก่บุคคล โดยนิยมที่เข้าใจกันทั่วไปในเรื่องการถวายสังฆทานนี้ ก็คือการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ ไม่เกี่ยวกับการถวายทานวัตถุอย่างอื่น ๆ การจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์อย่างนี้เรียกกันว่าถวายสังฆทาน มีแบบแผนมาแต่ครั้งพุทธกาลแต่ในครั้งนั้นท่านแบ่งสังฆทานไว้ถึง ๗ ประการ คือ (๑) ถวายแก่หมู่ภิกษุ และภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๒) ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๓) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๔) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๕) ถวายแก่หมู่ภิกษุ ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๖) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๗) ร้องขอต่อสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไปรับแล้วถวายแก่ผู้นั้น แต่เดี๋ยวนี้มีไม่ครบทั้ง ๗ ประเภท มีแต่ถวายแก่หมู่ภิกษุอย่างหนึ่ง ถวายแก่ใคร ๆ ที่สงฆ์จัดให้ตามคำขออย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ในการถวายสังฆดังกล่าวนิยมตั้งพระพุทธปฏิมาเป็นประธานซึ่งอนุโลมเข้าในประเภทถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข และทานวัตถุที่จะถวายเป็นสังฆทาน มีภัตตาหารเป็นที่ตั้ง นอกนั้นจะมีของเป็นบริวารอื่น ๆ อีกตามสมควรก็ได้ หรือจะไม่มีเลยก็ได้

ข้อสำคัญของการถวายสังฆทานมีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่างเห็นแก่หน้าบุคคล ถ้าผู้รับเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ทายกไปเกิดความโสมนัส เลื่อมใสว่าได้ถวายผู้ที่ทรงคุณ เช่นนี้ก็เสียพิธีสังฆทาน ถ้าผู้รับเป็นผู้หาคุณธรรมมิได้ หรือประพฤติตัวเป็นอลัชชี ซึ่งทราบกันอยู่แล้วโดยแพร่หลาย ทายกไปเกิดโสมนัส เสียอกเสียใจ ก็เสียพิธีสังฆทานเช่นกัน ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใดก็ตาม เมื่อสงฆ์จัดมาให้ หรือเมื่อถึงเฉพาะหน้าในขณะที่ตั้งใจถวาย ผู้ถวายต้องตั้งใจต่อพระอริยสงฆ์คือ อุทิศถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ ซึ่งการนี้มีระเบียบพิธีนิยมกันดังนี้

๑) เมื่อทายกตั้งใจจะถวายสังฆทาน พึงเตรียมภัตตาหารใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จะมากน้อยอย่างไร หรือจะถวายก็รูปก็ได้ แล้วแต่ศรัทธาการเผด็จสงฆ์ นิยมกัน ๒ วิธี คือ เผด็จจากรูปที่ออกบิณฑบาตในตอนเช้าผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะนั้นให้ครบตามจำนวนที่ต้องการวิธี ๑ และเผด็จต่อภัตตาหารในวัดหรือเจ้าอาวาสให้จัดพระสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการไปรับ

๒) สถานที่ถวายถ้าเป็นในบ้าน ควรจัดห้องใดห้องหนึ่งที่เรียบร้อยถ้ามีพระพุทธรูป ควรตั้งที่บูชาด้วยพอสสมควร เพื่อพระสงฆ์ที่เผด็จโดยวิธีใดวิธีหนึ่งมาพร้อมแล้ว นำภัตตาหารที่จัดเตรียมไว้มาตั้งตรงหน้าพระสงฆ์ พร้อมแล้วสมาทานศีลก่อน โดยอาราธนาศีล แล้วรับสมาทานตามที่สงฆ์ท้วงหน้าให้ จบแล้วกล่าวคำถวายร่วมกันหลายคน ให้ผู้เป็นหัวหน้าว่าน่าเป็นวรรค ๆ แล้วผู้อื่นว่าตาม ควรว่าทั้งคำบาลีและคำแปลด้วย

๓) ในขณะที่กล่าวคำถวาย พระสงฆ์พึงประนมมือ พอกกล่าวคำถวายจบ พึงรับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวายพึงประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกันในขณะที่กล่าวคำถวายจบ) ครั้นแล้วประเคนภัตตาหารและของบริวาร (ถ้ามี) แก่พระสงฆ์ บทวิสสุตโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บทมงคลจักรวาลน้อยเป็นพื้น

๔) ขณะพระสงฆ์ว่า ยถา... ฟังกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี

๒. เรื่องถวายสลากภัตต์

สลากภัตต์ คือ ภัตตาหารที่ทายกทายิกาถวายตามสลาก นับเข้าในสังฆทาน สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ในอนุศาสน์แผนกนิสสัย ๔ ว่าเป็นอดีตเรกลาภส่วนหนึ่ง ครึ่งพุทธกาล ถวายกันโดยไม่นิยมกาลสุดแต่ศรัทธาเมื่อใดก็ถวายเมื่อนั้น แต่สมัยนี้ในประเทศไทยเรามักนิยมทำกันในเดือนที่มีผลไม้ต่าง ๆ บริบูรณ์มากจัดถวายภัตตาหารพร้อมด้วยผลไม้เหล่านั้น ๆ ด้วยสลาก เช่นจัดถวายหน้ามะม่วงชุกก็เรียกว่า สลากภัตต์มะม่วง ถวายหน้าทุเรียนชุก ก็เรียกว่า สลากภัตต์ทุเรียน เป็นต้น ระยะเวลาถวายสลากภัตต์นี้ส่วนมากตกระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๗ ก่อนเข้าพรรษาสงเคราะห์เข้าในการถวายผลอันเลิศที่เกิดแต่พืชในไร่ในสวนของตน ซึ่งนิยมกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่สลากภัตต์นี้ส่วนมากไม่ใช่ทายกทายิกาคนเดียวถวาย เป็นสังฆทานหมู่ซึ่งทายกทายิการ่วมกันทั้งหมู่บ้านถวาย จึงเป็นทานสามัคคีของชาวบ้าน

วิธีทำสลากภัตต์ ที่ทำกันเป็นประเพณีอยู่โดยมาก มีหัวหน้าทายกทายิกา ปาวร้องกันด้วยปากบั้ง ทำเป็นฎีกาบอกบุญเที่ยวแจกกันบ้าง แล้วกำหนดวันเวลาและสถานที่ตามแต่สะดวก ซึ่งส่วนมากถวายตามอารามในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือตามศาลาโรงธรรมอันมีในละแวกบ้านนั้น เมื่อถึงวันกำหนด ผู้รับสลากภัตต์ก็จัดภัตตาหารกับไทยธรรมซึ่งมักประกอบด้วยผลไม้ในฤดูนั้น ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของตนนำไปสู่สถานที่กำหนดไว้บางรายก็ทำอย่างครึกครื้นถึงแห่แห่นกันสนุกสนาน ครั้นประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแล้ว หัวหน้าทายกทายิกาก็ให้ผู้รับสลากภัตต์ทุกคนจับสลาก การจับสลากนั้น บางทีเขียนชื่อภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ ทั้งสิ้น หรือที่นิมนต์มาตามจำนวนกำหนด ลงในกระดาษทำเป็นธงม้วนไว้ให้ทายกทายิกาจับ เมื่อจับได้ชื่อ

รูปใดก็ถวายรูปนั้น บางทีเขียนเป็นเลข ๑ - ๒ - ๓ ไปจนเท่ากับจำนวนสงฆ์ที่จะรับ แล้วทำเป็นธงให้ทายกทายิกาจับจับได้แล้วก็เสียบไว้ที่ท้าวัตถุของตน ๆ ทำสลากอีกส่วนหนึ่งลงเลขจำนวนตรงกันกับที่ให้ทายกทายิกาจับไปแล้ว ม้วนเป็นชิ้นเล็ก ๆ ให้ภิกษุสามเณรจับ ถ้ารูปใดจับได้ตรงกับเลขของใครก็ให้ผู้นั้นถวายแก่รูปนั้น โดยนำไปตั้งไว้ตรงหน้าผู้รับ

เมื่อเสร็จพิธีจับสลากของทายกทายิกาแล้ว จึงกล่าวถวายสลากภัตต์พร้อมกัน พิธีถวายนั้น ให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ไป จบคำถวายเป็นภาษาบาลีแล้วควรว่าคำเป็นภาษาไทยด้วย เจ้าของสลากภัตต์ว่าตามทั้งคำบาลีและคำแปล จนกว่าจะจบคำถวาย

ในขณะที่กล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดพึงประนมมือ พอกล่าวคำถวายจบ รับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวาย พึงประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกันในขณะที่ถวายจบ) ถ้าในการถวายสลากภัตต์นั้นหัวหน้าทายกทำสลากอีกส่วนหนึ่งมีหมายเลขตรงกัน ให้ภิกษุสามเณรจับ ให้หัวหน้านำสลากนั้นให้ภิกษุสามเณรจับในตอนนั้น ถ้ากำหนดให้ฉันในที่ถวาย ก็ให้เจ้าของสลากประเคนภัตตาหารภิกษุสามเณรฉันเสร็จแล้ว จึงประเคนไทยธรรมที่ควรประเคนได้ แล้วพระสงฆ์อนุโมทนา วิเสสนุโมทนา ใช้บทมงคลจักรวาลน้อยเช่นกัน.

ถ้าจะเพิ่มอนุโมทนาให้มากกว่านี้ก็ได้อีก แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำตอนพระว่า ยถา... กรวดน้ำเสร็จแล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ

การถวายสลากภัตต์นี้ มักนิยมถวายกันเวลาภัตตาหารเช้าก็มีเวลาภัตตาหารเพลก็มี บางแห่งพระฉันเสร็จแล้ว มีเทศน์อนุโมทนาอีก ๑ กัณฑ์จบแล้วจึง ยถา... สัพพัตติโย... ก็มี เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี.

๓. เรื่องตักบาตรข้าวสาร

การถวายข้าวสาร เป็นประเพณีเกิดขึ้นในเมืองไทยในยุคหลัง เห็นจะเป็นนิยมของนักปราชญ์พวกหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นว่าถว้ยอาหารที่สุกแล้วไม่เป็นของยังยืนอยู่นาน เวลาบริบูรณ์ก็เหลือเฟือ เวลาขาดแคลนก็ไม่พอจึงคิดให้เป็นข้าวสารที่เป็นของทนอยู่ได้นาน ๆ ถวายมอบไว้กับทายกหรือกับปิยการก เพื่อหุงต้มถวายในเวลาขาดแคลน คราวบริบูรณ์ก็งดเสียการถวายข้าวสารนั้นไม่นิยมกาล ถวายกันในพิธีต่าง ๆ เช่นติดกัน เทศน์ก็มี อุทิศถวายเข้าในสงฆ์หรือเฉพาะบุคคลก็มี ที่ทำกันจนเป็นประเพณีเช่นตักบาตรข้าวสารในพรรษาก็มี แต่ประเพณีตักบาตรข้าวสารนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มทำกันมาแต่ครั้งไร เข้าใจว่าเพิ่งทำกันแพร่หลายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะมีพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนว่าด้วยการตักบาตรน้ำผึ้งแห่งหนึ่ง ทรงแย้มความไว้ว่า “การตักบาตรน้ำผึ้งในสยามเรา มีประโยชน์สู่ตักบาตรข้าวสารไม่ได้” น่าจะมีผู้เห็นชอบตามพระบรมราชาธิบายนี้ จึงเปลี่ยนการตักบาตรน้ำผึ้งซึ่งเคยทำเป็นประเพณีในพิธีสารทกาล มาเป็นตักบาตรข้าวสาร

แต่อย่างไรก็ตาม การตักบาตรข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งนับเข้าในทานมัยบุญ กิริยาวัตถุทำกันเป็นสังฆทานบ้าง ปาฏิบุคคลิกทานบ้าง ตามเจตนาของบุคคล การถวายข้าวสารเป็นปาฏิบุคคลิกทานนั้น สามัญทั่วไป จะถวายเวลาใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีพิธี แต่การตักบาตรข้าวสารที่นิยมทำกันในระหว่างพรรษานั้นนับเนื่องในสังฆทาน มีระเบียบพิธีที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่ดังนี้

ในระหว่างเข้าพรรษาเป็นกาลนิยมทำบุญตักบาตรข้าวสาร จะกำหนดวันใดวันหนึ่งก็แล้วแต่สะดวก โดยหัวหน้าทายกปาวร้องหรือแจกฏีกาให้รู้กำหนดทั่วกัน ถึงวันกำหนดชาวบ้านก็นำข้าวสารพร้อมทั้งเครื่องบริวารมี พริก กะปิ หอม กระเทียม

ปลาแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น ไปกองรวมกันในที่ที่กำหนดในวัด จะเป็นศาลาการเปรียญ หรือแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ เห็นว่าพร้อมกันแล้ว ตีระฆังให้สัญญาณภิกษุสามเณรทั้งวัด ลงมาประชุม หัวหน้าทายกอาราธนาศีลแล้วรับศีลร่วมกันเสร็จแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งแสดงธรรมอนุโมทนาทานจบแล้วหัวหน้ากล่าว คำถวายข้าวสารและบริวารเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลให้ผู้อื่นว่าตาม พอกล่าวคำ ทายจบ ภิกษุสามเณรทั้งนั้นรับ “สาธุ” พร้อมกันแล้วอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนา ที่ใช้ คือ ถวายเนื่องในสวททกาลระยะตักบาตรน้ำผึ้ง ใช้บท กาลे ททन्ति... ตอ ยสฺส ทาเนน... แต่ถ้าถวายไม่เนื่องด้วยกาลนั้น ฟังใช้บท สัพพพุทธานุภาเวन...

ขณะพระว่า ยถา... ทายกทายิกาทุกคนกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไป จนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๔. เรื่องตักบาตรน้ำผึ้ง

การถวายน้ำผึ้งแก่สงฆ์ นับเข้าในเภสัชทาน เป็นกาลทานส่วนหนึ่งซึ่งทำกันในสวททกาล ระยะเวลาระหว่างข้างแรมเดือน ๑๐ โดยพระบรมพุทธานุญาตมีปฐมเหตุมาแต่ครั้งพุทธกาล คือ ครั้งหนึ่งในระหว่างเดือน ๑๐ ภิกษุทั้งหลายมีกายชุ่มด้วยน้ำฝน เหยียบบ่าเปื่อยกตม เกิดอาพาธฉันทจันทนอาเจียน กายชุปผอมเศร้าหมองลง พระพุทธองค์ ทรงทราบ จึงทรงอนุญาตเภสัชทั้ง ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ให้ภิกษุรับและฉันได้ในเวลาวิกาล เพื่อระงับโรคและบำรุงกำลังจึงเป็นประเพณีที่ทายก ทายิกานิยมถวายเภสัชทานขึ้นในกาลนี้มาจนทุกวันนี้

แต่สมัยปัจจุบันนี้ในประเทศไทย ของทั้ง ๕ อย่างนั้นไม่สำเร็จเป็นยารงับ ความอ่อนเพลียหรือบำรุงกำลังของพระไทยได้ทุกอย่าง คงยังใช้เป็นยาจริง ๆ ตามวัตถุ ประสงค์เดิมแต่เพียงน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น ทายกที่มีศรัทธาปรารถนาจะบำเพ็ญกุศล ให้ต้องตามพระบรมพุทธานุญาต จึงพากันถวายเภสัชทานนี้เพียงแต่น้ำผึ้งเป็นพื้น

เรียกกันว่า ตักบาตรน้ำผึ้งรู้สึกว่าการนิยมในเรื่องตักบาตรน้ำผึ้งลดน้อยลง จะเป็นด้วยราคาน้ำผึ้งแพงหรือเห็นกันว่ามีประโยชน์น้อย อย่างพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือนก็เป็นได้ จึงมักนิยมเปลี่ยนไปตักบาตรข้าวสารแทน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนที่ยังมีทำกันอยู่นั้น มักมีระเบียบพิธีดังนี้

ถึงข้างแรมเดือน ๑๐ ทายกปาวร้องหรือแจกฏีกาให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์ พร้อมทั้งน้ำมัน น้ำอ้อย น้ำตาล ไปทำบุญตักบาตรร่วมกันในวัดส่วนมากกำหนดทำในวันพระแรม ๘ ค่ำ เพราะเป็นวันสะดวกทั้งแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป ถึงวันกำหนดนั้นจะเป็นแรมกี่ค่ำสุดแต่จะกำหนด หัวหน้าทายกจะตั้งบาตรหรือภาชนะที่สมควรไว้ในศาลาการเปรียญ หรือในโรงอุโบสถ ตามแต่จะเหมาะสมเพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งมาใส่ลงรวมกัน ที่น้ำมัน น้ำอ้อย และน้ำตาลมาก็ให้ใส่ลงในภาชนะอีกที่หนึ่งต่างหากไม่ปะปนกัน เมื่อใส่กันทั่วพอแก่เวลาแล้วก็ตีระฆังสัญญาณให้ภิกษุสามเณรในวัดลงมาพร้อมกัน หัวหน้าทายกอาราธนาศีลเมื่อพระให้ศีลก็รับศีลพร้อมกันแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถพึงแสดงธรรมอนุโมทนาเภสัชทานนั้นตามสมควร จบแล้วทายกทายิกาทั้งหมดกล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยหัวหน้าทายกกล่าวนำเป็นคำ ๆ ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น

ขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดในที่นั้นควรประนมมือพอถวายจบให้รับ “สาธุ” พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย พึงประนมมือรับ สาธุ พร้อมกัน ในขณะที่ถวายจบ) แล้วอนุโมทนาบทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บท **กาเล ททนฺติ...** ต่อท้ายด้วยบท **ยสฺส ทาเนน...**

เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา **ยถา...** ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำแล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕. เรื่องถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร

เสนาสนะกุฏิวิหาร เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร ที่สร้างไว้ในวัดมีนิยมให้สร้างขึ้นเป็นของสงฆ์ ใครจะถือกรรมสิทธิ์เป็นของตนโดยเฉพาะไม่ได้ถือเพียงอยู่อาศัยใช้สอยได้เฉพาะกาลเท่าที่สงฆ์มอบหมายเท่านั้น เหตุนี้การสร้างเสนาสนะจะเป็นกุฏิหรือวิหารขึ้นในวัด จึงนิยมให้ผู้สร้างทำพิธีถวายให้เป็นของสงฆ์ด้วย จะได้สงเคราะห์เป็นการบำเพ็ญทานที่เรียกว่า เสนาสนะทานพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะเสนาสนะนั้นอาจห้ามกันเสียซึ่งหนาวร้อน อันตรายแต่สัตว์ร้าย มีเหือบ ยุง บั้ว รัน เป็นต้น และกันทั้งแดดฝน เป็นที่เร้นอยู่สบายสำหรับผู้บำเพ็ญสมณะ และวิปัสสนา ได้สร้างกันเป็นประเพณีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้วคือ ภิกษุทั้งหลายสมัยนั้นต้องเที่ยวแสวงหาที่อยู่กันตามถ้ำ และภูเขาเงาไม้ ที่สุดจนกระทั่งอาศัยลอมฟางอยู่ก็มี เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งเห็นความลำบากเกิดขึ้นในสังฆมณฑลเช่นนั้น ก็เกิดความสลดสังเวช จึงถือเอาเป็นมูลเหตุทูลขออนุญาตต่อสมเด็จพระศาสดา ครั้นพระองค์ทรงอนุญาตให้แล้ว จึงสร้างกุฏิวิหารอุทิศถวายเป็นของสงฆ์อันมาแต่จาตุรทิศ นี่แลเป็นปฐมเหตุ ผู้มีศรัทธา นับถือพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างถวายสืบต่อกันมา

ในเรื่องการสร้างเสนาสนะถาวยนี้ ส่วนมากนิยมสร้างกันในฤดูร้อน เพราะเหมาะแก่การก่อสร้างให้แล้วเสร็จก่อนถึงฤดูฝน และนิยมถวายกันก่อนเข้าพรรษา เพื่อพระสงฆ์ได้หันใช้สอยในการจำพรรษา มีพิธีเกี่ยวกับการสร้างและการถวาย ทั้งนี้เกี่ยวเนื่องด้วยพระวินัยบัญญัติและขนบธรรมเนียม ดังต่อไปนี้

๑) ถ้าภิกษุสร้างเสนาสนะอยู่เองในวัด เป็นถาวรวัตถุที่ต้องก่อหรือโบกด้วยปูนหรือดินเหนียว ต้องสร้างได้โดยประมาณจำกัด คือ วัดเฉพาะร่วมใน ยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต กว้างเพียง ๘ คืบพระสุคตโดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบันประมาณ

ยาว ๔ ศอก ๓ นิ้วเศษ กว้าง ๕ ศอก ๑๐ นิ้วเศษ เท่านั้น และในการสร้างนี้ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อนจึงจะสร้างได้ มิฉะนั้นจะสร้างขึ้นไม่ได้ เพราะผิดพระวินัย

๒) ถ้ามีทายกเป็นเจ้าของสร้างเสนาสนะขึ้นในวัดเช่นนั้น ประมาณของเสนาสนะไม่จำกัด จะสร้างให้ใหญ่โตอย่างไรก็ได้ตามศรัทธา แต่ก่อนจะสร้างต้องได้รับอนุมัติจากทางวัด และให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน

๓) เมื่อสร้างเสร็จแล้วในกรณีใดๆ ก็ตาม มีนิยมให้เจ้าของผู้สร้างถวายเสนาสนะนั้นเป็นของสงฆ์ ในการนี้จะฉลองอย่างไรหรือไม่ก็แล้วแต่ศรัทธา หลักสำคัญอยู่ที่การถวายสงฆ์ คือ ในวันถวาย ให้ภิกษุสามเณรในวัดนั้นทั้งหมด ประชุมพร้อมกันที่เสนาสนะสร้างใหม่นั้นตามกำหนดเวลา จะนิมนต์พระเถระจากที่มาร่วมรับรู้เป็นพยานด้วยก็ได้เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าของผู้สร้างเสนาสนะพร้อมทั้งญาติมิตรและบริษัทบริวาร กล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยให้หัวหน้าว่านาคเป็นคำๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล ผู้อื่นว่าตาม

๔) ในขณะที่กล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงประนมมือ พอกล่าวคำถวายจบพึงรับ “สาธุ” พร้อมกัน ต่อจากนี้ให้ทายกผู้สร้างหลั่งน้ำลงในหัตถ์ของพระภิกษุผู้เป็นประธานในพิธีนั้น แสดงว่ายอมยกให้สงฆ์แล้วพระสงฆ์พึงอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาในทานนี้นิยมใช้บท สัต อุนท์... ต่อด้วยบท สัพพพุทธานุภาเวน...

๕) ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนาว่าบท ยถา... ทายกทายิกาพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๖. เรื่องถวายศาลาโรงธรรม

ศาลาโรงธรรม คือ ศาลาที่แสดงธรรมหรือสวดพระธรรม ใช้เป็นที่เรียนพระธรรมวินัยเป็นต้นก็ได้ เหตุนี้จึงมีนิยมเรียกแยกชนิดว่า ศาลาการเปรียญ เป็นต้น สงเคราะห์โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสำหรับเด็กเรียนหนังสือที่สร้างในวัด

เข้าในศาลาโรงธรรมด้วย ส่วนมากศาลาโรงธรรมนี้มักสร้างกันไว้ตามวัด แต่ที่สร้างไว้ในละแวกบ้านที่เรียกว่าศาลากลางบ้านก็มี ศาลาโรงธรรมนี้มีประโยชน์ในการสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้เกิดความรู้ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งควรประพฤติ เป็นเครื่องยึดถือให้โลกดำเนินสูงขึ้นไปสู่ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้สร้างชื่อว่าได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แต่เมื่อสร้างแล้วควรอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ ดังเช่นเสนาสนะกุฏิวิหารที่กล่าวแล้ว จะได้เกิดประโยชน์เป็นสังฆทานอีกประการหนึ่ง

การถวายศาลาโรงธรรมเป็นของสงฆ์นี้ พิธีกรรมก็เช่นเดียวกับการถวายเสนาสนะดังกล่าวแล้วทั้งหมด ต่างกันแต่คำถวายเท่านั้น.

๗. เรื่องถวายผ้าวัสสิกสาฎก

ผ้าวัสสิกสาฎก คือ ผ้าสำหรับใช้ห่มในเวลาอาบน้ำฝน หรืออาบน้ำทั่วไป เรียกกันว่าผ้าอาบน้ำฝน และเรียกกันสั้นๆ เข้าอีกว่า “**ผ้าอาบ**” แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทรงไว้แต่ผ้า ๓ ผืน ที่เรียกว่า **ไตรจีวร** คือ **สังฆาฏิ** ผ้านวมชั้นนอก **อุตสาสงค์** ผ้าห่ม และ **อันตรวาสก** ผ้านุ่ง เท่านั้น ยังหาได้ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนไม่เมื่อเวลาฝนตกภิกษุบางรูปปรารถนาจะอาบน้ำฝนไม่มีผ้าอื่นจะพลัดนุ่งอาบก็เปลือยกายอาบน้ำฝน ครั้งหนึ่ง นางวิสาขามหาอุบาสิกาใช้นางทาสีไปยังอาราม นางทาสีเห็นภิกษุเปลือยกายอาบน้ำฝน ก็เข้าใจว่าเป็นพวกอาชีวก จึงกลับมาบอกนางวิสาขาว่า ไม่มีภิกษุในอารามเลย มีแต่อาชีวกนอกพระศาสนา นางวิสาขาจึงได้ทูลขอพรต่อพระพุทธองค์เพื่อจะถวายผ้าสำหรับพลัดอาบน้ำฝนแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าอาบน้ำฝนได้แต่นั้นมา

ผ้าอาบน้ำฝนนี้ ต้องทำให้ถูกต้องพระวินัยบัญญัติ โดยประมาณที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ คือ เป็นผ้าผืนยาว ๖ คืบพระสูตร กว้าง ๒ คืบครั้งคิดโดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบัน ยาวรวม ๔ ศอกกับ ๓ กระเบียด กว้างราว ๑ ศอก ๑ คืบ กับ

๔ นิ้ว ๑ กระเบียดเศษ ถ้าทำให้ยาวหรือกว้างเกินประมาณนี้ไป ภิกษุใช้สอยต้องอาบัติ ต้องตัดส่วนที่กว้างหรือยาวเกินประมาณนั้นออกเสีย จึงแสดงอาบัติได้ อีกประการหนึ่ง ทรงบัญญัติเขตกาลที่จะแสวงหา เขตกาลที่จะทำ เขตกาลที่จะนุ่งห่ม และเขตกาลอธิษฐาน ใช้สอยไว้ว่า

- ก) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๗ ถึงวันเพ็ญเดือน ๘ รวมเวลา ๒ ปักษ์ เป็นเวลา ๑ เดือนในปลายฤดูร้อน นี่เป็นเขตกาลแสวงหา
- ข) ตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันเพ็ญ เป็นเวลาถึงเดือนท้ายฤดูร้อน เป็นเขตกาลทำนุ่งห่ม
- ค) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ไปจนสิ้นฤดูฝน คือ เพ็ญเดือน ๑๒ รวมเวลา ๔ เดือน นี่เป็นเขตกาลอธิษฐานใช้สอย

ถ้ายังไม่ถึงเขตกาลที่ทรงอนุญาตไว้นี้ ภิกษุแสวงหาได้มา หรือทำนุ่งห่ม หรืออธิษฐานใช้สอย ท่านปรับอาบัติ

โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวนี้ เมื่อถึงกาลที่ภิกษุจะต้องแสวงหา ผ้าอาบน้ำฝน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๘ ทายก จึงมักถือโอกาสบำเพ็ญกุศล โดยจัดหาผ้าอาบน้ำฝนเข้ากันหลาย ๆ คน จนครบจำนวน ภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ แล้วนำไปถวายในที่ประชุมสงฆ์ กำหนดถวายระหว่างข้างขึ้น เดือน ๘ ตั้งแต่วันขึ้นค่ำ ๑ ไป แต่ในปัจจุบันโดยมากกำหนดวันถวายเป็นหมู่ ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ คือ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เพื่อพระสงฆ์รับแล้วใช้ได้ทันที ไม่ต้องรอ เพราะอยู่ในเขตกาลทำและใช้ จะกำหนดวันใดแล้วแต่ฝ่ายทายกนัดหมาย และตกลงกับทางวัด ในการถวาย มีระเบียบปฏิบัติดังนี้

- ๑) ในวันกำหนดถวายผ้าวัสสิกสาฎก ภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ควรประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ หรือในศาลาการเปรียญแห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วแต่เหมาะสม ก่อนถวายเจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งพึง

แสดงธรรมอนุโมทนาวัสถิสัญญาทานของทายก ๑ กัณฑ์ ถ้าว้นถวายกำหนดในวันธรรมสวนะประจำ เทศน์กัณฑ์วันธรรมสวนะนี้ควรต่อท้ายอนุโมทนาวัสถิสัญญาทานด้วยเลย

๒) เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว หัวหน้าทายกนำกราบพระและว่า **นโม** พร้อมกัน ๓ จบก่อน ต่อหน้านำกล่าวคำถวายผ้าวัสถิสัญญา ซึ่งตั้งไว้ ณ เบื้องหน้าต่อหน้าพระสงฆ์ให้ว่าน่าเป็นค่า ๆ ทั้งค่าบาฬีและค่าแปล

๓) ในระหว่างทายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือพองจบคำถวายแล้ว พระสงฆ์รับ “สาธุ” พร้อมกัน แล้วเจ้าอาวาส หรือภิกษุจีวรภาษกะเจ้าอธิการแจกจีวรของวัดนั้นออกรับผ้าแทนสงฆ์ หรือจะทำสลากติดผ้าและไทยธรรมที่มีประกอบ สำหรับหนึ่งให้พระสงฆ์จับอีกสำหรับหนึ่ง โดยลงเลขตรงกัน รูปใดจับได้เลขอะไร เป็นของใคร ก็ให้เจ้าของไทยธรรมเลขนั้นนำประเคนรูปนั้นเป็นรายตัว ดังนี้ก็ได้

๔) ประเคนเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาบท **วิเสสอนุโมทนา** ในถานนี้ นิยมใช้ บท **กาเล ทนฺตติ...**

๕) ระหว่างพระว่า **ยถา...** ทายกทั้งหมดพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๘. เรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา

ผ้าจำนำพรรษา ตามความหมายเดิม หมายถึงผ้าที่ถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน เว้นผ้ากฐิน เป็นพิเศษส่วนหนึ่งซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือน กรานและอนุโมทนา กฐินแล้วรับและบริโภคใช้สอยได้ภายในกำหนด ๕ เดือนอันเป็นเขตอาณิสงส์กฐิน คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ เป็นหมดเขต ส่วนภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว แต่ไม่

ได้กรานและอนุโมทนาภุญก็รับและบริโภคนได้ แต่มีกำหนดเพียง ๑ เดือน ในจีวรกาล เขตอันสงฆ์จำพรรษา คือนับแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ถ้าถวายผ่านอกกาลกำหนดนี้ไม่นับเป็นผ้าจ่านำพรรษาการถวายผ้าในเขตดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์ภิกษุผู้กำลังต้องการจีวรมาผลัดเปลี่ยนของเก่าในระหว่างจีวรกาล จึงนิยมทำกันมาแต่ครั้งพุทธกาล แม้ในทางราชการของไทยก็ปรากฏทำเป็นแบบแผนขึ้น แต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานสำหรับวัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณราชวราราม และวัดราชโอรสเป็นปฐม มีแจ้งอยู่ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ในปัจจุบันงดมานานแล้ว สำหรับชาวบ้านยังมีทำกันอยู่บ้างตามประเพณี โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ซึ่งที่ทำกันทั่วไปมีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

การถวายผ้าจ่านำพรรษาที่ชาวบ้านทำกันในปัจจุบันนี้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเป็นของเจ้าภาพคนเดียว อีกอย่างหนึ่งเป็นการเรียไร คือ มีหัวหน้าทายกแจกฎีกาหรือปาวร้องชาวบ้านให้ช่วยกันรับไปพอเท่าจำนวนพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ ส่วนผ้าที่จะถวายนั้นมิได้จำกัดให้เป็นอย่างเดียวกันจะเป็นผ้าไตรจีวรสำเร็จรูปทั้งไตร หรือผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ที่สุดจนผ้าขาวอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่ศรัทธา บางทีก็มีไทยธรรมอย่างอื่นเป็นบริวารด้วย

เมื่อถึงกำหนดแล้ว ทายกและชาวบ้านก็นำผ้าและไทยธรรมต่างๆ ไปพร้อมกันยังสถานที่นัดภายในวัดมีโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญเป็นต้นได้เวลาพระสงฆ์ลงประชุม ถ้าเจ้าภาพคนเดียวมีไทยธรรมเหมือนๆ กันก็กล่าวคำถวายแล้วประเคนเรียงไป โดยลำดับ แต่ถ้าเป็นการปาวร้องกันมาทำร่วมกัน ผ้าและของไม่เหมือนกัน ก็ต้องติดเลขหมายแล้วถวายให้พระสงฆ์ไปจับสลาก ก่อนจับสลากหัวหน้าทายกนำกล่าวคำถวายเป็นคำๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล (บางแห่งจัดถวายต่อท้ายพิธีทอดกฐินก็มี)

ระหว่างท่ายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือพองบคำถวาย
 ก็รับ “ สาธุ ” พร้อมกัน ท่ายกถวายของแล้วอนุโมทนา บท วิเสสอนุโมทนา ในถานนี้
 นิยมใช้ บท กาลे ททนต์...

ขณะพระว่า ยถา... ท่ายกทั้งหมดควรด้น้ำ แล้วประนมมือ รับพรไปจนจบ
 เป็นอันเสร็จพิธี.

๔. เรื่องถวายผ้าอัจเจกจีวร

ผ้าอัจเจกจีวร คือผ้าจำนำพรรษาที่ท่ายกบริบถ้วนถวายก่อนกำหนดกาล
 ดังกล่าวแล้วในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา แต่อยู่ในเขตที่มีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์
 รับได้ เป็นผ้าคติเดียวกับผ้าจำนำพรรษานั้นเอง ต่างกันแต่ผ้าจำนำพรรษานั้น ท่ายก
 ถวายเมื่อออกพรรษาแล้วแก่ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ส่วนผ้าอัจเจกจีวร
 ถวายก่อนวันออกพรรษา ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอัจเจกจีวรนี้ ก็โดยประสงค์
 จะทรงรักษาศรัทธาของท่ายกผู้ตั้งใจจะถวาย เพราะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น คือ จะต้อง
 ไปสงครามบ้าง จะไปค้างแรมอยู่ทีอื่นด้วยความจำเป็นบ้าง หญิงมีครรภ์แก่เกรงว่าจะ
 คลอดเสียก่อนถึงกำหนดถวายผ้าจำพรรษาบ้าง หรือผู้มีศรัทธาเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่ ๆ
 จะรอไปจนถึงออกพรรษาก็จะเป็นเหตุขัดข้องบ้าง จึงได้เริ่มถวายเป็นผ้าจำพรรษา
 เสียภายในพรรษากาล พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับได้ภายในกำหนด ๑๐ วัน
 ก่อนออกพรรษา คือ นับแต่ วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปถึงวันกลางเดือน ๑๑ ซึ่ง
 เป็นวันออกพรรษาด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีถวายกันมาแต่ครั้งพุทธกาล

การถวายผ้าอัจเจกจีวร ก็ไม่แปลกกับการถวายผ้าจำพรรษา ต่างกันแต่เพียง
 ว่าจะนำผ้าอัจเจกจีวรพร้อมทั้งบริวารไปถวายยังที่ประชุมสงฆ์หรือจะนิมนต์พระสงฆ์
 ไปรับยังที่อยู่ของตนก็ได้ เพราะการถวายนี้เป็นการบริบถ้วน ส่วนมากมักมีเจ้าภาพคนเดียว
 เพราะเหตุบริบถ้วนดังกล่าวนั้นจะเกิดแก่ท่ายกทั้งหมดย่อมเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม

เมื่อได้จัดการถวายขึ้นแล้ว ก็พึงปฏิบัติตามพิธี เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้ว พึงกล่าวคำถวาย พร้อมกันกับบรรดาญาติและบริวารให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล
สุดท้าย ประเคนของ พระสงฆ์อนุโมทนา ทายกกรวดน้ำ รับพรแบบเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา กระทั่งเสร็จพิธี.

๑๐. เรื่องทอดผ้าป่า

ผ้าป่า ครั้นพุทธกาลเรียกว่า **ผ้าบังสกุลจีวร** คือ ผ้าเบื่อนุ่นที่ไม่มีเจ้าของ หวงแทน ทั้งอยู่ตามป่าดงป่าช้า ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ที่สุดจนกระทั่งที่เขาคูทิวากว้างไว้แทบเท่า รวมเรียกว่า **ผ้าป่า** ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ ๆ ยังไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคฤหบดีจีวร คือ จีวรที่ชาวบ้านถวายโดยเฉพาะ ทรงอนุญาตแต่เพียงให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสกุล คือผ้าเบื่อนุ่นที่ไม่มีเจ้าของ เขาทิ้งแล้ว หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า และเศษผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง นำมาซักฟอกตัดเย็บเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการ แล้วใช้นุ่งห่ม ชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากในสมัยนั้นเห็นความลำบากของภิกษุในเรื่องนี้ มีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลไม่ให้ขัดต่อพระพุทธรบัตติ ในขณะนั้น จึงได้จัดหาผ้าที่สมควรแก่สมณบริโศกไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยมากเป็นในป่าช้าที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไป เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกว่า **ผ้าป่า** ในภาษาไทยเรา

แต่ครั้งนั้นการทอดผ้าป่าไม่ได้ नियมกาล แล้วแต่ใครมีศรัทธาจะทำเมื่อไร ก็ทอดเมื่อนั้น เมื่อทรงบัญญัติจีวรกาล คือ การแสวงหาและทำจีวรขึ้นจำกัด ๑ เดือน นับแต่ออกพรรษาแล้ว และถ้าได้กรานกฐินด้วยขยายออกไปอีก ๔ เดือน จนถึงวันเพ็ญเดือน ๔ การทอดผ้าป่าจึงนิยมทำกันในระยะนี้ ส่วนมากในฤดูออกพรรษาใหม่ ๆ แม้ทางราชการในประเทศไทยก็เคยปรากฏว่า มีทำในระหว่างเดือน ๑๒ พร้อมกับพระราชพิธีลอยพระประทับ

การทอดผ้าป่าที่ทำกันในประเทศไทย มีทำกันหลายอย่าง อย่างที่เรียกว่า **ผ้าป่าแถมกุฐิน** คือ ทอดกุฐินแล้วเลยทอดผ้าป่าด้วยก็มี ทำกันอย่างสัณฐานประมาณ คือ เอาเครื่องไทยธรรมประจุกระถาง กระบุง กระจาด หรือถังสังกะสี แล้วเอากิ่งไม้ปักเอาผ้าห้อย อุทิศตั้งไว้ตามทางที่พระเถียวบิณฑบาตผ่านมา หรือนำไปตั้งไว้ตามพระอารามแล้วให้สัญญาณให้พระรู้ว่ามีผ้าป่ามาถึงที่ก็มี เครื่องผ้าป่านี้อย่างน้อยมีแต่ผ้าผืนหนึ่งห้อยกิ่งไม้ ไปปักตามที่ตั้งกล่าวแล้วก็มีที่ทำกันอย่างขนาดใหญ่ถึงป่าว้างหรือแจกฏีกาให้หายกรับไปคนละองค์สององค์จนครบจำนวนภิกษุสามเณรทั้งวัด แล้วนำมาทอดพร้อมกันตามกำหนด ทำกันครีกครื้นถึงแห่แห่นสกุสนานประกวตประชันกันพอถึงวัดแล้วก็ประชุมถวายอุทิศต่อหน้าพระสงฆ์เช่นนี้ก็มี บางแห่งในชนบททำผ้าป่าบรรทุกเรือพ่วงไปทางน้ำ เรียกกันว่า ผ้าป่าโยง ผ่านไปถึงวัดไหน ก็ทอดวัดนั้นเรื่อยไปดังนี้ก็มี

พิธีทอดผ้าป่านี้อาจแบบไหนก็ตามข้อสำคัญมีอยู่ว่าให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าถวายแก่ใครโดยเฉพาะ ถ้าทอดกลับหลังพระสงฆ์ผู้รับเพียงแต่ตั้งใจขณะทอดว่า ขออุทิศผ้าและเครื่องบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุผู้ต้องการผ้าบังสุกุลมาถึงเฉพาะหน้า เท่านั้น ก็ได้ชื่อว่าทอดและถวายผ้าป่าแล้ว

แต่ถ้าเป็นการทอดหมู่ต่อหน้าสงฆ์ผู้รับ หัวหน้าหายกพียงนำว่าคำอุทิศถวายเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล

สำหรับภิกษุผู้ชักผ้าป่า ไม่ว่าผ้าป่าแบบไหน พึงยืนสงบตรงหน้าผ้าเอื้อมมือขวาจับผ้า ให้จับหางมือ อย่าจับคว่ำมือ แล้วกล่าววาจาหรือบริกรรมในใจว่า “ **อิมํ ปิสุกุลจีวรํ อสุสามิกํ มยฺหํ ปาปุณาติ** ” ผ้าบังสุกุลผืนนี้ เป็นผ้าไม่มีเจ้าของหวงแหน ย่อมถึงแก่ข้าพเจ้า ดังนี้ (บางอาจารย์เติมคำชักผ้าป่าเข้าในระหว่าง **อสุสามิกํ... มยฺหํ** เป็นคำว่า “ **อิมํ ปิสุกุลจีวรํ อสุสามิกํ โหติ อชฺช มยฺหํ ปาปุณาติ** ” ก็มี) กล่าววาจาหรือทำบริกรรมในใจจบแล้วชักผ้านั้นมา เป็นอันเสร็จพิธี

แต่ถ้าเป็นผ้าปาถวายหมूंเมื่อชักแล้ว ฟังอนุโมทนาด้วยบท วิสสุณฺณโมทนา ในทานนี้นิยมใช้ บท สัพพพุทธานุภาเวน... หากเป็นผ้าปาเฉพาะรูป อนุโมทนาด้วย สามัญอนุโมทนาเท่านั้นก็ได้

ถ้าพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำขณะพระว่า ยถา... แล้วประนมมือ รับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๑๑. เรื่องถวายผ้ากฐิน

สำหรับเรื่องนี้ เป็นทานพิเศษ จำต้องศึกษาเรื่องพระวินัยประกอบด้วย ซึ่งท่านกล่าวไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ เป็นหลักสูตรของนักธรรมชั้นเอก ฉะนั้น เรื่องนี้จะงดกล่าวในที่นี้ก่อนแต่จะกล่าวพิสดารในเล่มต่อไป

๑๒. เรื่องถวายรูปเทียนดอกไม้

การถวายรูปเทียนดอกไม้ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงการถวายที่ให้พระสงฆ์ นำไปบูชาพระอีกต่อหนึ่ง ไม่ใช่ถวายเป็นสักการบูชาตามพิธีอย่างที่มีถวายในพิธีต่าง ๆ การถวายเพื่อให้พระสงฆ์ใช้บูชาต่อเช่นนี้เท่าที่ปรากฏนิยมโดยทั่วไปก็ได้แก่การถวาย ในวันเข้าพรรษา เช่นถวายรูปเทียนประจำพรรษา ถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อภิกษุสามเณร นำไปสักการะในพิธีเข้าพรรษาเป็นต้น ว่าโดยผลของการถวายของที่เนื่องด้วยวัตถุเช่นนี้ ก็ไม่แปลกกับถวายทานสามัญ ถ้าเกี่ยวกับการบูชาก็ไม่แปลกอะไรจากการบูชาพระรัตนตรัยด้วยตนเอง เป็นแต่ถวายให้พระสงฆ์รับไปบูชาให้ตามความตั้งใจเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การถวายรูปเทียนดอกไม้นี้โดยเฉพาะในงานเข้าพรรษาเป็นที่นิยมทำกันอยู่โดยมากทั่ว ๆ ไป สำหรับระเบียบพิธีนั้น มีดังนี้

วิธีถวายรูปเทียนดอกไม้มีนิยมทำกัน ๒ แบบ คือแบบหนึ่งจัดถวายโดย ประเคนเป็นรูป ๆ อย่างที่ถวายในงานต่าง ๆ หรือนำไปตั้งเป็นที่ ๆ แล้วให้ภิกษุสามเณร

เดินเรียงกันเข้ารับตามลำดับอย่างรับบาตร วิธีนี้มักใช้ในการถวายวันเข้าพรรษาแบบนี้ ไม่ต้องกล่าวคำถวายและพระสงฆ์ไม่ต้องอนุโมทนาในทันที อีกแบบหนึ่งนำมาตั้งต่อหน้าพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวายเช่นนำเทียนประจำพรรษาพร้อมทั้งเครื่องสักการะต่าง ๆ มาถวายประจำพระอุโบสถในวันเข้าพรรษาเป็นต้นแบบนี้ต้องให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วหัวหน้าทายกกล่าวนำถวายทั้งคำบาลี และคำแปล

เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบ พระสงฆ์รับ “สาธุ” พร้อมกัน แล้วอนุโมทนา บท วิเสสอนุโมทนา ในทานนี้นิยมใช้ บท เต อตถลลทฐา...

ระหว่างพระว่า ยถา... ทายกพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นเสร็จพิธี

๑๓. เรื่องลอยกระทงตามประทีป

การลอยกระทงตามประทีปถือกันเป็นประเพณีมาแต่โบราณกาลว่า เพื่อบูชารอยพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานในชมพูทวีป โดยคติที่เชื่อเรื่องราวตามที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาปุณณเวทสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปยังแม่น้ำนัมมทานที่ พญานันมทานาคราชอาราธนาให้เสด็จไปสู่ภาคพิภพด้วยศรัทธาเลื่อมใส เพื่อจะถวายสักการบูชาพระองค์ จึงเสด็จไปตรัสเทศนาแก่พญานาคราชพร้อมทั้งบริวารแล้วเสด็จกลับขณะนั้น พญานาคราชได้กราบทูลขอสิ่งทีระลึกอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ที่กราบไหว้บูชาในกาลต่อไปพระผู้มีพระภาคจึงประทานให้ตามความประสงค์โดยประดิษฐานรอยฝ่าพระพุทธรบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที่นั้น ให้เป็นที่สักการบูชาของพญานาคราชสืบมา

โดยความเชื่อและเลื่อมใสในเรื่องนี้ จึงเกิดมีประเพณีลอยกระทงตามประทีปขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อบูชารอยฝ่าพระพุทธรบาทดังกล่าวนั้น แต่จะเกิด

นิยมกันขึ้นครั้งไร เมื่อไร และนิยมทำในโอกาสไหนไม่ปรากฏแน่นอนนัก ได้ความแต่เพียงว่าเกิดนิยมขึ้นในประเทศไทยนี้ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในราวแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลิไทยรัชกาลที่ ๔ หรือแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลิไทยรัชกาลที่ ๕ และนิยมทำกันเป็นประจำในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำเหนือลด เพราะปรากฏในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลิไทย ผู้เป็นธิดาพระศรีมโหสถตำแหน่งราชครูตระกูลพราหมณ์ ได้เรียบเรียงเป็นเรื่องเกี่ยวกับราชประเพณี ๑๒ เดือน ในราชสำนักพระมหาธรรมราชาลิไทย กล่าวไว้ตอนหนึ่งใจความว่า

ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระร่วงเจ้า (พระมหาธรรมราชาลิไทย) รับสั่งให้บรรดาพระสนมนางในเฝ้าแก่ชะแม่วนางทั้งหลายตกแต่งกระทงประดับดอกไม้รูปเทียนนำลงลอยน้ำหน้าพระที่นั่ง ตามประเพณีของกษัตริย์โบราณที่มีมา ตัวท้าวศรีจุฬาลักษณ์เองก็ถูกเกณฑ์ด้วย แต่ขณะนั้นยังมิได้รับสถาปนาเป็นท้าว คงมีชื่อว่า “นางเรวดีนพมาศ” อยู่ตามชื่อเดิมก่อนถวายตัวเข้ามาอยู่ในพระราชวัง นางเรวดีนพมาศคิดด้วยปัญญาตนเองในขณะนั้นว่า วันเพ็ญเดือน ๑๒ ตามปรกตีย่อมมีบัวสายชนิดหนึ่งเบ่งบานดอกออกรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืนผิดกว่าบัวสายอื่นๆ ที่มีดอกบานเฉพาะกลางวันดอกบัวที่บานกลางคืนในวันนี้เรียกว่า “ดอกกมุท” เป็นดอกบัวพิเศษปีหนึ่งมีดอกบานครั้งเดียวในวันนี้เท่านั้นนางจึงเห็นสมควรว่ากระทงที่จะแต่งประทีปลอยบูชาผาพระพุทธบาทในวันนี้ ให้เข้ากับพิธีพราหมณ์โบราณ และตกแต่งเป็นเครื่องสักการะด้วยดอกไม้ที่มีในสมัยจึงผจงจัดเย็บกระทงเป็นรูปดอกกมุทแต่ละกลีบติดประทีปน้ำมันเปรียงพระโศภนาลงลอยหน้าพระที่นั่ง ปรากฏว่ากระทงของนางเรวดีนพมาศงามสะดุดตาคนทั่วไป

พระร่วงเจ้ารับสั่งถามความหมายนางก็ทูลอธิบายเหตุผลได้จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย ถึงกับสั่งในที่ประชุมวันนั้นว่า ต่อไปเบื้องหน้าขอให้ทุกคนเอาอย่างนางเรวดีนพมาศนี้ จงแต่งกระทงประทีปลอยในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้เป็นรูปดอกกมุทสืบไป

เนื้อความตามที่ยกมากล่าวนี้ แสดงว่าการลอยกระทงตามประเพณีบูชาผา
พระพุทธบาทในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของไทยเรา ทำกันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราช
ธานีนานมาแล้ว ส่วนพิธีดั้งเดิมทำกันมาอย่างไรพึงศึกษาได้จากหนังสือพระราชพิธี
๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
ในที่นี้จักกล่าวแต่พิธีที่ราษฎรนิยมทำกันเป็นประเพณีในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ถ้าเป็นพิธีที่ร่วมกันทำเป็นหมู่คณะ อย่างเช่นที่ทำกันทางภาคเหนือ
ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นต้น วัดทั้งหลายเป็นหัวหน้านำศรัทธาวัดของตน จัดทำกระทง
ใหญ่เป็นประธานของวัดขึ้นกระทงหนึ่ง ตกแต่งประกวดกันตามความคิดของแต่ละวัด
สวยงามมาก ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาตั้งแต่ย่ำค่ำเป็นต้นไป แต่ละวัดก็แห่กระทง
ประธานของวัดตนไปสู่ทำน้ำตามทีนัดหมาย เป็นขบวนมโหฬารสนุกสนานมาก มี
กระทงเล็กกระทงน้อยของศรัทธาแห่เข้าขบวนตามกันไปเป็นทิวแถว แล้วไปตั้งประกวด
กันก่อนที่ทำน้ำได้เวลาพอสมควรแล้วก็ร่วมกันบูชากระทงของตนแล้วลอยกระทง
ทั้งเล็กทั้งใหญ่ลงแม่น้ำ ปล่อยให้ไปตามกระแสน้ำ นาลงลอยเป็นวัดๆ ประกวดการลอย
กันด้วย จนหมดทุกวัดและทุกหมู่คณะเป็นอันเสร็จพิธีการลอยกระทงของเมืองเหนือ
ในวันนี้น่าสนุกสนานมากเป็นพิเศษ ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็กชายหญิงต่างแต่งกาย
ประกวดประชันกันสวยงามมาก มีการตามประทีปตามบ้านเรือนและจุดประทัดดอกไม้
ไฟบูชาด้วย จึงครึกครื้นไม่น้อย กว่าเสร็จงานก็ครึ่งคืนก่อนคืน

๒) สำหรับพิธีทำกันในแห่งอื่น มักทำกันเป็นส่วนบุคคล ตามศรัทธาของ
แต่ละคน ไม่ใช่ทำเป็นหมู่คณะเป็นระเบียบอย่างที่ทำกันทางภาคเหนือดังกล่าวแล้ว
ระเบียบพิธีจึงง่าย ๆ เฉพาะตัวเพียงแต่ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาค่ำ เมื่อใครศรัทธา
ใครจะลอยกระทงบูชาผาพระพุทธบาทดังกล่าว ก็จัดเตรียมกระทงแล้วนำไปยังทำน้ำ
จุดเทียนในกระทงแล้วก็กล่าวคำบูชา จะว่าออกเสียงหรือว่าในใจก็แล้วแต่ถนัดจบแล้ว
ลอยกระทงตามประทีปนั้นลงในกระแสน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธีเห็นจะเพราะการ

ทำเป็นส่วนบุคคลดังกล่าวนี้ พิธีลอยกระทงตามภาคอื่น ๆ จึงไม่ใคร่ขลังหรือจริงจังอย่างทางภาคเหนือ ผู้ลอยกระทงส่วนมากไม่ใคร่รู้เรื่องและเหตุผลของพิธีจึงมักทำเป็นเล่น หรือสนุกสนานเสียมากกว่าแต่อย่างใดก็ตาม พิธีลอยกระทงนี้ก็เป็นการบูชาพระรัตนตรัยส่วนหนึ่งพึงกำหนดทำให้ชอบด้วยเหตุผลจึงควร

๑๔. เรื่องถวายธงเพื่อบูชา

ธงเป็นหลักกุศลทานอย่างหนึ่ง ใช้สำหรับยกขึ้นเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าที่ตรงนั้นเป็นที่ตั้งวัด หรือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานสำคัญประการหนึ่ง สำหรับประดับบูชาปูชนียวัตถุสถานในทั้งดงาม และประกอบพิธีศาสนพิธีอย่างอื่น ๆ อีกประการหนึ่งถือกันเป็นประเพณีมีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ที่นิยมใช้กันในพระพุทธศาสนานี้เป็นธงทำด้วยผ้าผืนยาวทั้งผืน สำหรับยกขึ้นเหนือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานเพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้เป็นธงขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ ๑ ศอกหรือศอกเศษ ทำเป็นธงปฏากคือ เย็บหน้าผ้าด้านหนึ่งติดกับก้านไม้ ซึ่งเหลาให้มีความแข็งแรงตามสมควรให้ก้านไม้นั้นยาวเลยหน้าผ้าออกไปทั้ง ๒ ข้างสำหรับผูกสายโยงติดธงไว้รูปสามเหลี่ยม เหล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างด้วย และผูกเชือกทำสายโยงที่หัวก้านไม้ข้างละเส้น รวบรวมปลายเชือกโยง ๒ เส้นนั้นให้ติดกันในตอนบน มัดกับคันธงซึ่งทำด้วยเสาหรือไม้ไผ่ทั้งลำเตรียมไว้แล้ว ส่วนหน้าผ้าตอนปลายอีกด้านหนึ่ง ก็เย็บติดกับก้านไม้เหลายาวกว่าหน้าผ้า และติดธงไว้เล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างเช่นเดียวกับตอนบนที่กล่าวแล้ว เฉพาะผืนผ้าจะเขียนลวดลาย หรือรูปอะไรประกอบด้วย ก็แล้วแต่เห็นสมควรเท่านั้นก็สำเร็จเป็นธงพร้อมที่จะยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถานหรือยกขึ้นเป็นสัญญาณไว้หน้าวัด ธงดังกล่าวนี้เป็นแบบธงปฏากของโบราณ อาจทำอย่างวิจิตรพิสดารกว่านี้ก็มี เช่น ทอเป็นธงทั้งผืนโดยเฉพาะ เป็นรูปตัวตะขาบ โดยใส่สีไม้ไผ่ หรือทวยในขณะทอเป็นระยะ ๆ ติดธงไว้เล็ก ๆ ที่หัวชี้ที่ไสนั้นด้วยเมื่อเสร็จเป็นผืนธงยกขึ้นแล้วดูไกล ๆ

คล้ายตัวตะขาบเช่นนี้ก็มี แต่บางแห่งวิวัฒนาการรูปธงมาเป็นธงชาย คือ ทำด้วยผืนผ้า ยาวขนาดเท่าหน้ากว้างของผ้าส่วนครึ่งเศษเล็กน้อย ติดหน้ากว้างของผ้ากับคันธงเท่านั้น เมื่อยกขึ้นแล้วปล่อยให้ผืนธงเป็นสabatพริ้วไปตามสายลม อย่างธงชาติในปัจจุบันนี้ ธงแบบนี้เรียกว่า ธงชายมัก นิยมทำด้วยผ้าสีเหลือง เขียนกลางผืนธงเป็นรูปเสมา-ธรรมจักร เรียกกันว่า “**ธงธรรมจักร**” เป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเสร็จแล้วยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถาน ดังกล่าวแล้ว

สำหรับธงประดับปูชนียวัตถุสถานให้งดงามและสำหรับการประกอบศาสนพิธี อื่น ๆ นั้น ส่วนมากนิยมทำเป็นธงชายแบบหลัง และธงร้วขนาดเล็ก สำหรับใช้ห้อย และติดบูชาตามบริเวณปูชนียวัตถุสถาน หรือบริเวณพิธี เพื่อความครึกครื้นสวยงาม เป็นสำคัญ

เรื่องการถวายธงนี้ ประเพณีเก่ามีเรื่องเล่าไว้หลายแห่งว่าผู้ไปในทางกันดาร ได้พบเจดีย์สถานที่ควรสักการบูชาเข้า ไม่มีอะไรจะบูชาจึงเอาผ้าสาฎกแบบผ้าห่มของตน ผูกปลายไม้ยกขึ้นปักบูชา ฉะนั้น ธงบูชาจึงเป็นรูปธงปฎาภมาแต่ดั้งเดิม และธงนี้จึง นับเข้าในเครื่องบูชาอย่างสูงประการหนึ่ง ซึ่งทำกันเป็นประเพณีมานานแล้ว ที่นิยม ทำกันทั่วไปก็ในคราวถวายผ้ากฐินวัดใดแล้ว นิยมถวายธงยกขึ้นไว้หน้าวัดนั้นด้วย เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าวัดนั้นได้รับผ้ากฐินแล้วไป ในตัว บางแห่งนิยมถวายธงบูชาในเทศกาลตรุษสงกรานต์ อันเป็นเทศกาลเปลี่ยน ปีศักราชในสมัยโบราณอีกวาระหนึ่ง แต่จะทำอย่างไรก็ตามเมื่อประสงค์จะถวายธง ดังกล่าวนี ผู้ถวายไม่ต้องประกอบพิธีอะไรมากนอกจากเตรียมธงถวายพร้อมที่จะยก ขึ้นบูชาแล้วนำไปยังสถานที่ที่ตนประสงค์จะยกขึ้นบูชานั้นก่อนยกพึงทำจิตใจระลึก ถึงคุณพระรัตนตรัยให้มั่น ด้วยการจุดธูปเทียนกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้ว กล่าวคำถวายธงตามแบบที่แสดงแล้ว ถ้าคนเดียวถวายจะว่าในใจหรือว่าออกเสียงก็ แล้วแต่จะเห็นสมควร แต่ถ้าร่วมกันถวายหลายคน ควรให้หัวหน้านำกล่าวถวาย แล้วว่าตามพร้อม ๆ กัน เพื่อความเรียบร้อย จบแล้วจึงยกธงขึ้นบูชาเป็นอันเสร็จพิธี.

๑๕. เรื่องถวายเวจกุฎี

เวจกุฎี แปลว่า กุฎีหรือกระท่อมที่ถ้ายัจจะ ของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ ล้อมหรือสถานสำหรับถ้ายอุจจาระและปัสสาวะในวัด มีพระพุทธานุญาตไว้ให้ภิกษุสงฆ์ จัดสร้างขึ้นให้เป็นส่วนสัดโดยเฉพาะ ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวถ่ายเลอะเทอะไม่เป็นทางเด็ดขาดทั้งนี้เพื่อสุขภาพอนามัยของภิกษุสามเณรเป็นสำคัญ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธรองค์ยังทรงตั้งธรรมเนียมที่จะพึงปฏิบัติในเวจกุฎีไว้หลายประการ จัดเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งในพระวินัย เพราะเหตุนี้เองในสมัยต่อมาทายกทายิกาผู้มีศรัทธาแสงทาบบุญและประสงค์จะสงเคราะห์พระวินัย อำนวยความสะดวกแก่สงฆ์จึงนิยมสร้างเวจกุฎีถวายสงฆ์

การถวายเวจกุฎีนี้ นับเข้าในเสนาสนทานประการหนึ่ง ระเบียบพิธีในการถวายก็เหมือนกับพิธีถวายเสนาสนะ กุฎี วิหาร และศาลาโรงธรรม ดังกล่าวแล้ว จะต่างแต่เพียงว่า เวจกุฎีนี้อาจตั้งอยู่ในที่ไม่เปิดเผย ไม่สมควรที่จะไปประกอบพิธีถวายยังสถานที่ตั้ง ควรใช้สถานที่ที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่งในวัดนั้น เช่น ศาลาการเปรียญ เป็นต้น เป็นบริเวณพิธีแล้วโยงสายสิญจน์จากเวจกุฎีที่จะถวายนั้นมายังบริเวณพิธีจะประกอบพิธีอื่นได้อีกแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ ถึงพิธีถวายให้เจ้าภาพจับสายสิญจน์นั้นขึ้นประนมมือ ตั้ง นโม สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ พระสงฆ์รับ สาธุ และอนุโมทนา ใช้วิธีสวดอนุโมทนาบทวิหารทานคาถา สัต อุนหํ ปฏิหนติ...อย่างอนุโมทนาเสนาสนทานอื่น ๆ ก็เป็นอันเสร็จพิธี.

๑๖. เรื่องถวายสะพาน

สะพาน เป็นสถานที่สำหรับใช้เดินข้ามลำธารและคลอง คู พระโบราณจารย์ท่านจัดเข้าไว้ในอนวัชชกรรม การกระทำที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์ส่วนเดียวซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นมงคลประการหนึ่งเหมือนการชุดบ่อสระและปลูกสวนดอกไม้ไว้ในวัดเป็นต้นการสร้างสะพานในวัด หรือเป็นทางเข้าวัดในที่ใกล้วัดนั้น ต้องหวังผล

ให้เป็นสาธารณประโยชน์จริง ๆ คือ ต้องอุทิศให้เป็นของกลาง ไม่แสดงความยินดี ยินร้ายในผู้เดินผู้ใช้สะพานของตนนั้น ว่าเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกกัน จึงจะเป็นกุศล เป็นมงคลอันยิ่ง ฉะนั้นท่านจึงได้ประพันธ์คำถวายไว้สำหรับให้ตั้งใจเป็นกลางดัง แสดงแล้ว

สำหรับพิธีถวาย จะประกอบขึ้นในสถานที่ตั้งสะพานนั้น หรือจะประกอบ ที่ศาลาการเปรียญในวันนั้นเป็นต้น ก็ได้ แล้วแต่เหมาะ ถ้าประกอบห่างจากที่ตั้งสะพาน ฟังล่ำมสายสัญญาณจากสะพานไปยังบริเวณพิธีและจะมีพิธีฉลองเป็นต้นด้วยก็ได้แล้วแต่ ศรัทธาของผู้ถวาย ถึงเวลาถวายฟังทำต่อหน้าสงฆ์อย่างเดียวกันกับการถวายเสนาสนะทาน อื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว ผู้ถวายบูชาพระรัตนตรัยก่อนด้วยตั้ง **นม สามจบ** แล้วกล่าวคำถวาย ตามแบบ ถ้าล่ำมสายสัญญาณมาฟังระคองสายสัญญาณในขณะที่ประกอบพิธีถวายด้วย พอบจบคำถวายพระสงฆ์รับ **สาธุ** แล้วอนุโมทนา ในกรณีนี้นิยมใช้บทวิสสุตอนุโมทนา บท นิธิกัณฑ์ จะใช้เต็มบท หรืออย่างย่อดังกล่าวแล้วในเรื่องพิธีอนุโมทนามาก็ได้ หรือ จะใช้บทอื่นจากนี้ก็แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร จบอนุโมทนาแล้วเป็นอัน เสร็จพิธี.

คำถวายทานพิเศษ

เมื่อได้ศึกษาเรื่องของพิธีถวายทานต่าง ๆ ทั้ง ๑๖ พิธีนี้แล้ว ยังมีทานพิธี พิเศษที่ควรรู้อีกหลายวิธี แต่ในที่นี้จะนำทานพิเศษมาแสดงเพิ่มเติมอีก ๕ พิธีก่อน คือ

- ๑) พิธีถวายปราสาทผึ้ง
- ๒) พิธีถวายโรงอุโบสถ
- ๓) พิธีถวายยานพาหนะ
- ๔) พิธีถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก และ
- ๕) พิธีถวายคัมภีร์พระธรรม

ทั้ง ๕ พิธีนี้ จะนำเฉพาะคำถวายมาแสดงให้ทราบก่อนส่วนเรื่องราวและ เหตุผลจะแสดงในเล่มต่อไป ซึ่งคำถวายแต่ละพิธีที่นิยมกันมีดังนี้.

คำถวายปราสาทผึ้ง

มยฺ ภนฺเต, อิมํ, สปริวารํ, มธุปุปฺผปาสาทํ, อิมสฺมิ วิหารเ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ, สปริวารํ, มธุปุปฺผปาสาทํ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายปราสาทผึ้งนี้กับทั้งบริวาร แก่พระภิกษุสงฆ์ ในวิหารวัดนี้ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับปราสาทผึ้งนี้ กับทั้งบริวาร ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายโรงอุโบสถ

มยฺ ภนฺเต, อิมํ อุโปสถาคารํ, สงฺฆสฺส, นิยฺยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต, สงฺโฆ อิมํ, อุโปสถาคารํ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวายซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้ แก่สงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายยานพาหนะ

มยฺ ภนฺเต, อิมํ, ยานํ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, นิยฺยาเทม. สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ
อิมํ, ยานํ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิสมฺรตฺตํ, ทิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งยานพาหนะนี้
แก่พระภิกษุสงฆ์ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งยานพาหนะนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อ
ประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก

มยฺ ภนฺเต, อิมํ, สปริวารํ, เตปิฎกคณฺถํ, สาตถํ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริปฺพณฺณํ,
ปริสุทฺธํ, จาตุทฺทิสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ, สปริวารํ,
เตปิฎกคณฺถํ, สาตถํ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริปฺพณฺณํ, ปริสุทฺธํ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิสมฺรตฺตํ,
ทิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก
อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวาร
นี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก
อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวาร
นี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายคำภีร์พระธรรม

มยํ ภนฺเต. อิมํ. สปริวารํ. โปฏฺฐกคณฺถํ. พหุชฺชนหิตาย. พหุชฺชนสุขาย.
มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตํ. ฐมมิกํ ฐมฺมลทฺธํ. จาตุทฺทิสสฺส. ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม.
สาธุ โน ภนฺเต. ภิกฺขุสงฺโฆ อิมํ สปริวารํ. โปฏฺฐกคณฺถํ. พหุชฺชนหิตาย. พหุชฺชนสุขาย.
มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตํ ฐมมิกํ ฐมฺมลทฺธํ. ปฏฺฐิคฺคณฺหาตุ. อมฺหากํ. ทิสมฺมรตฺตํ. หิตาย.
สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งคำภีร์พระธรรม
อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นโดยชอบธรรมอันได้มาโดยธรรม
กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคำภีร์
พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม
อันได้มาโดยธรรม กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข
แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

หมวดที่ ๔ ปกิณกะ^(๒)

ในหมวดนี้

จะนำวิธีการบางอย่างที่จำต้องปฏิบัติเป็นพิธีเบ็ดเตล็ดในการประกอบศาสนพิธีดังกล่าวข้างต้น มาชี้แจงให้เข้าใจอีก ๕ ประการคือ

๑. วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

๒. วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน

๓. วิธีจับด้ายสายสิญจน์

๔. วิธีบังสุกุลเป็น

๕. วิธีบอกคักราช

ซึ่งแต่ละประการ มีวิธีปฏิบัติโดยเฉพาะ จะได้แสดงโดยลำดับไป

๑. วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

เพื่อเป็นการส่งเสริม จริยศึกษาแก่ นักเรียนไทย ชาวพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดระเบียบว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียนขึ้นใช้เฉพาะในโรงเรียนที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการทั่วไปโดยได้ปรับปรุงให้รัดกุมเหมาะสมแก่เวลาของนักเรียน ดังมีคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการให้ทุกโรงเรียนถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ.๒๕๐๓

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรปรับปรุงระเบียบ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จรรยา มารยาท และฝึกลบรรมให้นักเรียน มีจิตใจและนิสัยอันดีงาม ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้.

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ.๒๕๐๓"

๒) ตั้งแต่วันใช้ระเบียบนี้ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับ หรือคำสั่งที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ หรือที่ระเบียบนี้กำหนดไว้แล้ว

๓) ใช้ระเบียบนี้ในโรงเรียนและสถานศึกษา ในสังกัดและในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ

๔) ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระเวลาเข้าแถวภายหลังเชิญธงชาติก่อนเข้าเรียนทุกวันและตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ เฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียนประจำ ก็จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระตอนก่อนที่จะเข้านอนเป็นประจำทุกคืนด้วย

๕) การสวดให้ใช้แบบสวดมนต์ไหว้พระท้ายระเบียบนี้

๖) การสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้ง ให้ครู อาจารย์ทุกคนเข้าร่วมสวดมนต์ไหว้พระโดยพร้อมเพรียงกัน

๗) ตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ ภายหลังการสวดมนต์ไหว้พระ ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้โอวาทแก่นักเรียนเสร็จแล้วให้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

๘) ในกรณีที่มิมีนักเรียนที่มีได้นับถือศาสนาพุทธเรียนรวมอยู่ด้วยเวลา
สวดมนต์นักเรียนนั้นไม่ต้องสวด แต่ถ้านักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นมีจำนวนมาก
เมื่อทางโรงเรียนเห็นสมควรจะจัดให้มีการสวดมนต์ตามแบบศาสนานั้นๆ ด้วยก็ได้
โดยแยกนักเรียนไว้ตามลัทธิศาสนา

๙) ให้ปลดกระทรวงศึกษาธิการรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

๑๐) ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๓ เป็นต้นไป.

สั่ง ณ วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๐๓

(ลงชื่อ) **ปิ่น มาลากุล**

(ม.ล.ปิ่น มาลากุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แบบสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

(๑) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม.

ธมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปन्नโน ภควโต สาวกสงฺโฆ.

สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

(๒) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระวันสุดท้ายของสัปดาห์ ตอนเล็กเรียน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม.

ธมฺมํ นมสฺสามิ (กราบ)

สุปฏิปन्नโน ภควโต สาวกสงฺโฆ.

สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

สวดบทนมัสการ

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

สวดบทพระพุทธคุณ

(นำน) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชชาจรรณสมปนโน สัคโคโต
โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สดถา เทวมนุสฺसानํ พุทโธ ภควาติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำน)	องค์ใดพระสัมพุทธ (รับพร้อมกัน) สวิสฺสทสฺสันดาน
ตัดมูลเกลศมาร	บ มีหม่นมีหมองมัว
หนึ่งนัยพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศี บ พันพัว	สวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร	มละโสมกัณดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมสานต์
ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิธจก-	บุจรวิมลใส
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล	ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึงฟัง	มละบาปบาเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน์อม	ศีระเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธการุญ-	ญภาพนั้นนิรันดรา (กราบ)

สวดบทพระธรรมคุณ

(นำน) สุวากุขาโต (รับพร้อมกัน) ภควตา ธมฺโม สนฺทิกฺกุฏฺโง อกาลิโก เอหิปสฺสิโก
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตี.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(น้) ธรรมะคือคุณากร (รับพร้อมกัน) ส่วนชอบสาธ

ดุจดวงประทีปชีवाल

แห่งองค์พระศาสดาจารย์

ส่องสัตว์สันดาน

สว่างกระจ่างใจมนต์

ธรรมได้นับโดยมรรคผล

เป็นแปดพึงยล

และแก้กับทั้งนฤพาน

สมญาโลกอุดรพิสดาร

อันลึกไเฬว

พิสุทธิพิเศษสุกใส

อีกธรรมต้นทางครรไล

นามขนานนานไซ

ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง

คือทางดำเนินดุจคลอง

ให้ล่งลุปอง

ยังโลกอุดรโดยตรง

ข้าขอเอนอ่อนน้อมงค์

นบธรรมจ่านง

ด้วยจิตและกายวาจาฯ (กราบ)

สวดบทพระสังฆคุณ

(น้) สุปฏิปันโน (รับพร้อมกัน) ภควโต สาวกสงฆะ, อชุปฏิปันโน ภควโต

สาวกสงฆะ ฌายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฆะ, สามเณรปฏิปันโน ภควโต

สาวกสงฆะ, ยหิโก จตตาริ ปุริสยุดาณิ อญฺญ ปุริสปุคฺคสา เอส ภควโต สาวกสงฆะ,

อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเณยฺโย อณฺชสิกรณเณยฺโย อนุตตโร ปุณฺณกฺขเขตฺโต

โลกสฺสาติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นว)	สงฆ์โศสวาทาสดา (รับพร้อมกัน) รัปปฏิบัติมา	
	แต่องค์สมเด็จพระรัตน	
	เห็นแจ้งจตุสัจเสร็จบรร-	ลูทางที่อัน
	ระจับและดับทุกข์ภัย	
	โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร	ปัญญาผ่องใส
	สะอาดและปราศมัวหมอง	
	เห็นห่างจากข้าศึกปอง	บ มีลำพอง
	ด้วยกายและวาจาใจ	
	เป็นเนืองนาบุญอันไพ	กาลแต่โลกัย
	และเกิดพิบูลย์พูนผล	
	สมญาเอารสทศพล	มีคุณอนันต์
	อเนกจะนับเหลือตรา	
	ข้าขอนบหมู่พระศรา-	พกทรงคุณา-
	นุคุณประดุจรำพัน	
	ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์	พระไตรรัตน์อัน
	อุดมดิเรกนิรัตศัย	
	จงช่วยขจัดไพภัย	อันตรายใดใด
	จงดับและกลับเสื่อมศุนย์ฯ (กราบ)	

สวดบทเคารพคุณมารดาบิดา

(นว) อนนตคุณสมปนนา (รับพร้อมกัน) ชเนตติชนกา อุโภา

มยห์ มาตาปิตูนว

ปาเท วนุทามิ สาทร

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นว)	ข้าชอนบชนกคุณ (รับพร้อมกัน)	ชนนี้เป็นเค้ามูล
	ผู้กอบนุกุลพูน	ผดุงจวบเจริญวัย
	พุ่มพักทะนุถนอม	บ บำราศนิราไกล
	แสนยากเท่าไรไร	บ คิดยากลำบากกาย
	ตราทนระคนทุกข์	ถนอมเลี้ยงถูรูวาย
	ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
	เปรียบหนักชนกคุณ	ชนนี้คือภุฆา
	ใหญ่พื้นพสุทธา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
	เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณนันท
	แท็บุชไนยอัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ ฯ (กราบ)

สวดบทเคารพครูอาจารย์

(นว)	ปาเจราจริยา โหนติ (รับพร้อมกัน)	คุณุตตรานุสาสกา
	ปณฺณาวุฑฒิกเรเตเต	ทินโนวาเท นมามิหิ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นว)	อนึ่งข้าค่านับน้อม (รับพร้อมกัน)	ต่อพระครูผู้การุญ
	โอบเอื้อและเจือจน	อนุศาสน์ทุกสิ่งสรรพ
	ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
	ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
	จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน

เหมือนท่านมาแกลังเกณท์
 ขจัดเขลาบรรเทาโม-
 กังขา ณ อารมณ
 คุณส่วนนี้ควรนับ
 ควรนึกและตรึกใน

ให้ฉลาดและแหลมคม
 หะจิตมืดทึบงม
 ก็สว่างกระจ่างใจ
 ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
 จิตน้อมนิยมชมฯ (กราบ)

สวดชัยสิทธิคาถา

(นำ) พาหุ (รับพร้อมกัน) สหสสมภินิมิตตสาธุรนต์

ศรีเมชล อุทิตโฆรสเสนมาร
 ทานาภิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินโท
 ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทธิ นิจุจ

(สวดท่านองสรภัญญะ)

(นำ) ปางเมื่อพระองค์ประมะพุท (รับพร้อมกัน) ธะวิสุทธศาสดา

ตรัสรู้หลุดตะระสะมา-

ธิ ณ โพธิบัลลังก์

ขุนมารสหัสสะพทุพา-

หุวิชาวิชิตขลัง

ชีคีรีเมฆะละประทั้ง

คชะเหี้ยมกระเทิมทากู

สร้างเสกสะราวะประดิษฐ์

กละคิดจะรอนราญ

รุมพลพหลพยุหะปาน

พระสมุททะนองมา

หวังเพื่อผจญวะระมุนิน-

ทะสุชินะราชา

พระปราบพหลพยุหะมา

ระมะเลื่องมะลายสุญ

ด้วยเดชะองค์พระทศพล

สุวิมลไพบุลย์

ทานาภิธรรมะวิธีกุล

ชยะน้อมมนเอนตาม

ด้วยเดชะลัจจะวะจะนา

และนวมามิองค์สาม

ขอจงนิกรพละสยาม

ชนะสิทธิทุกवार

ถึงแม้จะมีอริเษ

พละเดชะเทียมमार

ขอไทยผจญพิชิตะผลาญ

อริแม่นมุนินทร ฯ

(กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

(น้า) ข้าวรพุทธเจ้า (รับพร้อมกัน) เอามโนและศิระกราน

นบพระภูมิบาล

บุญญะดิเรก

เอกบรมจักริน

พระสยามินทร์

พระยศยิ่งยง

เย็นศิระเพราะพระบริบาล

ผลพระคุณ ๕ รักษา

ปวงประชาเป็นสุขคานต์

ขอบันดาล ๕ ประสงค์ใด

จงสฤษฏ์ดัง

หวังวรหฤทัย ดุจถวายเป็นชัย ชโยฯ

(๓) แบบคำสวดมนต์สำหรับนักเรียนก่อนเข้านอน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา.

พุทโธ ภควนตัง อภิวาเทมิ. (กราบ)

สวากขาโต ภควตา ธัมโม.

ธัมมัสสะ นมัสสามิ. (กราบ)

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ

สงฆัสสะ นมามิ. (กราบ)

สวดคำนมัสการและสรรเสริญพระรัตนตรัย

- (นำน) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส. (กราบ)
- (นำน) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธโ.
 วิชชาจรรณสมปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ
 สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ. (กราบ)
- (นำน) สุวากฺขาโต (รับพร้อมกัน) ภควตา ธมฺโม สन्นิฏฺฐโก
 อกาลโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ
 วิญญหิตฺติ. (กราบ)
- (นำน) สุปฺปฏิปนฺโน (รับพร้อมกัน) ภควโต สวากสงฺโฆ
 อชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
 ฌายปฺปฏิปนฺโน ภควโน สวากสงฺโฆ
 สามิจิปปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
 ยทิทํ จตตาริ ปุริสยฺศานิ อญฺจ ปุริสปุคฺคลาเอส ภควโต
 สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเณยฺโย อณฺชลิกรณเณยฺโย
 อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. (กราบ)
- (นำน) พาหุ (รับพร้อมกัน) สหสฺสมภินิมมิตสวฺชนตํ
 คุรีเมชลํ อุตฺตโมรสเสนมารํ
 ทานาธิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
 ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ. (กราบ ๓ ครั้ง)

(๔) แบบคำสวดมนต์สำหรับโรงเรียนอนุบาล

ให้สวดประจำวันดังนี้

- (รับพร้อมกัน) พุทธ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธรเจ้า (กราบ)
 ธรรม วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
 สงฆ์ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ (กราบ)

สวดวันสุดท้าย

- (รับพร้อมกัน) พุทธ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธรเจ้า (กราบ)
 ธรรม วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
 สงฆ์ วนทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ (กราบ)

- (นว) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

- (นว) พุทธ (รับพร้อมกัน) สรณํ คจฺฉามิ.

ธรรม สรณํ คจฺฉามิ.

สงฆ์ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมปิ พุทธ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมปิ ธรรม สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมปิ สงฆ์ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปิ พุทธ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปิ ธรรม สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปิ สงฆ์ สรณํ คจฺฉามิ.

(กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

- (นว) ข้าพระพุทธเจ้า (รับพร้อมกัน) เอามโนและศิระกราน

นุบพระภูมิบาล

บุญญติเรก

เอกบรมจักริน

พระสยามินทร์

พระยศยิ่งยง

เย็นศิระเพราะพระบริบาล

ผลพระคุณ ธิ รักษา

ปวงประชาเป็นสุขศานต์

ขอบันดาล ธิ ประสงค์ใด

จงสถศภู์ดัง

ห้วงวรหฤทัย ดุจถวายชัย ชโยฯ

(๔) แบบคำสวดมนต์ประจำตัวก่อนนอนสำหรับนักเรียน

สวดอย่างพิสดาร

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา พุทฺธ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ

(กราบ)

สวากขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมํ นมสฺสามิ.

(กราบ)

สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ.

(กราบ)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปิ สงฆ์ สรรณํ คจฺณามิ.

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธो วิชชาจรณสมปนฺโน
สฺวคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ
พุทฺธो ภควาติ. (กราบ)

สวากขาโต ภควตา ธมฺโม สันทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตฺติ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

อุสุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ณายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สามิจิปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ยทิทํ จตตาริ ปุริสยฺศานิ อญฺจ ปุริสปุคฺคลา

เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย

ทกฺขิณเณยฺโย อณฺชสิกรณเณยฺโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ

โลกสฺสาติ. (กราบ)

นตฺถิ เม สรรณํ อญฺญํ พุทฺธो เม สรรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺสมฺเชน โทตฺถุ เม ชยมํจฺจลํ

นตฺถิ เม สรรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺสมฺเชน โทตฺถุ เม ชยมํจฺจลํ

นตฺถิ เม สรรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺสมฺเชน โทตฺถุ เม ชยมํจฺจลํ

สวดอย่างย่อ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

สงฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

พุทฺธมฺปิ สงฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺถิมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺถิมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺถิมฺปิ สงฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

พุทฺโธ เม สรณํ วรํ

โหตุ เม ชยมฺงคฺลํ

ธมฺโม เม สรณํ วรํ

โหตุ เม ชยมฺงคฺลํ.

สงฺโฆ เม สรณํ วรํ

โหตุ เม ชยมฺงคฺลํ.

คำแปลคาถา นตฺถิ เม

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจวาจา นี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

๒. วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน

การไหว้ครู เป็นประเพณีอย่างหนึ่ง ที่นิยมกันมาแต่โบราณ ถือว่าเมื่อจะเริ่มกิจการใด ๆ เช่น เริ่มศึกษาเล่าเรียนเป็นต้น ต้องเริ่มไหว้ครูก่อนเรียกว่าขึ้นครู เพิ่มการงานที่ริเริ่มนั้น ๆ จะสำเร็จด้วยดี ในเรื่องการเรียนหนังสือของโรงเรียนต่าง ๆ นั้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ทอดทิ้งประเพณีโบราณ ได้วางระเบียบปฏิบัติในการนี้ไว้เพื่อให้โรงเรียนต่าง ๆ ปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน ดังต่อไปนี้.-

ระเบียบพิธีของนักเรียน

ก. จัดสถานที่

- ๑) ตั้งโต๊ะหมู่ที่บูชาพระพุทธไว้ในที่สูงบนเวทีทางด้านหน้าของที่ประชุม ข้างหน้าที่บูชามีกระถางธูป เชิงเทียน และโต๊ะเล็กเพื่อวางพานดอกไม้และธูปเทียนที่นักเรียนนำมาบูชา
- ๒) จัดหาหนังสือ สำหรับให้ผู้เป็นประธานเจิมไว้บนพาน และวางไว้บนโต๊ะเล็กหน้าบูชา
- ๓) ข้างที่บูชาบนเวที จัดที่นั่งของผู้เป็นประธานและครูอาจารย์
- ๔) จัดให้นักเรียนนั่งในท้องประชุมก่อนพิธี เมื่อผู้เป็นประธานและครูอาจารย์เข้านั่งยังที่เรียบร้อยแล้ว เริ่มพิธี

ข. สิ่งที่ต้องเตรียมล่วงหน้าสำหรับนักเรียน

- ๑) พานดอกไม้ มีดอกไม้ประกอบด้วย หญ้าแพรก และดอกมะเขือ จัดให้สวยงามตามสมควร ชั้นละ ๑ พาน (หรือมากกว่า)
- ๒) ธูปเทียน ชั้นละ ๑ ชุด (หรือมากกว่า)

๓) กำหนดตัวนักเรียนผู้ถือพานดอกไม้และรูปเทียน ชั้นละ ๑ คน (หรือมากกว่า)

๔) ให้นักเรียนท่องจำคำไหว้ครูและบทสวดมนต์

๕) เลือกนักเรียน ๑ คน เป็นผู้กล่าวนำคำไหว้ครู

ค. การจัดนักเรียน

๑) จัดนักเรียนให้นั่งเป็นแถว แบ่งเป็นสองซีก ชายและขวาของที่ประชุม เพื่อให้มีทางเดินตรงกลาง

๒) ให้นักเรียนที่ถือพานดอกไม้ (แทนชั้นต่าง ๆ) นั่งที่ขวาสุดและซ้ายสุดของแถวทั้ง ๒ ซีกข้างหน้า

๓) ข้างหลังนักเรียนที่ถือพานดอกไม้ จัดระยะพอประมาณให้นักเรียนที่ถือรูปเทียน (แทนชั้น) นั่งสลับกันไปตามแบบนี้ จนครบจำนวนนักเรียนที่ถือพานดอกไม้และรูปเทียน

ง. พิธี

๑) เมื่อผู้เป็นประธาน มายังที่ประชุมบนเวทีให้นักเรียนยืนขึ้นพร้อมกัน เพื่อทำความเคารพ

๒) เมื่อผู้เป็นประธานนั่งลง ให้ครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง เข้าไปเชิญให้จุดรูปเทียนนมัสการพระพุทธรูป แล้วผู้เป็นประธานกลับที่นั่ง

๓) เมื่อผู้เป็นประธานนั่งเรียบร้อยแล้ว เริ่มพิธี โดยครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง ออกมายืนเบื้องหน้าของนักเรียน เพื่อนำสวดมนต์ไหว้พระให้นักเรียนว่าตามเป็นวรรค ๆ ไป ตามแบบสวดข้างท้ายนี้ อาจารย์พนมมือเป็นอาณัติสัญญาณ ให้นักเรียนทำตาม และทำอยู่จนเสร็จการไหว้ครู

๔) เมื่อสวดมนต์ไหว้พระเสร็จแล้ว ครูหรืออาจารย์ผู้นำสวดกลับไปยังที่เดิม และนักเรียนผู้ที่รับเลือกให้เป็นผู้กล่าวนำคำไหว้ครูออกมาแทนเพื่อกล่าวนำไหว้ครู เมื่อพร้อมกันแล้วก็กล่าววรรคแรกของคำไหว้ครูตามบทที่แสดงไว้ข้างท้ายนี้

๕) เมื่อนักเรียนผู้กล่าวนำ ว่าจบวรรคแรกของบทแล้ว นักเรียนทั้งหมด รับตามบทพร้อมกันจนจบคำไหว้ครู เมื่อจบบทแล้วนักเรียนผู้ที่กล่าวนำซึ่งยังคงยืน อยู่ทางด้านหน้าของนักเรียนอื่น ว่าคาถาสรรพท้ายของคำไหว้ครู คือ

ปณณาวุฑฒิกเรเตเต ทินโนวาเท นมามิहां (ท่านองสรภัญญะ)

๖) เมื่อกล่าวเสร็จแล้ว นักเรียนผู้กล่าวนำกลับที่เดิม นักเรียนทั้งหมด ทำความเคารพและนั่งลง ตอนนีถ้ามมีพิณพาทย์ให้เริ่มเพลงสาธุการ

๗) ให้นักเรียนที่ถือรูปเทียนเริ่มจุดรูปเทียนเมื่ออาจารย์ผู้ดำเนินพิธี เห็นว่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้อาณัติสัญญาณ ให้นักเรียนผู้ถือพานดอกไม้และถือรูปเทียน ยืนขึ้นพร้อมกันทั้งหมด ให้แถวถือพานดอกไม้เดินมาก่อน ๔ คน เดินรวมเป็นแถว เรียง ๔ ชั้นไปบนเวที นำพานดอกไม้ไปวางยังโต๊ะเล็กหน้าทึบูชา แล้วกราบลงพร้อมกัน ๓ ครั้ง ถอยออกมาทำความเคารพผู้เป็นประธาน แล้วลงจากเวทีกลับที่เดิมให้นักเรียน ที่ถือรูปเทียน ๔ คน ทำเช่นเดียวกัน เว้นระยะห่างกันพองาม ทำสลับกันไปดังนี้ จนครบจำนวนนักเรียนที่ถือพานดอกไม้และรูปเทียน (พิณพาทย์คงบรรเลงเพลง สาธุการต่อไป)

๘) เมื่อนักเรียนเข้าที่หมดแล้ว ครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง ไปเชิญผู้เป็นประธาน เจริญหนังสือซึ่งได้เตรียมไว้แล้ว เมื่อผู้เป็นประธานลุกขึ้นให้นักเรียนลุกขึ้นยืนพร้อมกัน ผู้เป็นประธานเจริญหนังสือเสร็จแล้วนั่งลงให้นักเรียนนั่งลงพร้อมกัน เพลงสาธุการจบ เป็นเสร็จพิธี

บทสวดมนต์ไหว้พระก่อนไหว้ครู

(อาจารย์ว่านำ นักเรียนว่าตาม)

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา.

พุทโธ ภควนตัง อภิวาเทมิ. (กราบ)

สวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม.
 ธมฺมํ นมสฺสํามิ. (กราบ)
 สุปฏิปนฺโน ภคฺวโต สวากสงฺโฆ.
 สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

คำไหว้ครู

(นำ) ปาเจราจรียา โทหนฺติ (รับพร้อมกัน) คุณฺตตฺตานุสาสกา
 (สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ)	ข้าขอประณตน์อมสัการ	(รับ)	บูรพาคณาจารย์
	ผู้ก่อปรประโยชน์ศึกษา		
	ทั้งท่านผู้ประสาทวิชา		อบรมจรียา
	แก่ข้าในกาลปัจจุบัน		
	ข้าขอเคารพอภิวันท์		ระลึกคุณอนันต์
	ด้วยใจนิยมบูชา		
	ขอเดชกตเวทิตา		อิกวิริยะพา
	ปัญญาให้เกิดแตกฉาน		
	ศึกษาสำเร็จทุกประการ		อายุยืนนาน
	อยู่ในศีลธรรมอันดี		
	ให้ได้เป็นเกียรติเป็นศรี		ประโยชน์ทวี
	แก่ชาติและประเทศไทย เทอญฯ		
	(นำสรุป) ปณฺณาวุฑฺฒิกเรเตเต ทินฺโนวาเท นมามิห.		

๓. วิธีจับด้ายสายสัญญาณ

สายสัญญาณ แปลว่า สายรตน์ ในปัจจุบันได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบโดยวิธีจับเส้นด้ายในเช็ดสาวชักออกมาเป็นห่วงๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกันจากด้ายในเช็ดเส้นเดียวจับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้นม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้ได้สายใหญ่ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๔ เส้นในงานมงคล ใช้สายสัญญาณ ๔ เส้น ไม่ใช้สายสัญญาณ ๓ เส้น เรื่องของด้ายสายสัญญาณและวิธีจับดังกล่าวนี้ ในหนังสือระเบียบพิธี ชี้แจงไว้ (ระหว่างหน้า ๒๓ ถึง ๓๐) แจ่มแจ้งดีมาก จะขอคัดตัดตอนมากล่าวเป็นตอนๆ ดังต่อไปนี้.

“สายสัญญาณในงานมงคลใช้สายสัญญาณ ๔ เส้นไม่ใช้สายสัญญาณ ๓ เส้น แต่โบราณได้จัดทำขึ้นด้วยวิธีเรียกว่า **เสก** คือ ร่ายมนต์เพื่อให้ศักดิ์สิทธิ์จึงเรียกว่า **สายสัญญาณ** แปลว่า **สายเสก** การจับด้ายสายสัญญาณ เบื้องต้นต้องกะประมาณด้ายดิบที่จะจับให้พอกับความต้องการ ต้องใช้คนในการจับ ๒ คน เป็นผู้จับ ๑ คน คอยป้อนเส้นด้ายให้จับคนหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ด้ายที่จะจับซึ่งเสกก่อนแล้วไม่ตกไปในที่ต่ำอันจะทำให้เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๒ คน นั่งหรือยืนห่างกันไม่เกิน ๑ วา หันหน้าเข้าหากัน เมื่อเริ่มพิธีผู้จับสายสัญญาณพึงหยิบด้ายทั้งหมดที่ต้องจับมาถือนั่งประนมมือว่า **นโม ๓ จบแล้ว พุทธ สรรณ คจฺณมิ..** ไปตามแบบพระไตรสรณคมน์ แล้วว่าสวดบท **สมพุทฺธเห... บท อิติปิ โส...** ไปจนจบสังฆคุณ ขณะว่าพียงน้อมใจให้ระลึกถึงคุณพระพุทฺธเจ้าพระธรรม พระสงฆ์ ตามลำดับพียงยึดท่วงเป็นอารมณ์ ตั้งใจแน่วแน่ดีแล้ว พึงส่งเช็ดด้ายที่จับให้ผู้ป้อนเส้นด้ายคล้องไว้ที่ข้อมือทั้งสองข้าง ซึ่งเช็ดให้ตึงและผู้ป้อนเส้นด้ายนั้น พึงคอยระวังในการป้อน โดยเบี่ยงบ่า่มือขณะเส้นด้ายเดินให้เข้าจังหวะกับผู้จับอยู่ตลอดเวลา”

“ผู้จับนั้น เมื่อเลือกหาเส้นด้ายอันเป็นต้นข้าว แยกออกมาจากเช็ดได้แล้ว ขณะแรกพียงว่า **พุทฺธ สรรณ คจฺณมิ** แล้วทบเส้นด้ายเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นวงพอมือ

ลอดเข้าได้สะดวก ขณะทบเส้นด้ายว่า **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** แล้วถือไว้ด้วยมือข้างหนึ่ง ใช้มืออีกข้างหนึ่ง ลอดเข้าในวง จับเส้นด้ายนอกวงที่แล่นมาจากเช็ดดึงกลับมาทางตัว ขณะดึงนี้ว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ด้าย ๓ เส้นก็จะทาบเกี่ยวพันประสานกันเป็นสาย สิญฺจนํ อันสำเร็จด้วยพระไตรสรณคมน์"

"ต่อไป เส้นด้ายที่จับดึงเข้ามาก็จะเป็นวงใหม่อีก แล้วจึงจับดึงเส้นด้าย นอกวงด้วยมืออีกข้างหนึ่ง ม้วนสายที่จับแล้วด้วยมืออีกข้างหนึ่งสองมือทำหน้าที่ไป พร้อม ๆ กัน ฝ่ายผู้ป้อนเส้นด้ายก็พึงทำหน้าที่ป้อนไปตามจังหวะมือของผู้จับเมื่อด้าย หมดเช็ดหนึ่ง ๆ ก็เอาด้ายเช็ดอื่นเข้าต่อเส้นกันแล้วจับต่อไป จนกว่าจะหมด ด้ายทุก เช็ดขณะจับสายสิญฺจนํอยู่นี้ทั้งผู้จับและผู้ป้อนเส้นด้าย พึงเสกบริกรรมภาวนาอยู่ ในบทพระไตรสรณคมน์ และบทพุทฺธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณตามพระบาลีและว่าบท

สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ปจฺเจกานญฺจ ยํ พลํ

อรหนฺตานญฺจ เตเชน รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส.

พึงตั้งใจให้แน่วแน่ ว่าข้าฯ อยู่อย่างนี้จนกว่าจะแล้วเสร็จ ถ้าไม่จำเป็นก็ อย่าได้พูดหรือคุยกันเลย"

"เมื่อจับเสร็จในครั้งแรกยังเป็นจับ ๓ คือมีด้ายเพียง ๓ เส้นในสายเมื่อ เห็นว่าย้งเล็กลงอยู่เกรงจะขาดง่าย ก็พึงจับอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่าจับ ๔ คือ จับจากสาย ๓ เส้นให้เป็น ๔ เส้น ผู้จับพึงม้วนด้ายเข้ากลุ่มให้เรียบร้อยเสียก่อน แล้วพึงจับปลาย สายไว้ 'ส่งกลุ่มให้ผู้ป้อนด้าย คอยระวังป้อนอยู่อย่างเดิม ขณะแรกจับปลายให้ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...** ขณะทบเข้ว่า **พุทฺธิมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...** ขณะจับเส้น ด้ายลอดวงเข้ามาทางตัวว่า **ตตฺติมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...** แล้วจับต่อไปทั้ง ๒ คน พึงภาวนาบทพุทฺธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เหมือนจับในครั้งแรก แล้วว่า **อ สํ วิ สุ โล ปุ ส พุ ภา** ต่อไปว่าบท **สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา** ไปจนจบ และหากจะว่าบทมงคล จักรวาล หรือพระพุทฺธมณฺต์ในเจ็ดตำนานสิบสองตำนาน โดยตลอด หรือเพียงบทใด บทหนึ่งที่ยังจำได้แม่นยำขึ้นใจอยู่ ก็ยิ่งดีมากขึ้น"

เมื่อจับหมดด้ายในครั้งนี้แล้ว พึงม้วนสายสิญจน์เข้ากลุ่มเหมือนในครั้ง
ก่อนผู้ม้วนด้ายและผู้ระวังกลุ่มด้าย พึงว่า

“สพพทุกขา วินสฺสนฺตุ สพพภยา วินสฺสนฺตุ สพพโรคา วินสฺสนฺตุ พุทธ-
เตเชน ธมฺมเตเชน สงฺฆเตเชน”

“จนกว่าจะม้วนด้ายเข้ากลุ่มเสร็จเรียบร้อย จึงเสร็จพิธี”

ด้ายสายสิญจน์ที่จับโดยวิธีนี้ นิยมใช้เฉพาะในพิธีงานมงคลทุกประเภท
ที่ต้องใช้ด้ายสายสิญจน์ คือ ใช้วงบริเวณพิธีมงคลตลอดจนให้พระสงฆ์ถือในขณะ
สวดมนต์

๔. วิธีบังสกุลเป็น

การบังสกุลเป็น หมายถึงบุญกิริยาที่เจ้าภาพประสงค์จะบริจาควัตถุเนื่อง
ด้วยกายของตน โดยเฉพาะผ้าอุทิศสงฆ์ให้เป็นผ้าบังสกุล ประกตินิยมทำเมื่อป่วยหนัก
เป็นการกำหนดมรณานุสสติวิธีหนึ่ง โดยมากเมื่อญาติๆ จัดให้มีพิธีสงฆ์สวดต่อนาม
แล้วถ้าผู้ป่วยยังมีสติดีอยู่ และเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยตลอดมา
มักขอร้องให้สงฆ์ชักบังสกุลเป็นตนเองด้วย แม้อุบาสกอุบาสิกาผู้ไม่ป่วยไข้ เมื่ออายุ
ย่างเข้าวัยชรา มักปรารถนาลังขารของตนอันใกล้มรณะ ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกิริยาให้
ทันตาเห็นด้วยตนเอง มักจัดให้อาราธนาพระสงฆ์มาชักบังสกุลเป็นตนเองก็มี

ในการชักบังสกุลเป็นดังกล่าวนี้ ประกติไม่มีทอดผ้าเหมือนบังสกุลศพเวลา
จะให้พระสงฆ์ชัก ใช้ผ้าขาวคลุมตัวคนป่วยหรือผู้ประสงค์การนี้แล้วเอาด้ายสายสิญจน์
ผูกมุมผ้าขาวที่คลุมนั้นไว้ตอนข้างหน้า ถวายปลายสายสิญจน์อีกข้างหนึ่งให้พระสงฆ์
จับพิจารณา แต่เจ้าภาพบางท่านศรัทธานำผ้าทอดบนสายสิญจน์เหมือนทอดผ้าบน
สายโยงศพก็มี สำหรับระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในกรณีให้มีบังสกุลเป็นต่อท้ายพิธีต่อนาม
ก็ไม่มีอะไรต้องเตรียมมาก นอกจากเตรียมผ้าขาวคลุมร่าง ๑ ผืนกับเตรียมสายสิญจน์
ใช้โยงผ้าคลุมให้พระสงฆ์ชักเท่านั้น แม้กรณีที่เจ้าภาพจัดทำแต่ตนเองเป็นพิเศษ ก็คง

เตรียมสิ่งสำคัญ คือ ผ้าขาวกับสายสิญจน์เช่นกัน นอกนั้นก็เป็เครื่องไทยธรรมแล้ว
แต่จะจัดเตรียม ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติในการนี้โดยลำดับดังนี้

- ก) เจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วอาราธนาศีล
- ข) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล (ในข้อ ก. และ ข. นี้ ถ้าเป็นงานทำต่อจากพิธีก่อนาม ไม่ต้องให้ศีลและรับศีลอีกก็ได้)
- ค) หัวหน้าสงฆ์นำสวดมนต์เฉพาะที่นิยมเป็นหลัก ดังนี้

(๑) นโม...

(๒) อวิชชาปัจจยา สงขารา...

(๓) อเนกชาติสังสาร...

(๔) กรุณา วีย สตุเคสุ...

- (๕) ฉลักขณาทิคาถา ขึ้น สัพเพ สงขารา อนิจจาติ...(อาจสวดมากกว่านี้ก็ได เช่นเดิม บท พุทธ ชีวิต ยาว นิพพาน สรรณ คจฺฉามิ... เข้าต่อจาก นโม... และสวด ภัทเทกรัตตคาถา อดีต นานวาคเมยฺย..ก็ได้)

ฌ) สวดมนต์จบแล้ว ชักบังสุกุลเป็นโดยเจ้าภาพหมอบลงตรงหน้าสงฆ์ เอาผ้าขาวคลุมกายหมดทั้งร่าง ถ้าเป็นคนป่วยลุกหมอบไม่ได้ก็ใช้ผ้าขาวคลุมร่างทั้ง ๆ ที่นอนอยู่กับที่นั้นแล้วผูกปลายสายสิญจน์ข้างหนึ่งที่ผ้าขาวคลุม แล้วนำกลุ่มด้ายสายสิญจน์ถวายพระสงฆ์หรือลาดลงตรงหน้าสงฆ์ในกรณีมีทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงจับสายสิญจน์หรือผ้าทอดอย่างพิธีบังสุกุลศพ ที่กล่าวแล้วทุกประการ ถ้ามีพัดพึงตั้งพัดแบบชักผ้าบังสุกุลด้วย เมื่อพร้อมกันแล้ว พึงว่าคาถาบังสุกุลเป็นพร้อมกันดังนี้

อจิรํ วตยํ กาโย ปจวี อธิเสสฺสตี

ฉุฑฺโฑ อเปตวิญญาโณ นีรตฺถํ กลิงฺครํ

ในกรณีที่ไม่มีผ้าทอด ขณะที่ว่าคาถาชักบังสกุลเป็นพระภิกษุที่เป็นหัวหน้าพึงดึงด้ายสายสิญจน์ที่ผูกมุ่มผ้าไว้ให้ผ้าที่คลุมค่อย ๆ เลื่อนออกจากตัวคนที่ถูกบังสกุลพอว่าจบผ้าคลุมก็พ้นจากตัวพอดีกันหรือจะดึงผ้าคลุมออกเมื่อว่าคาถาจบก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธีชักบังสกุลเป็น

ง) เมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว หรือยังมีพิธีฉันต่อไป ในวันอื่นยังไม่ถวายในขณะนั้น พระสงฆ์พึงอนุโมทนาใช้บท **วิเสสอนุโมทนา** ว่า **โส อตฺถลทฺธโร...** สำหรับชาย หรือ **สา อตฺถลทฺธา...** สำหรับหญิง ตามควรแล้วต่อท้ายด้วยบท **มงคลจักรวาลน้อย** แต่ในกรณีคนป่วยหนักจะต่อท้ายด้วยบท **สกุทวา พุทฺธรตนํ...** กับมงคลจักรวาลน้อยก็ได้เหมือนกัน

อีกกรณีหนึ่ง การชักบังสกุลเป็นนี้นิยมให้พระสงฆ์ประกอบในการเก็บอัฐิ หลังจากฌาปนกิจศพเสร็จแล้วรุ่งขึ้นมีการเก็บอัฐิ ในการนี้นิยมให้พระสงฆ์ชักบังสกุลเป็นอัฐิในวาระสุดท้ายของพิธีด้วยซึ่งเรียกกันว่า “**บังสกุลแปรรูป**” มีระเบียบพิธีย่อ ๆ ดังนี้.

ก) ฝ่ายเจ้าภาพ จัดอัฐิบนเชิงตะกอนซึ่งดับสนิทแล้วรวมเข้าก่อนจะให้ มีสงฆ์ชักบังสกุลในขณะอัฐิธาตุรวมกันอยู่นี้ด้วยก็ได้เรียกว่า “**บังสกุลดับธาตุ**” หรือจะไม่มีก็ได้ เริ่มต้นพิธีเก็บอัฐิเลย โดยจัดอัฐิธาตุบนเชิงตะกอนนั้น ทำเป็นร่างโครงมนุษย์ด้วยวิธีเรียงกระดูกบางส่วนเข้าเป็นรูปร่างเท่านั้น ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกก่อน แล้วทอดผ้าบนรูปที่เรียงไว้นั้นนิมนต์พระสงฆ์ชักบังสกุล

ข) พระสงฆ์พึงชักบังสกุลในรูปแรกนี้ แบบบังสกุลตายอย่างบังสกุลศพ

ค) เสร็จแล้ว แปรรูปกระดูกนั้นใหม่ให้เป็นรูปมนุษย์แต่ให้หันศีรษะมาทางทิศตะวันออก แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ชักบังสกุลแปรรูป

ม) พระสงฆ์พึงชักบังสกุลแปรรูปนี้ด้วยบทบังสกุลเป็น นับว่าเสร็จพิธี
 ง) ต่อนั้น เจ้าภาพมีข้าวตอกดอกไม้ หรือเงินทอง ก็ไปรยลงบนอธิฐาน
 แล้วก็เก็บอธิฐานได้ตามประสงค์

การชักบังสกุลเป็น และวิธีปฏิบัติ ที่ใช้กันทั่วไปมีเพียงเท่านี้

๔. วิธีบอกศักราช

การแสดงพระธรรมเทศนาในงานทำบุญทุกกรณี ยกเว้นที่แสดงตามกาลใน
 วันธรรมสวนะมีนิยมให้ผู้แสดงธรรมบอกศักราช คือ บอก วัน เดือน ปี ที่ถึงเป็น
 ปัจจุบันวันนั้น ก่อนเริ่มเทศน์ด้วย จุดมุ่งหมายเดิมก็เพื่อให้พุทธบริษัทได้ทราบ
 ปฏิทินว่า วันนั้นเป็นวันอะไร เดือนอะไร และปีอะไร เพราะในสมัยก่อน ปฏิทินรายวัน
 ไม่มีแพร่หลายเหมือนในปัจจุบันนี้ บางคนบางสมัยนั้น ไม่รู้กระทั่งอายุของตนเอง
 เพราะไม่ทราบว่าตนเกิดเมื่อไร ฉะนั้น การฟังธรรมนอกจากให้ประโยชน์ได้รู้เรื่อง
 ธรรมปฏิบัติแล้วยังเป็นเหตุให้ทราบปฏิทินปัจจุบันสำหรับแสดงธรรมนั้นด้วยตกมา
 ถึงสมัยนี้ปฏิทินมีแพร่หลายแล้ว คนส่วนมากทราบวัน เดือน ปี ปัจจุบันดี การบอก
 ศักราชก่อนเทศน์เลยกลายเป็นธรรมเนียมไป ซึ่งจะตัดออกเสียเลยก็ยังไม่เห็นเหตุผล
 สมควร จึงยังปฏิบัติกันสืบมา

วิธีบอกศักราชของพระผู้เทศน์ให้บอกเป็นภาษาบาลีนำก่อน แล้วแปลเป็น
 ภาษาไทย ผู้เทศน์ต้องเข้าใจวิธีเปลี่ยนคำตาม วัน เดือน ปี ในแบบภาษาบาลีก่อนพอ
 สมควร จึงจะบอกได้ถูกต้อง ฉะนั้น ต่อไปนี้จะแสดงแบบศักราชที่นิยมใช้กันอยู่ใน
 ปัจจุบัน และวิธีเปลี่ยนคำพอเป็นทางของนักศึกษาตามสมควร

คำบาลีบอกศักราช

อิทานิ ตสฺส ภควโต อรทโต สมมาสมพุทฺธสฺส, ปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย.

(๑) จตุตตฺรปณฺจสตาธิกานิ. เทว สํวณฺร สหสฺसानิ อติกฺกนฺตานิ. ปจฺจุปฺปนฺนกาลวเสน
(๒) อสฺสยฺชมาสสฺส เตวีสติมิ (๓) ทินฺ. วารวเสน ปน จันทวโร (๔) โหติ. เอวํ ตสฺส ภควโต
ปรีนิพฺพานา, สาสนายุกาลคณฺนา สลฺลภฺเขตฺตพฺพาติ ฯ

คำแปลที่ต้องบอกเป็นภาษาไทย

ศุภมัสฺสํ พระพุทฺธศาสนายุกาล จําเดิมแต่ปรีนิพฺพานแห่งพระองค์สมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาค อรหันตสํมาสัมพุทฺธเจ้านั้น บัดนี้ ล่วงแล้วสองพันห้าร้อยสี่พรรษา
ปัจจุบันสมัย ตุลาคมมาส (๒) สุรทินที่ ๒๓ (๓) วันนี้ จันทร์वार (๔) ศาสนายุกาลแห่งสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น มีนัยอันพุทฺธบริษัทยะพึงกำหนดนับด้วยประการฉะนี้ ฯ

หลักการเปลี่ยนคำตาม วัน เดือน ปี

สำหรับคำบาลี มีที่ต้องเปลี่ยน ๔ แห่งตามที่ควงเลขหมายและขีดเส้นใต้
ให้รู้ไว้ในแบบแล้ว ฯ

หมายเลข ๑ เป็นคำบอกจำนวนจักราช ในแบบตัวอย่างให้ไว้สำหรับปี
พ.ศ.๒๕๐๔ ถ้าจำนวนท้าย พ.ศ.เลื่อนไป ต้องเปลี่ยนดังนี้

๐๕	คำที่ขีดเส้นใต้	เปลี่ยนเป็น	ปณฺจตฺตฺร
๐๖	"	"	ฉฬฺทตฺตฺร
๐๗	"	"	สทตฺตฺตฺร
๐๘	"	"	อฏฺฐตฺตฺร
๐๙	"	"	นวตฺตฺร
๑๐	"	"	ทสฺตฺตฺร
๑๑	"	"	เอกาทสฺตฺตฺร
๑๒	"	"	ทวาทสฺตฺตฺร

๑๓	"	"	เตรสุตตร
๑๔	"	"	จตุททสุตตร
๑๕	"	"	ปณณรสุตตร
๑๖	"	"	โสฬสุตตร
๑๗	"	"	สุตตรสุตตร
๑๘	"	"	อฏฐารสุตตร
๑๙	"	"	อุทวิสุตตร
๒๐	"	"	วิสุตตร
๓๐	"	"	ทีสุตตร
๔๐	"	"	จตุตทาสีสุตตร
๕๐	"	"	ปณณาสุตตร
๖๐	"	"	สฏฐยุตตร
๗๐	"	"	สตุตตยุตตร
๘๐	"	"	อสีตยุตตร
๙๐	"	"	นวุตยุตตร

จำนวนในระหว่างสิบ ต่อจาก ๒๐ ไป มีหลักเปลี่ยนคล้ายกันคือ เอ็ด
 เต็ม, เอก ๒ เต็ม ทวา ๓ เต็ม เต ๔ เต็ม จตุ ๕ เต็ม ปณจ ๖ เต็ม ฉ ๗ เต็ม สตุต ๘ เต็ม
 อฏฐ ทั้งนี้ให้เติมเข้าหน้าจำนวนครบสิบนั้นๆ เช่น ๒๑ เป็น เอกวิสุตตร ๓๒ เป็น
 ทวตติสุตตร ๔๓ เป็น เตจตุตทาสีสุตตร ๕๔ เป็น จตุปณณาสุตตร ๖๕ เป็น
 ปณจสฏฐยุตตร ๗๖ เป็น ฉสตุตตยุตตร ๘๗ เป็น สตุตทาสีตยุตตร ๙๘ เป็น
 อฏฐนวุตยุตตร ดังนี้ เป็นต้น

สำหรับผู้ไม่รู้ภาษาบาลีเลย จำเป็นต้องศึกษาต่อท่านผู้รู้โดยเฉพาะจึงจะ
 เปลี่ยนถุกนิยม ส่วนจำนวนครบ ๙ ในระหว่างสิบให้เติม อุณ หน้าจำนวนครบสิบข้าง

หน้าทุกจำนวนเช่น ๒๙ เต็ม อุน หน้าจำนวน ๓๐ เป็น **อุนดีสุตตร ๓๙** เต็ม อุน หน้าจำนวน ๔๐ เป็น **อุนจตุตาฬีสตตร** ดังนี้เป็นต้น

หมายเหตุ ๒ เป็นจำนวนบอกเดือน ในแบบตัวอย่างใช้สำหรับเดือน ตุลาคม ถ้าเป็นเดือนอื่นต้องเปลี่ยน ซึ่งมีหลักใช้สำหรับเปลี่ยน ดังนี้

เดือน	มกราคม	นิยมใช้	ปุตส
"	กุมภาพันธ์	"	มาฆ
"	มีนาคม	"	ผกคุณ
"	เมษายน	"	จิตต
"	พฤษภาคม	"	วิสาข
"	มิถุนายน	"	เชฏฐ
"	กรกฎาคม	"	อาสาฬห
"	สิงหาคม	"	สาวน
"	กันยายน	"	ไปฏจปท หรือ ภัททปท
"	ตุลาคม	"	อัสสยุช
"	พฤศจิกายน	"	กตติก
"	ธันวาคม	"	มคสิร

พึงนำคำเปลี่ยนชื่อเดือนตามที่ต้องการใส่เข้าหน้าคำมาสตส ก็สำเร็จรูปได้ตามที่ควรประสงค์

หมายเหตุ ๓ เป็นคำบอกวันที่ของเดือนนั้น ต้องเปลี่ยนไปตามปฏิทินให้ตรงตามวันที่ที่ต้องการ หลักเปลี่ยนจำนวนวันที่มีดังนี้

วันที่	๑ ใช้ ปจม	วันที่	๑๗ ใช้ สตตรสม
"	๒ " ทุตย	"	๑๘ " อฏจารสม

วันที่	๓ " อติย	วันที่	๑๙ ใช้ อุณวิสติม
"	๔ " จตุตถ	"	๒๐ " วิสติม
"	๕ " ปณจม	"	๒๑ " เอกวิสติม
"	๖ " ฉฎจ	"	๒๒ " ทวาวิสติม
"	๗ " สตตม	"	๒๓ " เตวิสติม
"	๘ " อฎจม	"	๒๔ " จตวิสติม
"	๙ " นวม	"	๒๕ " ปณจวิสติม
"	๑๐ ใช้ ทสม	"	๒๖ " ฉพพิสติม
"	๑๑ " เอกาทสม	"	๒๗ " สตตวิสติม
"	๑๒ " ทวาทสม	"	๒๘ " อฎวิสติม
"	๑๓ " เตรสม	"	๒๙ " อุณตีสติม
"	๑๔ " จตุรสม	"	๓๐ " ตีสติม
"	๑๕ " ปณณรสม	"	๓๑ " เอกตีสติม
"	๑๖ " โสฬสม	"	

ต้องการวันที่เท่าไร พึงเปลี่ยนคำใช้ให้ถูกต้องตามจำนวนดังกล่าวนี้

หมายเลข ๔ เป็นคำบอกวาร ใน ๗ วาร เพื่อให้รู้ว่าวันนั้นๆ ตรงกับวารอะไร คือ อาทิตย จันทร อังคาร เป็นต้นต้องเปลี่ยนชื่อวารทั้ง ๗ นี้ให้ถูก ซึ่งมีหลักกำหนดไว้ดังนี้

วัน อาทิตย	ใช้ รวิวาร	วัน พฤหัสบดี	ใช้ ครุวาร
" จันทร	" จันทวาร	" ศุกร	" สุกกวาร
" อังคาร	" ฤมมวาร	" เสาร์	" โสรวาร
" พุธ	" วุชวาร	"	

วันนั้นเป็นวันวารอะไร ต้องเปลี่ยนให้ถูกต้องตามนี้

ส่วนคำแปลที่บอกไว้เป็นภาษาไทยนั้น ต้องเปลี่ยนตรงที่ขีดเส้นใต้ ไว้ให้ตรงตามวัน เดือน ปี ที่บอก ทุกประการ.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

๓๑๔/๓๑๖ ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง ป้อมปราบ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

นายปกรณ์ ตันสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๓๔๑, ๒๒๓๔๔๔๘

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

๓๑๔/๓๑๖ ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง ป้อมปราบ กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

นายปทุม ศิวานวล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๓๕๑, ๒๒๓๕๕๔๘